

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Dominika Kaminska

Avräkningsdilemmat

Om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande i förhållande till
LVU-placeringar i särskilda ungdomshem

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Ulrika Andersson

Termin för examen: VT 20

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	4
FÖRKORTNINGAR	5
1. INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Avgränsningar	9
1.4 Metod	10
1.5 Material	11
1.6 Perspektiv	12
1.6.1 Tolkning av barnkonventionen	12
1.6.2 Rättssäkerhet, delaktighet och god vård	13
1.7 Forskningsläge	14
1.8 Disposition	16
2. UNGA LAGÖVERTRÄDARE	17
2.1 Lång tradition av särbehandling	17
2.2 Tillämplig lagstiftning	17
2.3 Spänning mellan social-och straffrätt	18
2.4 Unga lagöverträdare i påföljdsystemet	19
2.5 Barnkonventionen	21
2.5.1 Barnets bästa	21
2.5.2 Frihetsberövande "för kortast möjliga tid"	23
2.5.3 Inkorporering av barnkonventionen	23
3. FRÅN MISSTANKE TILL FRIHETSBERÖVANDE	25
3.1 När ett barn misstänks för brott	25
3.2 Gripen, anhållen, häktad	26

4. HÄKTNING	28
4.1 Generella förutsättningar för häktning	28
4.2 Särskilda förutsättningar för häktning av barn	29
4.2.1 Synnerliga skäl	30
4.2.2 Betyggande övervakning kan inte ordnas	30
4.3 Häktningförfarandet	32
4.4 Verkställigheten av häktning	33
4.4.1 Placering och sysselsättning	33
4.4.2 Kontakt med omvärlden	34
4.4.3 Kontroll- och tvångsåtgärder	34
4.4.4 Särskilda ungdomsinsatser	35
4.4.5 Restriktioner och isolering	35
4.5 Ett kritiserat system	37
5. OMEDELBART OMHÄNDERTAGANDE ENLIGT LVU	39
5.1 Socialtjänstens och tvångsvårdens roll i samhället	39
5.2 Omhändertagande enligt 3 § LVU – beteendefall	40
5.2.1 Brottslig verksamhet eller annat socialt nedbrytande beteende	40
5.2.2 Påtaglig risk för skada	41
5.2.3 Brist på samtycke	42
5.3 Omedelbart omhändertagande	42
5.4 Förfarandet vid ett omhändertagande enligt LVU	43
5.5 Placering i särskilt ungdomshem	44
5.5.1 God vård och kontakt med närstående	45
5.5.2 Särskilda befogenheter	45
5.6 Granskningar och framförd kritik	48
6. ANALYS – LIKHETER OCH SKILLNADER MELLAN RESPEKTIVE FRIHETSBERÖVANDE	50
6.1 Inledning	50
6.2 Skilda rättsområden, samma utfall	50
6.3 Rättsliga förutsättningar för respektive frihetsberövande	51
6.4 Verkställighet av respektive frihetsberövande	53
6.4.1 Vård vs. förvaring (eller något mer?)	53
6.4.2 Särskilda befogenheter vs. restriktioner	54
6.4.3 Särskilda befogenheter vs. Tvångsåtgärder	57
6.4.4 Barnrättsperspektivet	58

6.5	Sammanfattning	59
7.	TILLGODORÄKNANDE AV TID FÖR FRIHETSBERÖVANDE	60
7.1	Gällande straffidsreglering	60
7.1.1	Verkställighetens inledande	60
7.1.2	Beräkning av strafftid	60
7.1.3	Tillgodoräknande av tid för frihetsberövande	61
7.2	Avräkningssystemet enligt förarbeten	62
7.3	Avräkningssystemet och det förvaltningsrättsliga frihetsberövandet	63
7.4	Analys	66
8.	AVRÄKNINGSDILEMMAT OCH BARNKONVENTIONEN	69
8.1	Avräkningsdilemmat i förhållande till barnets bästa	69
8.2	Avräkningsdilemmat i förhållande till kravet på frihetsberövande "för kortast möjliga tid"	71
8.3	Sammanfattning	72
9.	AVSLUTANDE DISKUSSION	73
9.1	Sammanfattande synpunkter	73
9.2	Förslag till framtida forskning	74
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	75
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	83

Summary

Young offenders of the age of 15 and above are criminally responsible, and can therefore be prosecuted for committing a crime. The convicted offender can, if the committed crime is serious and other legal requirements are met, be sentenced to a term of imprisonment or to institutional care of young persons. In these situations, it is fairly usual that the offender has been deprived of his or her liberty before the trial. When it comes to juvenile delinquents, such deprivation of liberty that can arise is pre-trial detention or, as an alternative to pre-trial detention, immediate taking into care of the child under Care of Young Persons Act (LVU) with a placement in a special residential home for young people, also called SiS- homes.

According to the regulation about term of sentence, it is possible to deduct of time on remand from the execution of a sentence, if the sentence imposed is imprisonment or institutional care of young people. However, the deduction system only involves coercive measures. This implies that only the time from a pre-trial detention can be counted in the custodial sentence, not the time from a special residential home for young people. The lack of possibility to include the latter deprivation of liberty in the execution of sentence can be problematic. Because of the deduction system, a pre-trial detention may be preferable than taking into care under LVU, despite the fact that taking into care is less repressive. That is because only the pre-trial detention can be deducted from the execution of sentence and can therefore lead to in total a shorter time of deprivation of liberty.

This thesis deals with the issue described above, by examining the deduction system in relation to compulsory LVU-care with placement in special residential homes for young people. The aim of this thesis is to bring attention to, and from a children's rights perspective problematize the nonpossibility to deduct an administrative deprivation of liberty in a SiS-home from the execution of sentence. In order to achieve its purpose, this thesis examines similarities and dissimilarities between a pre-trial detention and a taking into care under LVU with a placement in a SiS-residential home. This comparison is used as a tool when the compulsory LVU-care is examined in relation to current deduction system, to the principle of the best interests of the child and to the requirement stated under the UN Convention on the Rights of the Child (UNCRC) that every deprivation of liberty of a child shall only occur for the shortest appropriate period of time. The methods chosen for this study are traditional judicial method, and legal policy method.

The results of this thesis show that the lack of possibility to deduct LVU-care with placement in a SiS-home from the execution of sentence is in several ways problematic. Despite the fact that the legislator explicitly excludes administrative deprivations of liberty from the deduction system, there are other issues related to the purpose of the system. Furthermore, the

lack of possibility to deduct LVU-care is inconsistent with UNCRC. Current deduction system is found as insufficient and unjust which i.e. is due to LVU-care's close connection to the crime investigation, and to the repressive components that are included in LVU-care when it is being carried out in in a SiS-home. Therefore, the legislation should be reviewed as well as the possibilities for LVU-care with placement in a SiS-home to be a part of the deduction system should be considered. As a suggestion, the problem could possibly be solved by a deduction regulation that is specially adapted to SiS-placements.

Sammanfattning

Unga lagöverträdare som har uppnått straffmyndighetsåldern kan ställas ansvariga för brott. Är den begångna brottsligheten av allvarligt slag och de lagstadgade förutsättningarna uppfyllda, kan påföljden bestämmas till fängelse eller slutna ungdomsvård. Allvarlig brottslighet som leder till frihetsberövande påföljd föregås ofta av ett annat frihetsberövande, vilket för minderåriga kan innebära häktning eller omedelbart omhändertagande enligt LVU med placering i särskilt ungdomshem, även kallad SiS-placering.

I enlighet med gällande strafftidslagstiftning kan den som döms till fängelse eller slutna ungdomsvård tillgodoräkna ett straffprocessuellt frihetsberövande i den verkställande påföljden. Det innebär att den som har varit häktad med anledning av brottet kan avräkna häktningstiden från påföljden. Den som istället för häktad har omedelbart omhändertagits med stöd av LVU har blivit föremål för ett administrativt frihetsberövande och kan inte tillgodoräkna ingripandet i strafftiden. Detta är något som kan tänkas skapa ett dilemma. Den repressiva häktningen kan vara att föredra framför det socialrättsliga och mer barnanpassade ingripandet, när häktning leder till ett sammanlagt kortare frihetsberövande.

Förevarande uppsats behandlar det ovan nämnda dilemman genom att undersöka gällande avräkningssystem i förhållande till LVU-omhändertaganden. Uppsatsens syfte är att ur ett barnrättsperspektiv uppmärksamma och problematisera den icke-existerande möjligheten att i strafftiden tillgodoräkna omedelbara omhändertaganden enligt LVU med placering i särskilda ungdomshem. För att uppnå syftet presenteras likheter och skillnader mellan häktning och SiS-placering. Jämförelsen används sedan som ett verktyg när det icke-avräkningsgilla LVU-omhändertagandet analyseras i förhållande till gällande avräkningsreglering, samt till barnkonventionens princip om barnets bästa och krav på att frihetsberövande av barn ska ske för kortast möjliga tid. Undersökningen genomförs med hjälp av en rättsdogmatisk och en rättspolitisk metod.

Arbetet visar att frånvaron av möjligheten att i strafftiden tillgodoräkna LVU-omhändertaganden med placering i särskilda ungdomshem är problematisk ur flera aspekter. Trots att lagstiftaren uttrycker att administrativa omhändertaganden inte bör omfattas av avräkningssystemet, är frånvaron problematisk i förhållande till lagstiftarens övriga tankar bakom systemet. Att en SiS-placering inte är avräkningsgill är vidare oförenligt med barnkonventionen. Med hänsyn till tvångsvårdens nära koppling till brottsutredningen och på grund av vårdens repressiva inslag anses avräkningssystemet vara otillräckligt och orättvist. Lagstiftaren bör därför se över regleringen för att hitta en lösning, förslagsvis genom ett särskilt ungdomsanpassat avräkningssystem som kan gälla för SiS-placeringar.

Förord

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Ulrika Andersson för goda råd och värdefulla synpunkter som har varit vägledande under hela skrivprocessen. Jag vill även tacka Brottsbyrån för den lärorika praktiken, där idén till ämnet för den här uppsatsen väcktes. Sist, men inte minst, vill jag tacka Angela Belfrage för korrekturläsningen och de kloka kommentarerna samt Madelene Saliba för en extratitt på engelskan.

Stockholm, den 26 maj 2020

Dominika Kaminska

Förkortningar

art.	artikel
barnkonventionen, konventionen	FN:s konvention om barnets rättigheter
Barnrättskommitté	FN:s kommitté för barnets rättigheter
BO	Barnombudsmannen
BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FN	Förenta nationerna
FuK	Förundersökningskungörelsen (1947:948)
HD	Högsta domstolen
HäF	Häktesförordningen (2010:2011)
HäL	Häkteslagen (2010:611)
JO	Justitieombudsmannen
kap.	kapitel
KVFS	Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om inledande av verkställighet av fängelsestraff och straffidsberäkning
Tillgodoräknandelagen	Lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande
LUL	Lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
LVU	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
prop.	proposition

RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RF	Regeringsformen (1974:152)
SOU	Statens offentliga utredningar
StF	Straffidsförordningen (2019:95)
StL	Straffidslagen (2018:1251)
SiS	Statens institutionsstyrelse
SoF	Socialtjänstförordningen (2001:937)
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Ungdomar har en komplex plats i samhället. Å ena sidan ses de som något lovande, å andra sidan som något hotfullt. Denna komplexa syn på unga återspeglas i samhällets attityder mot ungdomsbrottslighet, varför frågan huruvida unga lagöverträdare bör hanteras i straffsystemet är ständigt aktuell och återkommande i samhällsdebatten.¹ När barn misstänks och lagförs för brott får samhället dubbla uppgifter att dels förhindra och dels reagera. Ansvar delas mellan socialtjänsten och rättsväsendet, två instrument som bygger på olika idéer och har skilda syften. Ett kriminalpolitiskt dilemma uppstår, där straffrättens repression och socialrättens behandling möts i en duell. Samtidigt har dessa instrument ett gemensamt intresse: att förhindra och motverka brott.²

Ett barn mellan 15 och 18 år som misstänks för allvarlig brottslighet kan med anledning av brottsmisstanken bli föremål för det straffprocessuella tvångsmedlet häktning. Samhället ska dock så långt som möjligt undvika att häkta minderåriga. Åklagaren ska därför undersöka möjligheterna till betryggande övervakning innan beslut om häktning fattas. I praktiken kan betryggande övervakning innebära ett omedelbart omhändertagande enligt LVU, eftersom unga ska i första hand tas om hand av socialtjänsten genom alternativa insatser. Till skillnad från häktning är det LVU-omhändertagandet inte ett straffprocessuellt tvångsmedel, utan ett förvaltningsrättsligt ingripande.³ Behöver den som omhändertas med stöd av LVU stå under särskild tillsyn ska placering ske i ett särskilt ungdomshem⁴, ett frihetsberövande där den intagnes rörelsefrihet kan inskränkas på flera olika sätt.

Blir den unge sedan dömd till fängelse eller sluten ungdomsvård för brottsligheten som denne misstänktes och frihetsberövades för, behöver strafftiden beräknas så snart domen är verkställbar. Gällande straffidsreglering innehåller ett s.k. avräkningssystem, enligt vilket tiden för frihetsberövande som föregått domen ska avräknas från den verkställande påföljden.⁵ Avräkningsmöjligheten gäller dock enbart straffprocessuella frihetsberövanden, såsom häktning. Den som istället för häktad har varit LVU-placerad i ett särskilt ungdomshem kan således inte tillgodoräkna det förvaltningsrättsliga frihetsberövandet i strafftiden.⁶

---

¹ Socialstyrelsen (2020c), s. 3, 17; Thelin SvJT 2017, s. 293.

² Socialstyrelsen (2020b), s. 31; Prop. 2005/06:165, s. 43.

³ Ibid.

⁴ Särskilda ungdomshem kallas även för SiS-ungdomshem, SiS-hem och § 12-hem.

⁵ Se lagen (2018:1250) om tillgodoräkning av tid för frihetsberövande.

⁶ Pettersson (2017), s. 282, 290; SOU 2004:122, s. 585-586.

Den icke-existerande möjligheten att tillgodoräkna ett förvaltningsrättsligt frihetsberövande i den verkställande påföljden kan ses som problematiskt. Samtidigt som det socialrättsliga ingripandet är bättre anpassat för unga personer, kan det med hänsyn till gällande strafftidslagstiftning finnas incitament att som brottsmisstänkt hellre vara häktad. Detta eftersom häktning, till skillnad från ett LVU-omhändertagande, kan tillgodoräknas i strafftiden och resultera i ett sammanlagt kortare frihetsberövande.⁷

Under min tid som uppsatspraktikant på en brottmålsbyrå genomförde jag en rättsutredning där jag stötte på den ovan beskrivna problematiken. Rättsutredningen gick ut på att undersöka om en minderårig misstänkt för brott person kunde avräkna ett förvaltningsrättsligt frihetsberövande med placering i ett särskilt ungdomshem från en eventuell framtida påföljd. Eftersom det visade sig vara omöjligt uppstod en diskussion ifall häktning var att föredra. Placering i ett särskilt ungdomshem där den unges rörelsefrihet på flera sätt kan begränsas ansågs som mindre fördelaktigt än häktning, just med hänsyn till avräkningsmöjligheten. Att häktning på detta sätt föredras framför socialtjänstens insatser kan innebära att avräkningssystemet inte är optimalt. Med anledning av detta finns det skäl att undersöka avräkningssystemet närmare, vilket den här uppsatsen ämnar göra. Arbetet undersöker avräkningssystemet i förhållande till omedelbara omhändertaganden enligt LVU med placeringar i särskilda ungdomshem.

Undersökningen genomförs i ljuset av FN:s konvention om barnets bästa (barnkonventionen), som sedan den 1 januari 2020 utgör svensk lag. Konventionen förmedlar ett barnrättsperspektiv, som annars ofta hamnar i skuggan vid diskussioner av unga lagöverträdare.⁸ I förevarande uppsats tas perspektivet ut ur sin skugga och används för att problematisera gällande avräkningssystem.⁹

---

⁷ Pettersson (2017), s. 282, 290; SOU 2004:122, s. 585-586.

⁸ Jfr Burman SvJT 100 år, s. 163-164.

⁹ Kaldal & Tärnfalk (2017), s. 258.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med förevarande arbete är att uppmärksamma och utifrån ett barnrättsperspektiv problematisera den obefintliga möjligheten att i strafftiden tillgodoräkna LVU-omhändertaganden med placering i särskilda ungdomshem. För att uppnå uppsatsens syfte genomförs en jämförande analys av häktning och omedelbart omhändertagande enligt LVU med placering i ett särskilt ungdomshem.¹⁰ Detta för att därefter kunna ställa den frånvarande möjligheten att tillgodoräkna ett förvaltningsrättsligt frihetsberövande i strafftiden gentemot lagstiftarens ändamål med gällande avräkningssystem, och gentemot barnkonventionen. Uppsatsen besvarar således följande frågeställningar:

1. Vilka likheter och skillnader kan synliggöras mellan rättsliga förutsättningar för häktning respektive omedelbart omhändertagande enligt LVU när ett barn misstänks för brott?
2. Vilka likheter och skillnader finns det mellan att vara häktad respektive placerad i ett särskilt ungdomshem, med fokus på frihetsberövande inslag?
3. Hur förhåller sig frånvaron av möjligheten att i strafftiden tillgodoräkna ett LVU-omhändertagande med placering i särskilt ungdomshem till gällande avräkningssystem och lagstiftarens tankar bakom det?
4. Hur förhåller sig frånvaron av möjligheten att i strafftiden tillgodoräkna ett LVU-omhändertagande med placering i särskilt ungdomshem till barnkonventionens princip om barnets bästa och krav på att frihetsberövande ska ske för kortast möjliga tid?

1.3 Avgränsningar

Eftersom uppsatsen handlar om barn som har uppnått straffmyndighetsåldern och som därmed kan bli föremål för såväl häktning som ett omhändertagande LVU, omfattar arbetet enbart barn mellan 15 och 18 år.

Ett omhändertagande enligt LVU kan aktualiseras om det föreligger ett vårdbehov hänfört till den unges hemmiljö, s.k. miljöfall (2 § LVU), eller till den unges eget beteende, s.k. beteendefall (3 § LVU). Förevarande arbete begränsas dock till att enbart innefatta tvångsvården med anledning av beteendefall, eftersom det är denna som aktualiseras när ett barn misstänks för brott. Av samma anledning fokuserar uppsatsen på

---

¹⁰ Syftet med jämförelsen är att se ifall det kan finnas skäl till varför häktning är avräkningstillämpligt, men inte ett omedelbart omhändertagande enligt LVU.

vårdbehovet med anledning av brottslig verksamhet eller annat socialt nedbrytande beteende som har koppling till det begångna brottet, trots att vården med anledning av beteendefall kan aktualiseras på flera andra grunder.

Vården enligt LVU kan vidare bedrivas på flera olika sätt. Arbetet omfattar dock enbart placeringar i särskilda ungdomshem. Det beror på att det enbart är dessa placeringar som i praktiken kan utgöra alternativ till häktning, och det är de som problematiseras i förhållande till gällande avräkningssystem. Arbetet innehåller vidare inte en uttömmande redogörelse för samtliga verkställighetsregler som gäller på ett häkte respektive särskilt ungdomshem. De verkställighetsregler som framhävs är de som anses vara av betydelse för en analys av avräkningssystemet, d.v.s. främst regler som påverkar intagnas rörelsefrihet.

Uppsatsen fokuserar vidare inte på att presentera samtliga frihetsberövanden som kan tänkas falla under avräkningssystemet. Fokus ligger istället på den avräkningsgilla häktningen kontra det icke-avräkningsgilla LVU-omhändertagandet, samt på lagstiftarens generella tankar bakom avräkningssystemet.

1.4 Metod

För att uppnå uppsatsens syfte och besvara de ställda frågeställningarna används en kombination av den rättsdogmatiska och rättspolitiska metoden. Den rättsdogmatiska metoden utgår från de primära rättskällorna¹¹ i syfte att finna svar på juridiska frågeställningar. Metoden används genom en s.k. de lege lata-argumentation, som gör anspråk på att beskriva rättsläget som det är.¹² Rättsläget beskrivs genom en redogörelse för och systematisering av gällande rätt. De primära rättskällorna systematiseras genom identifikation av samband, likheter och skillnader, principer m.m. Vidare innehåller uppsatsen inslag av en de lege ferenda-argumentation¹³, framför allt i den avslutande diskussionen om avräkningsdilemmat.¹⁴

Utöver att redogöra för och jämföra gällande rätt undersöker uppsatsen lagstiftarens underliggande syfte med regleringen om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande. Med utgångspunkt i syftet bakom regleringen samt jämförelsen mellan häktning och omedelbart LVU-omhändertagande problematiseras gällande rätt utifrån ett barnrättsperspektiv.¹⁵ Detta genom att ställa frågan om möjligheten att tillgodoräkna SiS-placeringar i strafftiden gentemot förarbeten bakom avräkningssystemet och gentemot barnkonventionen. Uppsatsen undersöker ifall den obefintliga möjligheten att tillgodoräkna ett förvaltningsrättsligt frihetsberövande gör

---

¹¹ Primära rättskällor innefattar lagtext, förarbeten, praxis och doktrin.

¹² Kleineman (2018), s. 36.

¹³ En de lege ferenda-argumentation går ut på att diskutera hur rätten bör vara.

¹⁴ Papadopoulou & Skarp (2017), s. 133; Jareborg SvJT 2004, s. 8; Sandgren (2018), s. 43.

¹⁵ Hur barnrättsperspektivet tolkas i den här uppsatsen presenteras nedan under avsnitt 1.6.

avräkningssystemet bristfälligt, och om det därmed finns en lucka i lagen. En lucka i lagen innebär att en viss del av rättsordningen är otillfredsställande. I förevarande uppsats undersöks den s.k. lucka proeter legem, som innebär att lagstiftningen inte innehåller regler om det undersökta (här: tillgodoräknande av frihetsberövande tid i de fall den dömden i stället har varit omedelbart omhändertagen enligt LVU med anledning av brottsmisstanke), men som eventuellt borde göra det. Eftersom den rättspolitiska argumentationen är lämplig att använda vid undersökningar av lagstiftarens ändamål med en reglering och går ut på att analysera om gällande rätt är bristfällig utifrån ett beaktat perspektiv (här: barnrättsperspektivet), utgör användandet av den rättspolitiska metoden ett rikligt komplement till den rättsdogmatiska i förevarande arbete.¹⁶

1.5 Material

Som ett led i den rättsdogmatiska metoden utgör de primära rättskällorna utgångspunkten i förevarande arbete. Uppsatsen grundar sig således till stor del på lagtext, förarbeten, praxis och doktrin. Eftersom en del av arbetet handlar om att finna lagstiftarens tankar bakom gällande avräkningssystem sker en tolkning av lagstiftningens ändamål med regleringen utifrån förarbeten. Material som belyser vad lagens upphovsmän åsyftade med den undersökta regleringen beaktas genom en s.k. intentionstolkning.¹⁷ Redogörelsen av lagstiftarens ändamål med avräkningssystemet grundar sig främst på prop. 1976:146, SOU 2016:18 och prop. 2017/18:250. Redogörelsen av den kritik som finns gentemot gällande avräkningssystem grundar sig i sin tur på SOU 2004:11 och i Petterssons del i Leviner och Lundströms antologi *Tvångsvård av barn och unga: rättigheter, utmaningar och gränzoner*.¹⁸

För att kunna besvara de i uppsatsen ställda frågeställningarna krävs dock ytterligare material, utöver de primära källorna. Att uppsatsen även utgår från andra källor än de strikt rättdogmatiska är typiskt för den rättspolitiska argumentationen, och därmed även passande för detta arbete.¹⁹ Det ”icke-dogmatiska” materialet som arbetet bygger på består av handböcker, rapporter och undersökningar genomförda av myndigheter, JO:s ämbetsberättelser samt internationella dokument såsom Barnrättskommitténs²⁰ allmänna kommentarer.

---

¹⁶ Sandgren (2015), s. 48-52.

¹⁷ Papadopoulou & Skarp 2017, s. 142; Peczenik (1974), s. 109.

¹⁸ Petterssons text återfinns i antologin av Leviner & Lundström (2017), s. 278-295. Nedan hänvisas texten som ”Pettersson (2017)”.

¹⁹ Sandgren (2018), s. 49 ff.

²⁰ FN:s kommitté om barnets rättigheter.

1.6 Perspektiv

Uppsatsen präglas av ett barnrättsperspektiv, så som det förmedlas i barnkonventionen. Konventionen anses utgöra vår tids samhälleliga barnperspektiv²¹, och innebär att enskilda barn samt barn som kollektiv ska stå i centrum vid beslut eller åtgärder som rör barnet eller barnen. Respekt för barnets behov, intressen och åsikter ska iaktas.²²

Eftersom barnkonventionen numera utgör svensk lag, är det av vikt att konventionen synliggörs i lagstiftningsfrågor där barns rättigheter är relevanta.²³ Barnets rättigheter är högst aktuella att diskutera vid frågor om frihetsberövande, eftersom unga är mer sårbara för frihetsberövande åtgärder än vuxna.²⁴ Analysen som genomförs avseende tillgodoräknande av tid för frihetsberövande i förhållande till häktning respektive omhändertagande enligt LVU genomsyras därför av ett barnrättsperspektiv.

1.6.1 Tolkning av barnkonventionen

För att kunna genomföra en analys i förhållande till barnkonventionen är viss redogörelse för hur konventionen bör tolkas nödvändig. Barnkonventionen ska tolkas med tillämpning av folkrättsliga tolkningsregler. Eftersom folkrättsliga källor och tolkningsregler skiljer sig från de nationella, är det viktigt att tolkningen av barnkonventionen (och för den delen alla andra internationella överenskommelser) sker med andra utgångspunkter än tolkning av nationell lag. För att på ett optimalt sätt kunna tolka barnkonventionen, behöver folkrättsliga tolkningsmedel enligt Wienkonventionen om traktaträtten (Wienkonventionen) beaktas.²⁵

Enligt art. 31 och 32 i Wienkonventionen utgör konventionstexten utgångspunkten vid en tolkning. Det handlar om att fastställa textens mening, inte om att utforska parternas bakomliggande avsikter. Detta eftersom parterna presumeras ha haft den avsikt som framgår av texten.²⁶ Utöver konventionstexten kan även viss vägledning hämtas från FN:s Barnrättskommittés allmänna kommentarer.²⁷ Det är således dessa källor som främst används vid tolkning av konventionen i detta arbete. Undersökningen och analysen i denna uppsats utgår från konventionen i sin helhet, eftersom artiklarna inte bör tolkas helt isolerade från varandra.

---

²¹ SOU 2015:71, s. 135.

²² SOU 2016:19, s. 92.

²³ Jfr prop. 2017/18:186, som är förslaget bakom inkorporeringen.

²⁴ Prop. 2012/13:10, s. 35

²⁵ SOU 2016:19, s. 421–423.

²⁶ SOU 2016:19, s. 425.

²⁷ Barnrättskommitténs övervakar bland annat huruvida konventionen övervakas i konventionsstaterna, se SOU 2016:52, s. 80. De allmänna kommentarerna är inte juridiskt bindande, men utgör ett viktigt stöd och viss vägledning vid tolkning av tillämpning av konventionen, se Socialstyrelsen (2020a), s. 24.

Samtidigt ligger fokus på art. 3.1 om barnets bästa och 37.1(b) om frihetsberövande av barn.

Barnets bästa kan ses både som en rättsprincip och som en rättsregel. När barnets bästa ses som en rättsregel, ger det ett specifikt handlingsalternativ. När det i stället ses som en rättsprincip ger det en riktlinje med bredare tillämpningsområde. Principen kan då uppfattas som en reglerad riktlinje för öppna bedömningar, med utrymme för egna synpunkter.²⁸ Med anledning av den breda bedömningsmöjligheten ses barnets bästa i förevarande uppsats som en rättsprincip. Vidare kan barnets bästa förstås i en inskränkt respektive utvidgad bemärkelse. I den inskränkta bemärkelsen utgör principen ett skydd för barnet mot straffbara handlingar och inskränkningar i välfärdsrättigheter. Barnets bästa i utvidgad bemärkelse innebär istället att barnet garanteras förmåner som vuxna inte har.²⁹ I förevarande uppsats förstås barnets bästa i utvidgad bemärkelse, eftersom arbetet studerar en förmån (tillgodoräknande av tid för frihetsberövande) som enbart skulle kunna aktualiseras för unga.³⁰

Mer om barnkonventionen och dess principer återfinns nedan i avsnitt 2.5.

1.6.2 Rättssäkerhet, delaktighet och god vård

Rättssäkerhet, delaktighet och god vård är grundläggande principer som är nära kopplade till och präglar barnrättsperspektivet. Särskilt anses perspektivet vara präglat av principerna när frågan om tvångsvård och frihetsberövande aktualiseras.³¹ Eftersom förevarande uppsats berör förvaltningsrättsligt och straffrättsligt frihetsberövande är det av vikt att principerna omnämns även här.

Rättssäkerheten har ett nära samband med barnrättsperspektivet, eftersom bägge är kopplade till allmänna rättigheter. Barn som rättighetsbärare kan behöva anpassat rättsligt stöd för att få sina rättigheter tillgodosedda. Detta eftersom barn som grupp intar en särskilt utsatt grupp i juridisk mening. Särskilt är det viktigt att beakta rättssäkerheten i sammanhang som rör frihetsberövande, då frihetsberövande utgör en stark integritetskränkning. Det finns en formell och materiell rättssäkerhet. Den formella rättssäkerheten innebär krav på förutsebarhet, likabehandling och proportionalitet. Den materiella rättssäkerheten uppnås i sin tur genom ett likvärdigt och individualiserat förhållningssätt till den unge, samt genom idén att placeringar leder till positiva förändringar.³²

Därutöver är kravet på delaktighet och god vård nära kopplade till barnrättsperspektivet. Ett barn har rätt att delta i en process som rör henne

---

²⁸ Schiratzki (2019), s. 37.

²⁹ Ibid, s. 46.

³⁰ Eftersom vuxna inte är aktuella för omhändertaganden enligt LVU.

³¹ Mattsson (2017), s. 122-123.

³² Mattsson (2017), s. 110-112; Svensson (2006), s. 122.

eller honom genom att få information och tillfälle att uttrycka sin egen åsikt, en rättighet som anpassas till barnets ålder och mognad.³³ Det är viktigt att se till barnets perspektiv.³⁴ Kravet på god vård innebär att tvångsvård enbart kan legitimeras om den kan skapa förutsättningar för bättre tillvaro för den unge.³⁵

1.7 Forskningsläge

Ungdomsbrottsligheten har länge varit en omdebatterad forskningsfråga, innehållande studier om ungdomsbrottslighetens omfattning, struktur och utveckling.³⁶ Den rättsvetenskapliga forskningen är i stort sett är enig om att unga lagöverträdare bör särbehandlas i straffrätten, men fokuserar främst på de straffrättsligt motiverade aspekterna. Barnrättsperspektivet står därmed ofta i skuggan i straffrättsliga diskussioner. Perspektivet lyfts dock i Burmans artikel *Ungdomspåföljder och barns rättigheter*. Artikeln belyser minderåriga lagöverträdarens rättigheter, hur dessa synliggörs i straffrättsliga förarbeten samt hur olika påföljdsfrågor kan vara problematiska ur ett barnrättsperspektiv.³⁷

I sin undersökning av det svenska påföljdssystemet finner Burman en spänning mellan å ena sidan individualprevention och å andra sidan systemskäl. Samtidigt som det finns ett kriminalpolitiskt behov att kunna döma ut de individualpreventiva ungdomspåföljderna, finns det en idé att minska individualpreventionens betydelse. Inte sällan framställs spänningen på ett sätt som gör barns mänskliga rättigheter systemfrämmande³⁸ Liknande spänning kan utläsas i Svenssons studie *Häktad eller omedelbart omhändertagen*,³⁹ och i Holmbergs redogörelse om påföljdssystemets utveckling.⁴⁰ Utifrån ett barnrättsperspektiv kritiserar Burman vidare påföljdssystemet för att utgå från en vuxennorm, där de särskilda ungdomspåföljderna utgör en särbehandling men där måttstocken är vuxna. Det anses strida mot barnkonventionens krav på att barnets bästa ska komma i främsta rummet.⁴¹ Vuxennormen analyseras även av Persson, som i sin studie jämför den svenska lagstiftningen om unga lagöverträdare med den tyska. Studien visar bland annat att många europeiska länder (inklusive Sverige) fokuserar på barnet som gärningsman före barnet som ett barn, trots att det strider mot barnkonventionen.⁴²

---

³³ Mattsson (2017), s. 113-115.

³⁴ Svensson (2006) s. 123.

³⁵ Ibid, s. 118.

³⁶ Estrada (2017), s. 27–28; Pettersson (2017), s. 63.

³⁷ Burman SvJT 100 år, s. 163.

³⁸ Ibid, s.172–173.

³⁹ Svensson (2006).

⁴⁰ Jfr Holmberg (2017), s. 269–273. Redogörelsen utgör en del av Estradas och Flyghelds antologi *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, där flera författare utifrån skilda perspektiv och metoder har bidragit till ämnet ungdomsbrottslighet.

⁴¹ Burman SvJT 100 år, s.172–173.

⁴² Persson (2017), s. 106.

Häktning i förhållande till ett omedelbart omhändertagande enligt LVU studeras närmare i Anderssons och Mattsons bok om ungdomar i gäng.⁴³ Författarna intar ett ungdomsperspektiv och belyser den uppdelning mellan social- och straffrätten som syns när ungdomar begår brott.⁴⁴ Samtidigt som den sociala vården framställs som en positiv samhällsinsats i förhållande till straffrättens repressiva reaktioner mot oönskat beteende, kan skillnaderna mellan att sitta häktad eller bli LVU-omhändertagen verka hårfina för den berörde ungdomen.⁴⁵ Därutöver kan de socialrättsliga ingripandena resultera i längre frihetsberövande än häktning, något som framgår av Svenssons avhandling där häktning jämförs med det omedelbara omhändertagandet.⁴⁶ Avhandlingen visar på skillnader mellan lagstiftarens intentioner och den praktiska tillämpningen av regleringen.⁴⁷ När frihetsberövandet i sig betraktas som repressivt, oavsett om det är straffprocessuellt eller förvaltningsrättsligt, kan häktningen i vissa fall innebära mindre repressiva åtgärder än socialtjänstens insatser.⁴⁸ Samtidigt som ett LVU-omhändertagande i sitt utformande är av en mer behandlande karaktär än häktning, behöver det i första hand inte vara vårdande när det aktualiseras för att ersätta häktningen.⁴⁹

Det ovan sammanfattade forskningsläget visar att unga lagöverträdare i hög utsträckning är föremål för vetenskapliga studier. Ingen av de ovan nämnda studierna belyser dock avräkningssystemet i förhållande till ungdomar, d.v.s. regleringen om tillgodoräknande av tiden för frihetsberövande. Frågan diskuteras istället närmare av Pettersson i *”När hjälpen gör ont värre – om (oönskade?) konsekvenser att undvika häkta för unga lagöverträdare”*. Författaren kritiserar avräkningssystemet för att det inte möjliggör avräkning av tiden som den dömde tidigare varit frihetsberövad genom placering i särskilt ungdomshem.⁵⁰ Petterssons kritik presenteras närmare nedan under avsnitt 7.3.

---

⁴³ Andersson & Mattsson (2011), s. 6.

⁴⁴ Ibid, s. 66-80.

⁴⁵ Ibid, s. 97.

⁴⁶ Svensson (2006) s. 120-121.

⁴⁷ Ibid, s. 155.

⁴⁸ Ibid, s. 59-60, 133.

⁴⁹ Ibid, s. 146.

⁵⁰ Pettersson (2017), s. 279.

1.8 Disposition

Förevarande avsnitt (ett) introducerar ämnet för uppsatsen inklusive metod- och perspektivval samt presentation av forskningsläget. Vid redogörande för perspektivvalet introduceras läsaren till barnkonventionen genom en redogörelse av hur konventionen tolkas i detta arbete.

Avsnitt två presenterar vilka regler och principer som generellt aktualiseras för unga lagöverträdare. Avsnittet består även av en presentation av barnkonventionen, med fokus på barnets bästa samt konventionsregler som gäller för unga lagöverträdare. Redogörelsen skiljer sig från första avsnittets presentation av konventionen, då det går in på regelverkets materiella del istället för hur regelverket bör tolkas.

Vidare beskrivs processen från misstanke till frihetsberövande i avsnitt tre, i syfte att ge läsaren en generell överblick över systemet. Efter en beskrivning av vad som sker när ett barn misstänks för brott presenteras häktning i avsnitt fyra och omedelbart LVU-omhändertagande i avsnitt fem. Presentationen av respektive frihetsberövande fokuserar på rättsliga förutsättningar för att frihetsberövandet ska aktualiseras, samt verkställigheten av frihetsberövandet. Vid beskrivning av verkställigheten av respektive frihetsberövande ligger fokus på rörelsebegränsande och särskilt ungdomsanpassande åtgärder. Arbetets sjätte avsnitt består av en delanalys som jämför häktning med ett omedelbart omhändertagande enligt LVU med placering i särskilda ungdomshem, och besvarar således uppsatsens två första frågeställningar.

Arbetets sjunde avsnitt innehåller en redogörelse av avräkningssystemet och avslutas med en delanalys som besvarar uppsatsens tredje frågeställning. Avsnitt åtta analyserar avräkningsdilemmat i förhållande till konventionen och besvarar uppsatsens fjärde frågeställning. Uppsatsens sista, nionde, avsnitt består av en avslutande diskussion där svar på samtliga frågeställningar sammanställs och uppsatsens syfte resoneras.

2 Unga lagöverträdare

2.1 Lång tradition av särbehandling

Samtidigt som barn över femton år har uppnått straffmyndighetsåldern och kan därmed hållas ansvariga för brottsliga handlingar⁵¹, intar unga en särskild ställning i straffrätten.⁵² Särbehandling av unga lagöverträdare grundar sig i tanken på att ungdomar har bristande ansvarsförmåga och är mer sårbara för samhällets reaktioner på brottslighet än vuxna. Därför anses det vara viktigt att anpassa straffrättsliga ingripanden till ungdomars mognad, begränsade erfarenheter och särskilda förhållanden.⁵³ Med hänsyn till den låga åldern poängterar lagstiftningen behandlingsperspektivet, vilket konkret innebär att unga i första hand ska bli föremål för socialrättsliga insatser framför straffrättsliga åtgärder.⁵⁴

Vår tids straffrättsystem har en lång och vedertagen tradition av att särbehandla unga lagöverträdare. Dagens lagstiftning har sina rötter i upplysningstiden som präglades av idén att uppfostra och disciplinera individer till att bli samhällsnyttiga medborgare. Genom denna tanke togs avstånd ifrån äldre tiders enväldiga, godtyckliga och grymma ingripanden mot enskilda.⁵⁵ Samtidigt har det de senaste åren skett en förskjutning från behandlingstanken avseende ingripanden mot unga lagöverträdare. Ungdomsbrottsligheten har fått ökad aktualitet och synen på den har hårdnat, vilket bland annat beror på att många barn och unga har dragits in i gängkriminaliteten och begått mycket allvarliga brott. Idag vilar således den svenska straffrätten åter i högre utsträckning på strafftänkande. Den brottsliga handlingen, dess konsekvenser och skulder samt brottets svårighetsgrad betonas alltmer.⁵⁶

2.2 Tillämplig lagstiftning

Nedan följer en kort redogörelse för vilka lagar som kan aktualiseras för unga lagöverträdare. Syftet är att ge läsaren en uppfattning om vilka bestämmelser som kan bli tillämpliga, och en igenkänning när dessa presenteras närmare i uppsatsens övriga delar.

För barn som befinner sig i brottmålsprocessen aktualiseras rättegångsbalkens bestämmelser. Dessa kompletteras av lagen med särskilda

---

⁵¹ Se 1 kap. 5 § BrB som reglerar straffmyndighetsåldern.

⁵² Lindström (2020), s. 37.

⁵³ Holmberg (2017), s. 270; Prop. 2005/06:165, s. 36, 42-43; Prop. 2017/18:250, s. 79; Socialstyrelsen (2020a), s. 79; Andersson & Mattsson (2011), s. 86.

⁵⁴ Andersson & Mattsson (2011), s. 50; Holmberg (2017), s. 274.

⁵⁵ Kaldahl & Tärnfalk (2017), s. 239-240.

⁵⁶ Törnqvist & Tryblom (2019), s. 138; Svensson (2006), s. 38-39; Thelin SvJT 2017, s. 293.

bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL), som innehåller undantags- och utfyllnadsregler.⁵⁷ Barn som misstänks för brott omfattas även av brottsbalken (BrB), samt i vissa fall av förundersökningskungörelsen (FuK), häkteslagen (HäL) och häktesförordningen (HäF). Eftersom unga lagöverträdare i första hand ska tas om hand av socialtjänsten kan även socialtjänstlagen (SoL), lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård (LSU) aktualiseras. Därutöver ska i alla avseenden som rör barn hänsyn tas till barnkonventionen.

2.3 Spänning mellan social-och straffrätt

När ett barn misstänks och lagförs för brott delas samhällets ansvar mellan socialtjänsten och rättsväsendet.⁵⁸ Såväl social- som strafflagstiftningen faller inom ramen för den offentliga rätten och, som nämnt inledningsvis⁵⁹, har ett gemensamt mål att förhindra samt motverka brott. Trots det tillhör dessa rättsområden olika discipliner och skiljer sig från varandra i uppbyggnaden av den rättsliga strukturen, vilket kan skapa en spänning. Socialnämndens insatser som aktualiseras utgår från den unges behov av vård och stöd, medan de rättsvårdande myndigheterna (åklagare, polis, domstol) agerar för att markera samhällets avståndstagande från den brottsliga verksamheten.⁶⁰

Det sociala arbetet med unga lagöverträdare kan med sin individualiserad, vårdande och framåtblickande syn sägas bygga på ett behandlingsperspektiv. Straffrättens fokus på handlingen och proportionaliteten representerar i sin tur ett repressivt perspektiv.⁶¹ Straffrätten behöver inte, på ett sätt som socialrätten måste, visa att den har en god effekt. Istället för att fokusera på den goda effekten och på individen är det den begångna brottsliga gärningen som står i centrum. Därför anses socialtjänsten vara bättre anpassad och ska ges företräde att hantera unga lagöverträdare. Samtidigt ska socialtjänstens hantering inte inskränka de straffrättsligt orienterade kraven på förutsebarhet, proportionalitet och konsekvens.⁶² Att förena de straffrättsliga principerna, samhällets behov att bekämpa brottslighet och säkra brottsutredning med socialtjänstens bakomliggande tankar och idéer är dock inte en enkel uppgift.⁶³

De olika intressena som styr socialtjänsten och rättsväsendet blir särskilt påtagliga och svårförenliga när unga misstänks för allvarlig brottslighet och

---

⁵⁷ Lindberg (2018), s. 5, 288.

⁵⁸ Prop. 2019/20:118, s. 35, 40.

⁵⁹ Se avsnitt 1.1.

⁶⁰ Andersson & Mattson (2011), s. 9; Svensson (2006), s. 54-55; Socialstyrelsen (2020b), s. 31-32; Prop. 2005/06:165, s. 43.

⁶¹ Svensson (2006), s. 59-60.

⁶² Kaldahl & Tärnfalk (2017), s. 241; Svensson (2006), s. 54-55.

⁶³ BO (2013), s. 41; SOU 2004:122, s. 201.

frågan om frihetsberövande väcks.⁶⁴ Krav på rättssäkerhet och human behandling av den enskilde ställs emot samhällets intresse att upprätthålla effektivitet i brottsbekämpningen. När frågan om frihetsberövande väcks ställs myndigheterna inför svåra avvägningar. Samtidigt som sådana tvångsmedel utgör allvarliga frihetsingripanden, kan inskränkningar i möjligheten att använda dessa minska förutsättningarna för att klara upp brott, säkra lagföringen och motverka kriminalitet i samhället.⁶⁵ Motsatsförhållandet mellan rättsskipning och vård kommer tydligt till uttryck vid diskussioner om häktning och annan betryggande övervakning. Här vägs vårdbehovet mot straffprocessuella regelverket om effektiv och säker förundersökning.⁶⁶

På ett principiellt plan behöver det dock inte finnas någon större motsättning mellan samhällets vårdande insatser och reaktioner på brottsligt beteende. Med barnrättsperspektivets allt starkare roll i dagens möte mellan straff- och socialtjänsten ställer lagstiftaren krav på en samverkan mellan verksamheter som träder in när barn begår brott. Dessa bör samarbeta och använda sig av varandras kompetenser.⁶⁷ Eftersom ett gott samarbete mellan socialtjänsten och rättsväsendet kan skapa mervärde i praktiken, är det av vikt att stöd och kontroll går hand i hand.⁶⁸

2.4 Unga lagöverträdare i påföljdsystemet

Samtidigt som unga lagöverträdare intar en särställning i påföljdssystemet, omfattas de av samma principer och utgångspunkter som gäller för vuxna. Gällande påföljdssystem har en central roll i den kriminalpolitik som syftar till att förebygga och motverka brott, och grundar sig på principerna om proportionalitet och humanitet.⁶⁹ Det mest centrala vid bestämmande av påföljd är dock regeltillämpning.⁷⁰

Bedömningen om vilken påföljd som ska utdömas styrs av regleringen om straffmätning (29 kap. BrB) och påföljdsval (30 kap. BrB). Straffmätningen utgår till stor del från brottets straffvärde, men även från brottslighetens art och den dömdes tidigare brottslighet.⁷¹ Vid straffmättningsbedömningen aktualiseras en särskild regel för unga i 29 kap. 7 § BrB, den s.k. ungdomsreduktionen. Bestämmelsen innebär en sänkning av straffvärdet med hänsyn till gärningspersonens ringa ålder och tillämpas när den som har begått brottet är under 21 år.⁷² Det fastställda straffmättningsvärdet utgör

---

⁶⁴ Svensson (2006), s. 36.

⁶⁵ SOU 1985:27, s. 125.

⁶⁶ Ju2004/11774/L5, s. 15.

⁶⁷ Kaldal & Tärnfalk (2017), s. 255; Se även 3 kap. 5 § och 5 kap. 1 a § SoL, samt 39 § LUL som reglerar denna samverkan.

⁶⁸ SOU 2004:122, s. 36; Prop. 1989/90:28, s. 56.

⁶⁹ Borgeke & Heidenborg (2016), s. 37–40, 149.

⁷⁰ Ibid, s. 42.

⁷¹ Ibid, s. 149.

⁷² Ibid, s. 252, 337.

sedan grunden för påföljdsvalet, som är nästa steg i processen. Val av påföljd regleras i 30 kap. BrB, och kompletteras av lagens 32 kap. som aktualiseras för unga lagöverträdare.

Straffmyndiga barn kan på samma sätt som vuxna dömas till böter, villkorlig dom, skyddstillsyn samt fängelse på viss tid.⁷³ Utgångspunkten är dock att unga ska hanteras utanför Kriminalvården och i första hand dömas till särskilda ungdomspåföljder.⁷⁴ De särskilda ungdomspåföljderna regleras i 32 kap. BrB och består av ungdomsvård, ungdomstjänst och sluten ungdomsvård. För att dömas till ungdomsvård (1 §) ska den unge ha ett särskilt behov av socialtjänstens insatser. Är förutsättningar för ungdomsvård uppfyllda, ska de planerade åtgärderna framgå av ett ungdomskontrakt när vården är frivillig eller en vårdplan när det rör sig om tvångsvård. Anses påföljden inte tillräckligt ingripande kan ungdomsvården i vissa fall förenas med böter eller ungdomstjänst.⁷⁵ Ungdomstjänst (2 §) kan, utöver som en kombinationspåföljd till ungdomsvård, även utdömas självständigt. Påföljden innebär oavlönat arbete eller annan särskilt anordnad verksamhet och bygger på den unges medverkan.⁷⁶

Om varken ungdomsvård eller ungdomstjänst anses vara tillräckligt ingripande kan den unge i vissa fall dömas till en frihetsberövande påföljd. Minderåriga får dock, enligt 30 kap. 5 § första stycket BrB, enbart dömas till fängelse om synnerliga skäl föreligger. Är kravet på synnerliga skäl uppfyllt ska frihetsberövandet helst ske utanför Kriminalvården. Den unge ska därför framför fängelse dömas till sluten ungdomsvård, se 32 kap. 5 § BrB.⁷⁷ Verkställigheten av sluten ungdomsvård regleras i LSU och innebär placering på ett särskilt ungdomshem under tillsyn av Statens institutionsstyrelse (SiS).⁷⁸ Tiden för sluten ungdomsvård kan utdömas i minst fjorton dagar och i högst fyra år. Vidare ska en tredjedel av straffmättningsvärdet dras av som en kompensation för att villkorlig frigivning inte aktualiseras vid sluten ungdomsvård. Med anledning av detta kan sluten ungdomsvård tillämpas om ett fängelsestraff för samma gärning hade utdömts till högst sex år. I annat fall ska den unge i stället dömas till fängelse. Den unge ska även dömas till fängelse om det finns särskilda skäl mot att döma den unge till sluten ungdomsvård.⁷⁹

Vilka påföljder som är mest lämpliga för unga lagöverträdare är en ständigt återkommande fråga, vilket i dagsläget speglas i det av regeringen överlämnade propositionen om en ny ungdomspåföljd: ungdomsövervakning. Påföljden ska enligt förslaget tillämpas när varken ungdomsvård eller ungdomstjänst är tillräckligt ingripande, men där det inte finns tillräckliga skäl för frihetsberövande påföljd.⁸⁰

⁷³ Prop. 2019/20:118, s. 28.

⁷⁴ Borgeke & Heidenborg (2016), s. 337; Prop. 2005/06:165, s. 42.

⁷⁵ Prop. 2019/20:118, s. 27.

⁷⁶ Holmberg (2017), s. 278; Andersson & Mattson (2011), s. 90–91.

⁷⁷ Pettersson (2017), s. 279.

⁷⁸ Thelin SvJT 2017, s. 291.

⁷⁹ Borgeke & Heidenborg (2016), s. 344.

⁸⁰ Holmberg (2017), s. 286; Prop. 2019/20:118, s. 1, 68–71.

2.5 Barnkonventionen

Unga lagöverträdare har rätt att behandlas på ett sätt som tar hänsyn till deras ringa ålder och beaktar deras värde samt värdighet. Detta tankesätt förmedlas av FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen, konventionen).⁸¹ Barnkonventionen är ett rättsligt bindande internationellt avtal med bestämmelser om barns mänskliga rättigheter.⁸² Konventionen antogs den 20 november 1989 av FN:s generalförsamling och ratificerades i Sverige ett år senare.⁸³ Genom ratificeringen förpliktades Sverige att respektera och främja rättigheterna stadgade i dokumentet. Sedan dess har konventionen påverkat vårt rättssystem och i många delar implementerats i den nationella lagstiftningen genom transformering.⁸⁴ Ratificeringen öppnade även upp för diskussioner om huruvida konventionens betydelse kan stärkas i rättssystemet. Diskussionerna väckte bland annat frågan om inkorporering, vilket resulterade i att barnkonventionen inkorporerades i den svenska lagstiftningen. Inkorporeringens närmare innebörd presenteras nedan under avsnitt 2.5.3.

Konventionen består av 54 artiklar innehållande rättigheter som stärker barnets position. Samtidigt som alla dessa rättigheter är lika viktiga och tillsammans utgör en helhet, bygger konventionen på fyra grundläggande principer som särskilt ska beaktas. Dessa har en självständig betydelse som genomsyrar tolkningen av övriga konventionsartiklar. De grundläggande principerna är tanken om fullt och lika människovärde (art. 2), barnets bästa (art. 3), rätten till liv och utveckling (art. 6) samt rätten att få sin röst hörd och påverka sin situation (art. 12).⁸⁵

2.5.1 Barnets bästa

Principen om barnets bästa regleras i barnkonventionens art. 3.1. Enligt artikeln ska barnets bästa komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Uttrycket ”som rör” ska, enligt Barnrättskommittén, förstås i mycket vid bemärkelse.⁸⁶ Uttrycket ”i främsta rummet”, eller ”i första hand”, innebär att barnets bästa har en hög prioritet och inte bara är ett av flera överväganden. När principen står i konflikt med andra intressen, bör därför större vikt fästas vid vad som är mest fördelaktigt för barnet.⁸⁷ Barnets bästa har blivit särskilt välkänd i svensk rätt och praxis. Barnets situation, behov och intressen ska beaktas i nationella beslut. Enbart om de beslutande

---

⁸¹ CRC/C/GC/10, p. 5-14; Socialstyrelsen (2020b), s. 17.

⁸² Prop. 2012/13:10, s. 35

⁸³ SOU 2016:19, s. 115–124.

⁸⁴ Ibid, s. 384.

⁸⁵ SOU 2016:19, s. 87–88, 138.

⁸⁶ CRC/C/GC/14, p. 19.

⁸⁷ Ibid, p. 36-40.

myndigheterna kan visa rimliga skäl därtill, kan andra intressen väga tyngre.⁸⁸

Samtidigt som barnets bästa ska prioriteras är det inte alltid lätt att fastställa begreppets innebörd. Begreppet är flexibelt och dynamiskt, varför det måste därför avgöras i varje enskilt fall med hänsyn till barnets behov och vilja.⁸⁹ Vad som menas med barnets bästa kan vidare variera mellan olika rättsområden.⁹⁰ Bland annat kan principen utläsas i den svenska sociallagstiftningen.⁹¹ Principen ska vara *avgörande* vid socialrättsliga vård- eller behandlingsinsatser, vilket innebär att skyddet går längre i LVU än i barnkonventionen, som anger att barnets bästa ska *beaktas*.⁹² Enligt kommentarer till socialtjänstlagen får inga andra intressen ta över vad som är bäst för barnet.⁹³

Inom andra rättsområden kan det dock finnas intressen som inte alltid kan ge vika för principen om barnets bästa. Ett bra exempel där barnets bästa möter samhällsintresset är inom migrationsrätten. Enligt förarbeten till utlänningslagen kan barnets bästa generellt inte ta över samhällets intresse att reglera invandringen. Principen ska inte förstås så långt att själva omständigheten att någon är barn räcker för att få uppehållstillstånd.⁹⁴ Samtidigt framhävs det att barnintresset ska ses som viktigt, även när det vägs emot samhällsintressen. Det är således viktigt att avvägningarna är rimliga när barnets bästa möter ett samhällsintresse. På samma sätt som i migrationsrätten kan barnets bästa förstås i straffrätten. Utifrån tankesättet bör barnets bästa inte förstås så långt att det tar över samhällets brottsbekämpande intresse.

Principen om barnets bästa uttrycks inte särskilt i strafflagstiftningen. Det betyder dock inte att principen inte ska vara vägledande när unga befinner sig i konflikt med lagen.⁹⁵ Barnrättskommittén understryker att traditionella straffrättsliga målsättningar som repression och bestraffning bör ge vika för rehabilitering och reparativ rättvisa när det handlar om minderåriga lagöverträdare, i syfte att möta de krav som barnets bästa ställer.⁹⁶ Syftet ska inte vara att bestraffa ungdomarna, utan förändra dem till lagförenliga invånare.⁹⁷

---

⁸⁸ SOU 2015:71, s. 138.

⁸⁹ SOU 2016:19, s. 103, 195, 315; CRC/C/GC/14, p. 1, 32, 34.

⁹⁰ Schiratzki (2019), s. 42.

⁹¹ Törnqvist & Tryblom (2019), s. 96.

⁹² Socialstyrelsen (2020a), s. 38.

⁹³ Clevesköld, Socialtjänstlagen (2001:453) 1 kap. 2 §, Karnov (JUNO) 2020-05-05.

⁹⁴ Se bl.a. prop. 2015/16:174, s. 52.

⁹⁵ Persson (2017), s. 108; CRC/C/GC/14, p. 39.

⁹⁶ CRC/C/GC/14, p. 28.

⁹⁷ Persson (2017), s. 328; Burman SvJT 100 år, s. 165.

2.5.2 Frihetsberövande ”för kortast möjliga tid”

Som konventionsstat måste Sverige i sin rättsskipning av unga tillämpa såväl barnkonventionens grundläggande principer som de principiella rättigheterna som särskilt gäller för unga lagöverträdare.⁹⁸ Dessa återfinns i art. 37 och 40, som reglerar straffprocess och kriminalvård för unga lagöverträdare och ska läsas i ljuset av varandra. Tillsammans uttrycker artiklarna en rätt till rehabilitering för barn som begått brott. Enligt Barnrättskommittén innebär det att unga lagöverträdare ska rehabiliteras och återanpassas till samhället samt att påföljder som innebär vedergällning inte bör accepteras.⁹⁹

Frihetsberövandet utgör en central fråga i ovan nämnda artiklar. Framför allt ska frihetsberövande av barn före rättegång såsom häktning, fängslande eller andra former av frihetsberövande undvikas så långt som möjligt. Går det inte att undvika frihetsberövandet ska det ske i en barnanpassad miljö, exempelvis genom att den unge blir föremål för socialtjänstens vård eller behandlande insatser.¹⁰⁰ Ett frihetsberövat barns rättigheter, så som de erkänns i konventionen, gäller bland annat barn som begår brott och barn placerade på institutioner för vård, skydd eller behandling.¹⁰¹

Långvariga frihetsberövanden av barn före rättegång utgör en kränkning av art. 37 (b). Artikelns innehåller vägledande principer för användning av frihetsberövande, processuella rättigheter för alla frihetsberövade barn.¹⁰² Vidare reglerar artikeln kravet på att barn får frihetsberövas som sista utväg och *för kortast möjliga tid*. Dessa villkor ska tolkas mot bakgrund av barnets bästa och innebär ett starkt skydd för barnet. Vad som närmare avses med villkoren är dock inte uppenbart.¹⁰³ Det finns ingen stadgad tidsgräns i konventionen, utan bedömningen får ske i varje enskilt fall. Hur tolkningen av *kortast möjliga tid* bör göras beror enligt Svensson på var och hur den unge vistats under frihetsberövandet. Svensson menar det vara av vikt att först ta ställning till hur integritetskränkande frihetsberövandet anses vara, för att sedan ställa det mot tidsaspekten och mot syftet med frihetsberövandet.¹⁰⁴

2.5.3 Inkorporering av barnkonventionen

Sedan den 1 januari 2020 gäller barnkonventionens art. 1-42 som svensk lag, något som skedde genom en inkorporering.¹⁰⁵ Målet med en inkorporering är att det internationella dokumentet får en starkare betydelse

---

⁹⁸ CRC/C/GC/10, p. 5; Socialstyrelsen (2020b), s. 17.

⁹⁹ Burman SvJT 100 år, s. 165.

¹⁰⁰ Kaldal & Tärmfalk (2017), s. 243; BO (2013), s. 100.

¹⁰¹ CRC/C/GC/10, p. 11.

¹⁰² Se CRC/C/GC/10, p. 78-80

¹⁰³ Svensson (2006), s. 42.

¹⁰⁴ Ibid, s. 120–121.

¹⁰⁵ SOU 2016:19, s. 353.

och blir en naturligt integrerad del av den inhemska rättsordningen.¹⁰⁶ För Sverige innebär inkorporeringen att barns rättigheter får en mer framskjuten plats i den offentliga debatten och i lagstiftningen.¹⁰⁷ Barnet hamnar i större utsträckning i fokus och barnets bästa förtydligas i rättsprocesser.¹⁰⁸ I och med inkorporeringen behöver domstolar och rättstillämpare beakta konventionsartiklarna vid samtliga avvägningar och bedömningar som rör barn. Konventionen kan numera ensam läggas till grund för en domstols eller myndighets beslut.¹⁰⁹

Barnkonventionens ställning som svensk lag väcker frågan om vad som gäller vid en eventuell konflikt mellan konventionen och annan nationell lagstiftning.¹¹⁰ Enbart det förhållandet att en svensk författning grundar sig på internationell förpliktelse innebär inte att författningen ska få företräde framför andra lagar av samma normhierarkiska valör. Barnkonventionen har således inte företräde framför annan lag, och en eventuell konflikt får avgöras med hjälp av allmänna tolkningsprinciper. Samtidigt framhäver en av dessa tolkningsprinciper att nationella författningar ska tolkas fördragskonformt.¹¹¹ Svensk rätt ska så långt som möjligt överensstämma med barnkonventionen.¹¹² Vid en eventuell motsättning ska den svenska regleringen i största möjliga utsträckning tolkas på ett sätt som inte skapar verklig lagkonflikt. Om konflikten inte kan undgås, ska den lösas genom generella tolkningsprinciper såsom *lex specialis*, samtidigt som det ska beaktas att barnkonventionen innehåller bestämmelser om mänskliga rättigheter. Hur en tolkning bör ske i konkreta fall får dock, enligt förarbeten, utvecklas i praxis.¹¹³ Om motstridigheter mellan nationell lag och barnkonventionen föreligger utan att en konflikt nödvändigtvis är för handen, är det främst transformering som ska användas för att lösa problemet.¹¹⁴

---

¹⁰⁶ Ibid, 401.

¹⁰⁷ Ibid, s. 22.

¹⁰⁸ Törnqvist & Tryblom (2019), s. 95.

¹⁰⁹ SOU 2016:19, s. 22.

¹¹⁰ Ibid, s. 401.

¹¹¹ Prop. 2017/18:186, s. 77, 86.

¹¹² SOU 2016:19, s. 401; CRC/C/SWE/CO/5, p. 8.

¹¹³ Prop. 2017/18:186, s. 86.

¹¹⁴ SOU 2016:19, s. 384, 420.

3 Från misstanke till frihetsberövande

3.1 När ett barn misstänks för brott

När ett barn misstänks för brott aktualiseras bestämmelser i LUL och RB. Eftersom utgångspunkten är att ungdomsmål ska hanteras snabbt och effektivt, innehåller lagstiftningen särskilda tidsfrister och andra villkor som gäller för unga lagöverträdare.¹¹⁵ Vidare arbetar Åklagarmyndigheten med ungdomsärenden utifrån huvudmålen att prioritera, korta ned handläggningstiderna och hålla tidsfristerna. För att klara de uppställda målen krävs en nära samverkan med andra myndigheter såsom polisen och socialtjänsten.¹¹⁶

En av de första uppgifterna som aktualiseras för en åklagare när ett barn misstänks för brott är att bedöma om brottet bör föranleda åtal och rättegång eller om saken kan avgöras genom strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse. Vid en sådan bedömning ska socialnämnden involveras genom att lämna ett yttrande innehållande en redogörelse av den unges situation och de åtgärder som nämnden avser att vidta. Om åklagaren anser att de av socialnämnden föreslagna åtgärderna är tillräckliga och mest lämpade, kan denne underlåta att väcka åtal. Stor del av de brott som begås av personer mellan 15 och 18 år leder till åtalsunderlåtelse just med anledning av de åtgärder som vistas av socialnämnden.¹¹⁷ Finner åklagaren istället att brottet behöver utredas närmare, ska en förundersökning inledas.¹¹⁸ Regler om förundersökning regleras i 23 kap. RB och i förundersökningskungörelsen (FuK). Förundersökningen leds av en s.k. förundersökningsledare¹¹⁹, och ska bedrivas skyndsamt när den rör unga personer som misstänks för brott med fängelse i straffskalan.¹²⁰ Det är av vikt att den misstänktes vårdnadshavare samt socialtjänsten underrättas om brottsmisstanken. Tidig kontakt med socialnämnden är av särskild vikt för att nämnden ska kunna planera eventuella insatser och medverka under brottsutredningen, exempelvis genom närvaro på polisförhör.¹²¹

När förundersökningen är klar ska åklagaren fatta beslut om åtal ska väckas eller inte.¹²² Beslutar åklagaren att inte väcka åtal, ska även förundersökningen läggas ned.¹²³ Som huvudregel är dock åklagaren skyldig

---

¹¹⁵ Thelin SvJT 2017, s. 289.

¹¹⁶ Åklagarmyndigheten, *När barn eller unga misstänks för brott*.

¹¹⁷ Lundgren & Sunesson (2020), s. 376.

¹¹⁸ Åklagarmyndigheten (2019), s. 8.

¹¹⁹ Se 23 kap. 1 § RB och 2 § LUL.

¹²⁰ Se 4 och 29 §§ LUL.

¹²¹ Se 5-7 §§ LUL.

¹²² Se 23 kap. 20 § RB.

¹²³ Se 23 kap. 4 § RB.

att väcka åtal om det rör sig om ett brott som hör under allmänt åtal och om bevisningen är sådan att det finns förutsättningar för fällande dom.¹²⁴ Om åklagaren väcker åtal mot en minderårig person ska en huvudförhandling som utgångspunkt hållas inom två veckor.¹²⁵

Under hela processens gång är det viktigt att rättssäkerheten upprätthålls. Den unge har rätt till rättvis rättegång, som bland annat tillgodoses genom den s.k. oskyldighetspresumtionen samt genom höga beviskrav som råder i brottmål.¹²⁶ Den tilltalade därigenom rätt att betraktas som oskyldig till dess skulden är bevisad.¹²⁷ Vidare har den misstänkte rätt till en offentlig försvarare som ska tillgodose dennes rättigheter gentemot det allmänna.¹²⁸ Rätten till försvarare är dock inte absolut, även för en minderårig. Om den misstänkte inte anses ha behov av det stöd som en offentlig försvarare kan ge, behövs inget förordnande. Vid allvarigare brottslighet, komplicerade utredningar eller i de fall den unge berövas friheten bör dock offentlig försvarare förordnas så snart som möjligt.¹²⁹

Till rättssäkerheten hör också konstruktionen av brottsbegreppet samt skuldprincipen. Den tilltalade har rätt att veta vad som är straffbart och ska kunna lite på att han åtalas och eventuellt döms för en gärning som enligt lag är ett brott, vilket hänger samman med legalitetsprincipen. Ingen ska kunna dömas för en gärning som begås när den inte är kriminaliserad enligt lag.¹³⁰ I dagsläget har en särskild utredare utsatts av regeringen för att se över regelverket för utredningar mot barn som misstänks för brott. Syftet med utredningen är att komma med förslag till förbättrade åtgärder som i högre utsträckning säkerställer rättssäkerheten och effektiviteten i utredningar där barn är misstänkta för brott. Uppdraget ska redovisas senast den 21 juni 2021.¹³¹

3.2 Gripnen, anhållen, häktad

För att på ett effektivt sätt kunna genomföra förundersökningen och lagföringen kan det i vissa fall vara nödvändigt att använda tvång. De straffprocessuella tvångsmedlen kan ingripas dels mot person och dels avseende egendom. Ingripanden mot person kallas för personella tvångsmedel och innebär att den misstänkte berövas friheten eller på annat sätt får sina allmänna fri- och rättigheter inskränkta.¹³² De vanligaste och

---

¹²⁴ Se 20 kap. 6 § RB.

¹²⁵ Andersson & Mattsson (2011), s. 74.

¹²⁶ SOU 2016:52, s. 13 och 51.

¹²⁷ Andersson & Mattson (2011), s. 34-35.

¹²⁸ Ibid, s. 62.

¹²⁹ Clevesköld, Thunved & Thunved (2019), s. 100.

¹³⁰ Andersson & Mattson (2011), s. 35.

¹³¹ Se Dir. 2019:103, s. 1-2.

¹³² SOU 1985:27, s. 75.

viktigaste personella tvångsmedlen är gripande, anhållande, häktning samt övervakning. Dessa regleras i 24-28 kap. RB.¹³³

Ett gripande är ett akut och tillfälligt frihetsberövande som beslutas av polisen. Gripandet kan ske vid brådskande fall om det finns skäl att anhålla den enskilde. Exempelvis kan det röra sig om tillfällen då polisen inte kan eller hinner vänta på att åklagaren ska fatta beslut om anhållande. Regler för gripande återfinns i 24 kap. 7 och 8 §§ RB, och gäller såväl för vuxna som för straffmyndiga barn.¹³⁴ Skillnaden är dock att det måste föreligga synnerliga skäl för att anhålla ett barn.¹³⁵

På beslut av åklagaren kan den gripne anhållas. Anhållande utgör ett provisoriskt tvångsmedel som åklagaren disponerar över i syfte att förhindra, utreda och lagföra brott. Verktuget ska enbart användas när det är befogat.¹³⁶ Förutsättningarna för ett anhållande regleras i 24 kap. 6 § RB. För att kunna anhålla en person måste lika starka skäl som för häktning vara uppfyllda, vilket bland annat beror på att anhållande ofta används i väntan på rättens prövning av häktningsfrågan.¹³⁷ Det innebär att den misstänka måste på sannolika skäl vara misstänkt för ett brott för vilket minst ett års fängelse är föreskrivet. Är det en minderårig person som ska anhållas måste vidare synnerliga skäl föreligga. Är den misstänkte skäligen misstänkt för brott och det är av synnerlig vikt att han eller hon tas i förvar i väntan på ytterligare utredning, får dock åklagaren anhålla denne även när det inte finns fulla skäl för häktning.¹³⁸ Den misstänkte får hållas anhållen i högst tre dygn innan åklagaren ska skicka framställan om häktning, se 24 kap. 11-12 §§ RB.¹³⁹ Begärs inge häktning inom denna tidsram, ska den misstänkte omedelbart släppas på fri fot.

Om någon som inte har fyllt 18 år har gripits, anhållits eller häktats på grund av brottsmisstanke ska socialnämnden underrättas om detta, se 6 § andra stycket LUL. En av anledningarna till underrättelseskyldigheten är att nämnden i dessa fall ska överväga om den unge kan bli föremål för de straffprocessuella tvångsmedlen, eller istället bli omedelbart omhändertagen av de sociala myndigheterna.¹⁴⁰

---

¹³³ SOU 1985:27, s. 75-76.

¹³⁴ Se 24 kap. 6-7 och 10 §§ RB, samt Socialstyrelsen (2020b), s. 52-53.

¹³⁵ Se 23 § LUL, till vilken 24 kap. 4 § andra stycket RB hänvisar.

¹³⁶ RÅR 2006:3, s. 19.

¹³⁷ Lindberg, Rättegångsbalken (1942:740) 24 kap. 6 §, Karnov (JUNO) 2020-03-07.

¹³⁸ Se 24 kap. 6 § andra stycket RB.

¹³⁹ En mer utförlig redogörelse för häktning återfinns under avsnitt 4.

¹⁴⁰ Svensson (2006), s. 15.

4 Häktning

4.1 Generella förutsättningar för häktning

Häktning är det mest ingripande tvångsmedlet som kan aktualiseras vid en brottsutredning. Frihetsberövandet har både straffprocessuella och kriminalpolitiska ändamål som varierar i styrka beroende på vilket eller vilka häktningsskäl som aktualiseras i det enskilda fallet. Ändamål av straffprocessuell art går ut på att säkra förundersökningen och brottsutredningen, möjliggöra rättegången samt säkerställa lagföringen. Ändamål av kriminalpolitisk art går i sin tur ut på att hindra den misstänkte från fortsatt brottslighet.¹⁴¹

Förutsättningarna som måste vara uppfyllda för att häkta en person regleras i 24 kap. RB. Häktning kan klassificeras i fyra olika typfall: häktning enligt huvudregeln, häktning vid allvarliga brott, häktning oberoende av brottets straffskala och utredningshäktning.¹⁴² Det första typfallet, häktning enligt huvudregeln, aktualiseras om en person på sannolika skäl är misstänkt för brott för vilket fängelse i ett år eller mer är föreskrivet.¹⁴³ Rekvisitet ”sannolika skäl” innebär att misstanken vid en objektiv bedömning framstår som berättigad.¹⁴⁴ Vidare måste någon av de i paragrafen uppställda häktningsgrunderna vara uppfyllda, d.v.s. flyktfara, kollusionsfara eller recidivfara. *Flyktfara* föreligger om det finns risk för att den misstänkte avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring. Häktning med anledning av *kollusionsfara* innebär att det finns en risk för att den misstänkte förstör bevis eller på något annat sätt försvårar brottsutredningen. Exempelvis kan det röra sig om att den misstänkte undanröjer fotspår, förfalskar bevisning eller påverkar personer med användbar information till utredningen. Kollusionsfara är den vanligaste grunden för häktning. Samtidigt kombineras den ofta med andra grunder, och utgör således sällan det enda häktningsskälet.¹⁴⁵ *Recidivfara* föreligger i sin tur om det finns risk att den misstänkte kommer att fortsätta sin brottsliga verksamhet.¹⁴⁶ För att häktning ska aktualiseras med anledning av något eller några häktningsskäl måste risken för att den misstänkte betar sig på något av de ovan angivna sätt vara konkret och beaktansvärd i förhållande till omständigheterna i det enskilda fallet.¹⁴⁷

Det andra typfallet av häktning innebär att det föreligger en presumtion för häktning vid brott för vilka det föreskrivna straffet är två år eller mer. I dessa fall ska den misstänkte häktas om det inte är uppenbart att skäl därtill

---

¹⁴¹ Lindberg (2018), s. 5, 288-289.

¹⁴² Ibid, s. 289-290.

¹⁴³ Se 24 kap. 1 § första stycket RB.

¹⁴⁴ SOU 1938:44, s. 298.

¹⁴⁵ BO (2013), s. 24.

¹⁴⁶ Lindberg (2018), s. 204-205.

¹⁴⁷ SOU 2016:52, s. 13.

saknas.¹⁴⁸ Tvåårsregeln ska dock inte tolkas bokstavligen när det gäller unga lagöverträdare, med hänsyn till ungdomsrabatten i 29 kap. 7 § BrB, samt till de särskilda skäl som måste vara uppfyllda för att häkta en minderårig person.¹⁴⁹ Det tredje typfallet innebär att häktning kan aktualiseras oberoende av brottets straffskala och straffvärde, om den misstänkte är okänd och vägrar att uppge sitt namn och hemvist, eller om uppgiften om dessa kan antas vara osann. Regeln kan även aktualiseras om den misstänkte saknar hemvist i Sverige och det finns risk att han eller hon undandrar sig lagföring genom att lämna landet. Bestämmelsen tillämpas enbart i undantagsfall för unga lagöverträdare.¹⁵⁰ Det fjärde typfallet, utredningshäktning, innebär frihetsberövande av den som enbart är skäligen misstänkt för brott. Det krävs således en lägre misstankegrad än vid de övriga typfallen, där misstanke på sannolika skäl krävs. Utredningshäktning kan aktualiseras om det är av synnerlig vikt att den misstänkte tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning om brottet.¹⁵¹

Oavsett vilken häktningstyp som aktualiseras måste beslutet om häktning föregås av en proportionalitetsbedömning. Den misstänkte får enbart häktas om häktningsskälens uppväger det intrång eller men som frihetsberövandet innebär för den enskilde.¹⁵²

4.2 Särskilda förutsättningar för häktning av barn

Eftersom barn är mer sårbara för frihetsberövande än vuxna, är det av vikt att häktning av barn undviks så långt som möjligt.¹⁵³ I vissa fall behöver dock häktning aktualiseras. När frågan om häktning avseende en ung person väcks är det dock viktigt att lagstiftningen tillämpas restriktivt och att socialtjänsten involveras.¹⁵⁴ Innan beslut om häktning fattas bör åklagaren pröva möjligheterna för andra åtgärder.¹⁵⁵

Med anledning av den ovan nämnda restriktiviteten behöver särskilda förutsättningar vara uppfyllda för att ett barn ska kunna häktas. Utöver de generella förutsättningar som gäller för häktning, innehåller den straffprocessuella lagstiftningen bestämmelser som är särskilt utformade för minderåriga. Ett barn som har nått straffmyndighetsåldern kan bli föremål för häktning dels om synnerliga skäl föreligger, och dels om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas på annat sätt.¹⁵⁶

---

¹⁴⁸ Se 24 kap. 1 § andra stycket RB.

¹⁴⁹ Clevesköld, Thunved & Thunved (2019), s. 107; Lindberg (2018), s. 290.

¹⁵⁰ RÅR 2006:3, s. 23.

¹⁵¹ Se 24 kap. 3 § RB.

¹⁵² Se 24 kap. 1 § tredje stycket RB.

¹⁵³ Clevesköld, Thunved & Thunved (2019), s. 110.

¹⁵⁴ Svensson (2006), s. 45, 47.

¹⁵⁵ Andersson & Mattson (2011), s. 58-59.

¹⁵⁶ Se 24 kap. 4 § RB, och 23 § LUL.

4.2.1 Synnerliga skäl

Unga lagöverträdare kan enbart bli föremål för häktning om synnerliga skäl föreligger. Kravet på synnerliga skäl återfinns i 23 § LUL och innebär att barn får häktas när de är misstänkta för mycket allvarlig brottslighet eller när det finns andra starka skäl för frihetsberövandet.¹⁵⁷ Enligt riksåklagarens riktlinjer bör häktning enbart kunna aktualiseras om det rör sig om brottslighet med ett straffmättningsvärde som överstiger en månads fängelse.¹⁵⁸

Vidare görs bedömningen av synnerliga skäl med hänsyn till den misstänktes ålder och till häktningsgrunden. Enligt praxis ställs det högre krav på rekvisitet ”synnerliga skäl” ju yngre den misstänkte är. Ju närmare den unge är straffmyndighetsgränsen, desto värre anses skadan av häktning vara.¹⁵⁹ Åldern är dock inte lika avgörande när häktningen grundas på kollusionsfara, vilket bland annat framgår av NJA 2017 s. 701. Högsta domstolen konstaterade i fallet att trots den unges ringa ålder fanns det synnerliga skäl för häktning, vilket delvis berodde på en påtaglig kollusionsrisk. Rättsfallet tyder på att kollusionsfara utgör ett starkare häktningsskäl än recidiv- och flyktfara, och kan leda till häktning i större omfattning trots den misstänktes låga ålder.

4.2.2 Betyggande övervakning kan inte ordnas

Om det befaras att häktningen kan medföra allvarligt men för den misstänkte med hänsyn till dennes ålder, hälsotillstånd eller liknande omständighet får häktning enbart ske om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas. Bestämmelsen om betryggande övervakning återfinns i 24 kap. 4 § första stycket RB och utgör ett alternativ till häktning. Alternativet aktualiseras i syfte att skydda särskilt sårbara personer, och är därför ofta aktuell när brottsmisstanken avser en ung person.¹⁶⁰

För att betryggande övervakning ska aktualiseras behöver övervakningen vara tillräckligt effektiv och ingripande. Eftersom övervakningen ska uppfylla häktningens ändamål, måste rättsliga förutsättningar för häktning vara uppfyllda.¹⁶¹ Det innebär att övervakningen ska kunna hindra flykt, kollusion eller fortsatt brottslighet.¹⁶² Åklagarens bedömning avseende övervakningen kan variera beroende på vilken eller vilka häktningsgrunder som föreligger i det enskilda fallet.¹⁶³

---

¹⁵⁷ NJA 2015 s. 649, p. 14; Svensson (2006), s. 46.

¹⁵⁸ RÅR 2006:3, s. 23.

¹⁵⁹ NJA 2015 s. 649, p. 15.

¹⁶⁰ Lindberg, Rättegångsbalken (1942:740) 24 kap. 4 §, Lexino (JUNO) 2020-04-10.

¹⁶¹ Lindberg (2018), s. 283.

¹⁶² Lindberg, Rättegångsbalken (1942:740) 24 kap. 4 §, Karnov (JUNO) 2020-04-10.

¹⁶³ Socialstyrelsen (2020b), s. 98.

Betryggande övervakning kan exempelvis anordnas i den misstänktes hem, i annat särskilt hem eller genom institutionsplacering.¹⁶⁴ I praktiken är det dock främst omhändertaganden inom slutna vård som uppfyller kraven på betryggande övervakning.¹⁶⁵ För unga lagöverträdare innebär det socialtjänstens tvångsomhändertagande enligt LVU med placering i särskilda ungdomshem.

Det föreligger en stark presumtion för LVU-omhändertagande med placering i särskilt ungdomshem när ett barn riskerar häktning.¹⁶⁶ Lagstiftningen utgår från att de syften som en häktning ska tjäna kan tillgodoses genom att den unge omhändertas inom socialtjänsten. När häktningsskäl föreligger är det därför viktigt att socialnämnden prövar om det finns grund för omedelbart omhändertagande enligt LVU.¹⁶⁷ Enbart i undantagsfall kan det finnas skäl för socialnämnden att inte överväga ett omedelbart omhändertagande när en minderårig riskerar häktning eller redan är häktad.¹⁶⁸

Placering av den unge i ett särskilt ungdomshem anses nästan alltid kunna balansera flykt- eller recidivfara.¹⁶⁹ Det verkar dock vara svårt att aktualisera betryggande övervakning när det rör sig om kollusionsfara. Enligt praxis anses placering i ett särskilt ungdomshem inte vara sådan betryggande övervakning som kan ersätta häktning.¹⁷⁰ Vid kollusionsrisk kan det vara nödvändigt att begränsa den misstänktes kontakter med omvärlden och därför kan särskilda krav behöva ställas på övervakningen av den misstänkte. Placeras den unge i ett särskilt ungdomshem som alternativ till häktning har dock varken domstol eller åklagare möjlighet att meddela några föreskrifter om sådana begränsningar.¹⁷¹ Det bedöms vara för lätt för den misstänkte att upprätta kontakter med omvärlden vid vistelse på ungdomshem, varför sådan betryggande övervakning sällan anses vara tillräcklig när kollusionsfara föreligger. När barn häktas är det därför oftast på grund av kollusionsfara.¹⁷²

För att en person som är misstänkt för brott ska som betryggande övervakning kunna placeras vid ett särskilt ungdomshem måste vidare de socialrättsliga förutsättningarna vara uppfyllda. Vad som närmare krävs för att en person ska kunna omhändertas av socialtjänsten och placeras i ett särskilt ungdomshem redovisas i uppsatsens femte avsnitt. Vidare behöver den misstänkte underkasta sig betryggande övervakning för att sådan ska kunna aktualiseras.¹⁷³ Omständigheten att den misstänkte inte vill medverka tillsammans med att ett mindre ingripande tvångsmedel inte anses som

---

¹⁶⁴ Socialstyrelsen (2020b), s. 98.

¹⁶⁵ Lindberg (2018), s. 280.

¹⁶⁶ Se JO 2009/10, s. 252.

¹⁶⁷ JO 1994/95, s. 269.

¹⁶⁸ Clevesköld, Thunved & Thunved (2019), s. 110.

¹⁶⁹ NJA 2008 s. 81.

¹⁷⁰ Se NJA 2017 s. 701.

¹⁷¹ JO 2014/15, s. 424.

¹⁷² SOU 2016:52, s. 146.

¹⁷³ Se 24 kap. 4 § första stycket sista mom. RB.

tillräckligt leder till att den enskilde häktas.¹⁷⁴ Det föreligger således någon sorts samtyckesdualism när socialtjänstens tvångsvård aktualiseras som betryggande övervakning. Ett omhändertagande enligt LVU kan ses som en betryggande övervakning, samtidigt som en av grundprinciperna för vård med stöd av LVU är att samtycke till vård saknas.¹⁷⁵ Föreligger samtycke, som krävs för betryggande övervakning enligt 24 kap. 4 § första stycket RB, finns det inte förutsättningar för att omhänderta enligt LVU.¹⁷⁶ Men eftersom samtycket till betryggande övervakning i brottmålsprocessen i praktiken betraktas separat i förhållande till samtycket till socialtjänstens vård diskuteras frågan om samtyckets dualism inte närmare.¹⁷⁷

4.3 Häktningförfarandet

Är förutsättningarna för häktning uppfyllda, ska åklagaren begära häktning genom att skicka en s.k. häktningsframställan till domstolen. En häktningsframställan ska i enlighet med 24 kap. 12 § RB göras senast klockan tolv tredje dagen efter anhållningsbeslutet. I annat fall hävs anhållningsbeslutet omedelbart. Med anledning av häktningsframställan ska tingsrätten som första instans hålla en häktningsförhandling. Förhandlingen ska hållas utan dröjsmål och aldrig senare än fyra dagar efter att den misstänkte gripits eller anhållningsbeslutet verkställts, se 24 kap. 13 § RB.¹⁷⁸ Beslutar domstolen att häkta den misstänkte, ska beslutet enligt 24 kap. 5 § RB innehålla brottsrubriceringen och häktningsgrunden. I samband med häktningsbeslutet kan rätten även fatta beslut om åklagaren ska tillåtas att meddela restriktioner.¹⁷⁹

Ett häktningsbeslut kan bli föremål för omprövning genom s.k. omhäktningsförhandlingar. Beslutet kan omprövas när som helst om någon av parterna begär det eller om rätten anser att det behövs. Som utgångspunkt ska beslutet enligt 24 kap. 18 § RB omprövas var fjortonde dag, om inte det anses obehövt eller om den tilltalade medger fortsatt häktning.¹⁸⁰ Utöver omprövningsmöjligheten kan den tilltalade överklaga häktningsbeslutet ända upp till sista instans.¹⁸¹

---

¹⁷⁴ Prop. 1980/81:201, s. 42.

¹⁷⁵ Se Lindström (2020), s. 41 och 62-63, som skriver om denna dualism.

¹⁷⁶ Se mer om LVU:s samtyckeskrav under avsnitt 4.4.2.

¹⁷⁷ Lindström (2020), s. 63.

¹⁷⁸ Clevesköld, Thunved & Thunved (2019), s. 112.

¹⁷⁹ Se avsnitt 4.5.5 för närmare redogörelse av restriktioner.

¹⁸⁰ Lindberg (2018), s. 324-325

¹⁸¹ Clevesköld, Thunved & Thunved (2019), s. 113.

4.4 Verkställigheten av häktning

Rättens beslut om häktning gäller omedelbart och tvångsmedlet ska börja verkställas så snart som möjligt.¹⁸² I samband med häktesplacering tar Kriminalvården över ansvaret för den intagne och ska inom två veckor från placeringen upprätta en individuell häktesplan.¹⁸³ Häktesvistelsen ska utformas på ett sätt som vidmakthåller frihetsberövandet och upprätthåller eventuella restriktioner, samtidigt som det motverkar frihetsberövandets negativa effekter.¹⁸⁴ Varje intagen ska bemötas med respekt och förståelse för de svårigheterna som är förenade med frihetsberövandet samt erbjudas stöd och hjälp.¹⁸⁵ Det är vidare av vikt att häktningen inte innebär andra begränsningar i den intagnes frihet än vad som följer av lag eller som i övrigt är nödvändiga för att upprätthålla ordningen och säkerheten.¹⁸⁶

Grundläggande bestämmelser häktning är samlade i häkteslagen (HäL) och häktesförordningen (HäF). Dessa innehåller regler om placering, sysselsättning, tillgång till information, men även restriktioner samt kontroll- och tvångsåtgärder. Lagstiftningen innehåller dock ingen tidsgräns för häktning, då någon sådan tidsgräns inte finns.¹⁸⁷

4.4.1 Placering och sysselsättning

Häktesplaceringen beror främst på om den frihetsberövade är ålagd med restriktioner eller inte. Häktade med restriktioner eller som av säkerhetsskäl behöver hållas isolerade placeras på restriktionsavdelningar, där de som huvudregel inte får komma i kontakt med varandra. Se mer om restriktioner under avsnitt 4.5.5. Den som är häktad utan restriktioner ska däremot erbjudas daglig vistelse med andra intagna, se 2 kap. 5 § HäL. Den intagne placeras då på en gemensamhetsavdelning.¹⁸⁸ Vid en placering ska särskilt beaktas om den intagne är under 18 år. Minderåriga intagna får som huvudregel inte vistas med vuxna intagna, se 2 kap. 3 § HäL. Huvudregeln kan dock frångås om det anses vara till barnets bästa, exempelvis om det är det enda alternativet för att bryta den unges isolering.¹⁸⁹

Rätten att vistas med andra kan dock inskränkas, även för den som är häktad utan restriktioner. Inskränkningen kan bland annat aktualiseras om den intagne av säkerhetsskäl behöver hållas avskild från andra intagna.¹⁹⁰ Exempelvis kan avskiljningen aktualiseras vid risk för rymning, om den

---

¹⁸² Lindberg (2018), s. 320.

¹⁸³ SOU 2016:52, s. 61.

¹⁸⁴ SOU 2016:18, s. 69.

¹⁸⁵ Prop. 2009/10:135, s. 183.

¹⁸⁶ Se 1 kap. 6 § HäL.

¹⁸⁷ SOU 2016:52, s. 144-145; Brå 2017:6, s. 10.

¹⁸⁸ SOU 2016:52, s. 62.

¹⁸⁹ Prop. 2009/10:135, s. 185.

¹⁹⁰ 2 kap. 5 § HäL.

intagne uppträder våldsamt eller är påverkad av berusningsmedel.¹⁹¹ Intagna får enbart hållas i avskildhet i enlighet med häkteslagstiftningen, och således aldrig på grund av faktiska förhållanden eller praktiska förutsättningar. Ett avskiljningsbeslut kan inte överklagas, men måste enligt 1 kap. 6 § HäL föregås av en proportionalitetsbedömning.¹⁹²

Intagna har enligt 2 kap. 7 § HäL rätt till minst en timmes utomhusvistelse, om inte synnerliga skäl föreligger mot det. Vidare ska intagna ges möjlighet till rekreation, följa vad som händer i omvärlden och ta emot personliga tillhörigheter så länge det inte äventyrar ordningen eller säkerheten.¹⁹³

4.4.2 Kontakt med omvärlden

Så länge den intagne inte är ålagd med restriktioner ska denne få ta emot besök och ringa telefonsamtal i den utsträckning det lämpligen kan ske.¹⁹⁴ Rätten till besök och andra kontakter regleras i 3 kap. HäL. Kontaktmöjligheterna kan begränsas om det är nödvändigt ur säkerhetssynpunkt. Sådan begränsning kan innebära att telefonsamtal eller besök är bevakade av personal. Den intagne får dock alltid ta emot obevakade besök och samtal från sin offentliga försvarare.¹⁹⁵

4.4.3 Kontroll- och tvångsåtgärder

Särskilda kontroll- och tvångsåtgärder som får vidtas gentemot den häktade regleras i 4 kap. HäL och i 13-14 §§ HäF. Åtgärderna som kan aktualiseras är kontroll av bostadsrum, kroppsvisitation- eller besiktning och provtagning samt beläggning med fängsel. Eftersom kontroll- och tvångsåtgärderna utgör ett betydande integritetsintrång är det viktigt att varje sådan vidtagen åtgärd föregås av en proportionalitetsbedömning.¹⁹⁶

Syftet med kroppsvisitering och kroppsbesiktning är att eftersöka eventuella otillåtna föremål. En intagen *ska* som huvudregel visiteras vid ankomsten till häkte.¹⁹⁷ Under häktesvistelsen *får* den intagne visiteras när denne återkommer från en vistelse utanför häktesavdelningen om det finns anledning att misstänka förekomst av otillåtna föremål.¹⁹⁸ Misstänks den intagne för att vara påverkad av berusningsmedel kan denne bli föremål för urin-, utandnings-, saliv-, svett-, blod- eller hårprov.¹⁹⁹ Provtagning får även ske på begäran av den intagne och om det behövs för att utreda dennes

---

¹⁹¹ Prop. 2009/10:135, s. 186.

¹⁹² JO 2018/19, s.146, 148-149.

¹⁹³ SOU 2016:52, s. 63.

¹⁹⁴ Se 3 kap. 1-5 §§ HäL.

¹⁹⁵ SOU 2016:52, s. 63-64.

¹⁹⁶ Ibid, s. 58.

¹⁹⁷ 4 kap. 2 § HäL.

¹⁹⁸ 4 kap. 3 § HäL.

¹⁹⁹ 4 kap. 5 § HäL.

drogkonsumtion inför en vård- eller behandlingsinsats.²⁰⁰ En intagen får vidare beläggas med fängsel i förflyttnings- och transportsituationer, om det krävs av säkerhetsskäl. Fängsel aktualiseras också om den intagne uppträder våldsamt och det är absolut nödvändigt med hänsyn till den intagnes eller någon annans säkerhet eller hälsa.²⁰¹

4.4.4 Särskilda ungdomsinsatser

Samtidigt som det fortfarande råder en generell uppfattning om att barn inte ska vara häktade, fortsätter unga placeras i häkten. Med anledning av detta har häktesverksamheterna runt om i landet flera ungdomsanpassade rutiner och placeringar (såsom särskilda ungdomsavdelningar). Framför allt ska häktade barn behandlas humant i enlighet med barnkonventionen.²⁰²

Unga intagna ska prioriteras under häktesvistelsen. Prioriteringen kan bestå av företräde till olika gruppaktiviteter och förtur till kontakter med närstående och hjälporganisationer, samt till annan uppsökande verksamhet. Bland annat ska socialnämnden bedriva sådan uppsökande verksamhet.²⁰³ Nämnden ska besöka den unge, ge information om rättsprocessen och hjälpa med andra praktiska saker.²⁰⁴ Vidare prioriteras unga för samtal med personal. Varje häkte har idag ungdomsansvarig personal och tillgång till psykolog med det särskilda uppdraget att arbeta med unga.²⁰⁵ Vissa häkten har även speciella avdelningar med utökade resurser såsom större rum eller toalett på rummet, samt specialutbildad personal som arbetar på avdelningen. Särskilt kan unga intagna placeras på sådana avdelningar.²⁰⁶ Oavsett avdelningsplacering har all häktespersonal numera en utbildning om barns rättigheter.²⁰⁷

4.4.5 Restriktioner och isolering

Den som är häktad på grund av kollusionsfara kan i vissa fall åläggas med restriktioner, d.v.s. inskränkningar i kontakter med omvärlden.²⁰⁸ Restriktionerna meddelas av åklagaren, som i sin tur behöver rättens tillstånd för det.²⁰⁹ Syftet med restriktioner är att säkra en effektiv brottsutredning och lagföring.²¹⁰ Det kan därför finnas skäl att begränsa den misstänktes kontakter med omvärlden, om det finns risk att denne på ett

---

²⁰⁰ 4 kap. 6 § HäL.

²⁰¹ 4 kap. 10 § HäL.

²⁰² Clevesköld, Thunved & Thunved (2019), s. 116.

²⁰³ Se 5 kap.1 § p. 3 SoL

²⁰⁴ Socialstyrelsen (2020b), s. 97–98.

²⁰⁵ Clevesköld, Thunved & Thunved (2019), s. 116-117.

²⁰⁶ JO 2009/10, s. 254.

²⁰⁷ BO (2013), s. 70.

²⁰⁸ Prop. 2009/10:135, s. 112.

²⁰⁹ Se 24 kap. 5 a § RB och 6 kap. 1 § HäL.

²¹⁰ SOU 2016:52, s. 58.

otillbörligt sätt påverkar utredningen.²¹¹ Eftersom restriktioner utgör en omfattande inskränkningar i den enskildes fri- och rättigheter, ska de beslutas med största möjliga restriktivitet.²¹² Åklagaren ska göra en proportionalitetsbedömning innan denne meddelar restriktioner, där kollusionsrisken och brottets allvar ska vägas mot det intrång som restriktionerna innebär för den enskilde.²¹³

Generellt finns det ingen särreglering gällande restriktioner för unga. Enligt riksåklagarens riktlinjer ska dock åklagaren vara särskilt återhållsam med att ålägga minderåriga med restriktioner. Riktlinjerna ställer höga krav på brottslighetens allvar och andra omständigheter som bör beaktas när frågan om restriktioner prövas.²¹⁴ Samtidigt är de barn som häktas oftast misstänkta för mycket allvarlig brottslighet, vilket resulterar i att majoriteten ålagda med restriktioner under större del av häktningstiden.²¹⁵

Lämnar rätten tillstånd till åklagaren att meddela restriktioner, kan enbart de inskränkningar som anges i 6 kap. 2 § HäL meddelas. Enligt bestämmelsen kan följande rättigheter inskränkas:²¹⁶

- Rätten till placering och vistelse med andra intagna, 2 kap. 1 § andra stycket och 5 § HäL.
- Rätten att följa vad som händer i omvärlden genom att ha tillgång till medier som radio och tv, 2 kap. 9 § HäL.
- Rätten att inneha tidskrifter och tidningar, 2 kap. 11 § HäL.
- Rätten att ta emot besök, 3 kap. 1 § första stycket HäL.
- Rätten att använda elektronisk kommunikation, 3 kap. 4 § HäL.
- Rätten att sända eller ta emot försändelser, 3 kap. 7 § HäL.

Vilka rättigheter som inskränks och i vilken omfattning beror på vad åklagaren anser vara nödvändigt.²¹⁷ De meddelade restriktionerna ska omprövas så ofta det finns anledning till det, eller på talan av den häktade.²¹⁸ Åklagaren ska vidare kontinuerligt pröva möjligheterna till lättnader av restriktioner, särskilt om den intagne är minderårig.²¹⁹ Lättnaderna kan exempelvis gå ut på att den häktade får tillstånd att i viss utsträckning och på ett kontrollerat sätt ha kontakt med omvärlden, eller tillåtas samsittning. Samsittning innebär att den häktade får under dagtid vistas tillsammans med en annan utvald intagen, som i regel också har restriktioner.²²⁰ Intagna som åläggs med restriktioner inskränks oftast i rätten att vistas i gemensamhetsavdelning för att åklagaren ska kunna kontrollera vem den intagne har kontakt med.²²¹ Samsittning minskar

---

²¹¹ Lindberg (2018), s. 810.

²¹² Prop. 2009/10:135, s. 201

²¹³ RÅR 2015:1, s. 1-2, 4.

²¹⁴ RÅR 2015:1, s. 1, 8; SOU 2016:52, s. 65.

²¹⁵ Kriminalvården, *Med fokus på barn i häkte*; Brå 2017:6, s. 11.

²¹⁶ Prop. 2019/20:129, s. 36.

²¹⁷ Prop. 2009/10:135, s. 202.

²¹⁸ Se 6 kap. 3-4 §§ HäL.

²¹⁹ RÅR 2015:1, s. 7; Åklagarmyndigheten (2019), s. 41.

²²⁰ SOU 2016:52, s. 66.

²²¹ *Ibid*, s. 146.

således den intagnes isolering samtidigt som åklagarens kontroll upprätthålls. Valet av samsittningspartner sker av Kriminalvården, som sedan lägger fram samsittningsförslaget till åklagaren. Åklagaren kan dock även överlämna rätten att besluta om lämplig samsittningspartner till Kriminalvården. Oftast godkänns samsittning, dock kan samsittningen i vissa fall förbjudas, exempelvis om brottsutredningen avser allvarlig brottslighet som bedrivits av flera personer i eller för ett kriminellt nätverk.²²²

Som ovan nämnt bör åklagaren vara särskilt generös med restriktionslättnader när den häktade är ett barn.²²³ När en minderårig person häktas ställer lagstiftaren vidare höga krav på aktiva åtgärder som bryter isoleringen, då det är en omfattande del av häktesvistelsen som är förenad med restriktioner.²²⁴ En internationellt vedertagen definition av isolering, som även anses gälla i svenska sammanhang, innebär att en person är instängd i sin cell och berövad all meningsfull mänsklig kontakt under 22-24 timmar per dygn. Utifrån denna definition är majoriteten av de som är häktade med restriktioner även isolerade.²²⁵ Den isolering som häktning med restriktioner innebär kan ha mycket negativa konsekvenser för den enskilde, särskilt för barn.²²⁶

Kriminalvården arbetar kontinuerligt för att minska isoleringen och dess negativa effekter.²²⁷ Arbetet sker främst genom isoleringsbrytande åtgärder, som varierar mellan häkten.²²⁸ Exempelvis kan sådana åtgärder innebära att den intagne får lämna sitt bostadsrum för aktiviteter med personal eller för samsittning. Kriminalvårdens målsättning är att varje intagen ska erbjudas minst två timmars isoleringsbrytande åtgärder per dag.²²⁹ För att en åtgärd ska vara isoleringsbrytande bör det erbjuda en möjlighet till meningsfull mänsklig kontakt samt till vistelse utanför bostadsrummet/cellen.²³⁰

4.5 Ett kritiserat system

Häktning, särskild om den är förenad med restriktioner, kan leda till att den frihetsberövade blir avskuren från i princip all kontakt med omvärlden utan att ännu vara dömd.²³¹ Intagna tillbringar stor del av sin tid i ensamhet, vilket har varit föremål för såväl internationell som nationell kritik.²³²

---

²²² RåR 2015:1, s. 5–6.

²²³ Ibid, s. 8–10.

²²⁴ Prop. 2009/10:135, s. 185; Brå 2017:6, s. 11.

²²⁵ SOU 2016:52, s. 68.

²²⁶ Brå 2017:6, s. 64, 66.

²²⁷ JO 2018/19:146, s.149-150.

²²⁸ Kriminalvården, *Med fokus på barn i häkte*.

²²⁹ Brå 2017:6, s. 11.

²³⁰ SOU 2016:52, s. 68-69.

²³¹ Ibid, s. 13.

²³² Ibid, s. 67.

Särskilt har Sverige kritiserats avseende häktning av barn. Samtidigt som en utveckling gällande behandlingen av häktade ungdomar har skett, är systemet fortfarande inte optimalt. Häktena, så som de är utformade idag, är anpassade för vuxna intagna.²³³ Kritiken riktar sig mot bristande stöd och information, omfattande restriktioner och isolering samt avsaknad tidsgräns för frihetsberövandet.²³⁴ Tillvaron på svenska häkten är på grund av den omfattande isoleringen långt ifrån barnkonventionens intentioner.²³⁵ Hur ungdomarna själva upplever isoleringen på häkten varierar, men generellt har isoleringen en negativ påverkan på de flesta.²³⁶ Vidare är de isoleringsbrytande åtgärder bristande.²³⁷

Den omfattande kritiken har lett till att Kriminalvården aktivt arbetar för att minska isoleringen och motverka dess skadliga effekter. Arbetet sker i den dagliga häktesverksamheten,²³⁸ men även genom utvecklande undersökningar och studier. Bland annat genomför Kriminalvården i dagsläget en studie som tittar närmare på unga i häkten.²³⁹ Den omfattande kritiken har även resulterat i ett aktuellt lagförslag om ändringar i gällande häktningsslagstiftningen, se prop. 2019/20:129. Lagförslaget innebär ändringar som syftar till effektivare hantering av häktningar och minskad isolering.

---

²³³ Clevesköld, Thunved & Thunved (2019), s. 116.

²³⁴ Prop. 2019/20:129, s. 40.

²³⁵ BO (2013), s. 3, 52.

²³⁶ Brå 2017:6, s. 88-89.

²³⁷ Ibid, s. 11.

²³⁸ SOU 2016:52, s. 69.

²³⁹ Kriminalvården, *Med fokus på barn i häkte*.

5 Omedelbart omhändertagande enligt LVU

5.1 Socialtjänstens och tvångsvårdens roll i samhället

Enligt 1 kap. 1 § SoL ska samhällets socialtjänst främja människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor samt aktivt deltagande i samhällslivet. Socialtjänsten ska vara det yttersta skyddsnätet som aktualiseras när alla andra lösningsmöjligheter uttömts.²⁴⁰ Den grundläggande principen i socialrätten är att verksamheten ska präglas av en helhetssyn. Det innebär att bedömningen om eventuella insatser ska ingripas bör utgå från den unges sammanlagda situation i samhället.²⁴¹ Vidare ska barnets bästa beaktas i samtliga delar som rör barn, något som framgår av 1 kap. 2 § SoL och 1 § femte stycket LVU.

Idag är det naturligt att samhället lägger sig i hur barn och unga har det. Så har det dock inte alltid varit. Samhället började engagera sig i barns välbefinnande under 1800-talet, något som utvecklades vidare nästa århundrade. 1982 trädde socialtjänstlagen (SoL) i kraft, och ersatte tidigare lagstiftning genom den s.k. socialtjänstreformen. Före socialtjänstreformen spelade socialvården en starkt kontrollerande roll i förhållande till den enskilde, men ändrades sedan till att inta en serviceinriktad och hjälpanroll med inriktning på frivillighet. När frivilliga insatser inte är tillräckliga eller av annan anledning inte kan komma till stånd, möjliggör sociallagstiftningen tvångsåtgärder. När det gäller barn aktualiseras tvångsåtgärderna genom lagen om vård av unga (LVU). Ändamålet med socialtjänstens tvångslagstiftning är att trygga samhällets möjligheter att kunna ge barn och unga behövlig vård och behandling, även när vården inte kan erbjudas på frivillig väg. På så sätt utgör LVU ett komplement till SoL.²⁴²

Det är av vikt att den socialrättsliga tvångsvården inte pågår längre tid än vad som är nödvändigt. Socialtjänstens insatser bygger på behandlingsprincipen, enligt vilken insatserna ska upphöra när syftet med dessa har uppnåtts. Insatser som pågår under en längre tid än vad den unge har behov av kan snabbt bli kontraproduktiva.²⁴³

---

²⁴⁰ Svensson (2006), s. 47.

²⁴¹ Andersson & Mattson (2011), s. 33

²⁴² Prop. 1989/90:28, s. 37-38; Lundgren & Sunesson (2020), s. 362.

²⁴³ Holmberg (2017), s. 274.

5.2 Omhändertagande enligt 3 § LVU – beteendefall

Ett barn som misstänks för brott kan bli föremål för socialtjänstens tvångsvård i enlighet med 3 § LVU. Bestämmelsen aktualiseras när den unge är i behov av vård med anledning av sitt eget beteende, s.k. beteendefall. Vårdbehovet har dels en generell och dels en individuell del. Den generella delen innebär att det måste röra sig om ett missförhållande med anknytning till den unges beteende (s.k. beteendefall) genom missbruk, brottslig verksamhet eller annat socialt nedbrytande beteende. Den individuella delen av vårdbehovet innebär kravet på att det måste röra sig om påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Vidare ska den behövliga vården inte kunna ges frivilligt i enlighet med 1 § andra stycket LVU.²⁴⁴

5.2.1 Brottslig verksamhet eller annat socialt nedbrytande beteende

När en person misstänks för brott och frågan om ett LVU-omhändertagande väcks, är det högst sannolikt att vårdbehovet grundar sig på brottslig verksamhet. Rekvisitet brottslig verksamhet är uppfyllt när brottsligheten ger uttryck för en sådan bristande anpassning till samhället att det kan anses föreligga ett vård- och behandlingsbehov. Eftersom rekvisitet innehåller ett visst intensitets- och aktualitetskrav ska det röra sig om upprepad brottslighet och således inte rena bagatellförseelser eller enstaka brott som inte är av allvarlig art. Enstaka brott kan dock betraktas som brottslig verksamhet i lagens mening om brottsligheten är ett uttryck för bristande samhällsanpassning.²⁴⁵ Vid beaktandet av rekvisitet är det dock snarare vårdbehovet än det aktuella brottet som är det centrala.²⁴⁶ Det generella kravet torde vara att brottsligheten har blivit ett slags beteende hos den unge.²⁴⁷

Vårdbehovet med anledning av brottslig verksamhet anses vara särskilt svårtolkat när det prövas vid sidan av en pågående brottsutredning. Bedömningen om den unge har ett behov av vård väcker frågan om inte alla barn som har begått brott har vårdbehov, just med anledning av brottsligheten.²⁴⁸ Det är dock viktigt att komma igår att det är den unges individuella vårdbehov som ska vara avgörande, inte behovet av att skydda samhället från den unge. Socialrättens tvångsvård ska således inte användas i samhällsskyddande syfte.²⁴⁹

---

²⁴⁴ Andersson & Mattson (2011), s. 32; SOU 2015:71, s. 288.

²⁴⁵ Prop. 1979/80:1 Del A, s. 583; Clevesköld, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 3 §, Karnov (JUNO) 2020-04-25.

²⁴⁶ SOSFS 1997:15, s. 34.

²⁴⁷ Andersson & Mattson (2011), s. 31.

²⁴⁸ Svensson (2006) s. 139.

²⁴⁹ Andersson & Mattson (2011), s. 29-30.

Det är ovanligt att brottslig verksamhet används ensamt som rekvisit för det omedelbara omhändertagandet. Oftast blir det tillämpligt tillsammans med något eller några av de andra i 3 § LVU uppgivna rekvisit, d.v.s. missbruk eller annat socialt nedbrytande beteende.²⁵⁰ I praktiken baseras dock ofta omhändertaganden främst på brottsmisstanken, även om vården aktualiseras med anledning av flera skäl. När ett barn begår allvarlig brottslighet torde det inte krävas särskilt mycket andra omständigheter hänfödda till dennes liv för att vårdbehovet ska föreligga.²⁵¹

Skulle rekvisit för brottslig verksamhet inte vara uppfyllda, kan vårdbehovet med anledning av annat socialt nedbrytande beteende aktualiseras när ett barn misstänks för brott.²⁵² Annat socialt nedbrytande beteende innebär att den unges beteende avviker från samhällets grundläggande normer på ett sätt som inte redan beskrivits i paragrafen.²⁵³ Exempelvis kan ungdomars vistelse i olämpliga miljöer utgöra ett sådant beteende som anses vara socialt nedbrytande i socialrättens mening. Detta gäller även om den unge själv agerar destruktivt i den olämpliga miljön.²⁵⁴

5.2.2 Påtaglig risk för skada

Det ställs höga krav på socialnämnden vid en ansökan om LVU-vård, eftersom nämnden måste visa att det individuella kriteriet med vården är uppfyllt, d.v.s. den påtagliga risken för skadan.²⁵⁵ Bedömningen av vad som utgör en påtaglig risk för skada görs med hänsyn till varje enskilt fall.²⁵⁶ Att risken ska vara påtaglig innebär att det behöver vara fråga om en klar och konkret risk för skada utifrån objektivt antagna omständigheter. Risken får inte vara obetydlig, oklar eller avlägsen utan bör vara av viss intensitet och aktualitet. Aktualitetskravet innebär att det ska vara fråga om ett pågående beteende som behöver brytas.²⁵⁷ Därutöver måste skaderisken ha en sådan inverkan på barnets bästa och utveckling att det därmed föreligger ett tydligt vårdbehov. Antagandet om att den unge löper risk att skadas får vidare inte vara subjektivt. Irrelevanta omständigheter såsom allmänna samhällsvärderingar får inte ligga till grund för omhändertagandet.²⁵⁸ Enbart objektivt antagna omständigheter som talar för en risk för skada kan ligga till grund för ett vårdbehov.²⁵⁹

---

²⁵⁰ Svensson (2006) s. 118.

²⁵¹ Lindström (2020), s. 71.

²⁵² Prop. 1989/90:28, s. 109.

²⁵³ SOU 2015:71, s. 300.

²⁵⁴ Andersson & Mattson (2011), s. 33.

²⁵⁵ Socialstyrelsen (2020a), s. 57.

²⁵⁶ Andersson & Mattson (2011), s. 32.

²⁵⁷ Clevesköld, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 22 §, Karnov (JUNO) 2020-04-16.

²⁵⁸ Prop. 1989/90:28, s. 62–63, 107; Prop. 1998/98:96, s. 169.

²⁵⁹ Leviner & Lundström (2017), s. 26.

5.2.3 Brist på samtycke

För att ett tvångsomhändertagande ska kunna aktualiseras behöver alla möjligheter till frivilliga insatser vara uttömda, se 1 § andra stycket LVU. Samtycke till vård utesluter således tvångsomhändertagandet.²⁶⁰

Ett samtycke avseende vård av personer över 15 år behöver lämnas av såväl den unge som dennes vårdnadshavare för att vara giltigt.²⁶¹ Den unge får vid femton års ålder talerätt och kan därmed uttrycka sin egen vilja,²⁶² samtidigt som vårdnadshavare fortfarande har ett ansvar för barnets personliga förhållanden. Råder det delade meningar mellan vårdnadshavaren och den unge, anses samtycke som utgångspunkt inte föreligga.²⁶³ I vissa fall kan dock socialnämndens insatser aktualiseras utan vårdnadshavarens samtycke, förutsatt att det anses vara lämpligt och barnet medger eller begär det.²⁶⁴

Vidare är lagstiftaren inte ovillkorligt knuten till ett formellt samtycke. Rekvisitet som behöver uppfyllas är att det kan antas att behövlig vård inte kan ges med samtycke. I undantagsfall kan därför vård enligt LVU aktualiseras trots lämnat samtycke. Exempelvis kan det röra sig om situationer där det finns grundad anledning att anta att samtycket kommer att återkallas eller att det inte är allvarligt menat. Ett lämnat samtycke som helt och hållet utesluter tvångsvård måste således vara hållbart och tillförlitligt.²⁶⁵

5.3 Omedelbart omhändertagande

Omhändertaganden enligt LVU ska som utgångspunkt beslutas av domstol. I vissa fall kan dock domstolsbeslut inte vänta. Då har socialnämnden möjlighet att ingripa och skyndsamt besluta att omedelbart omhänderta den unge.²⁶⁶ Exempelvis kan det ske om den unge genom brottslig verksamhet är i behov av socialtjänstens akuta insatser.²⁶⁷

Rekvisiten för ett omedelbart omhändertagande regleras i 6 § LVU. Omhändertagandet kan aktualiseras om det är sannolikt att den unge behöver beredas vård på grund av eget beteende (p.1).²⁶⁸ Sannolikhetsrekvisitet uppfylls om det på starka skäl kan antas att vård med

²⁶⁰ Socialstyrelsen (2020a), s. 45–46, 50–53.

²⁶¹ Har den unge inte några vårdnadshavare, kan en särskild vårdnadshavare förordnas. Om det i stället rör sig om ensamkommande barn kan en god man förordnas. Se Socialstyrelsen (2020a), s. 47-48.

²⁶² Se 36 § LVU som reglerar den unges rätt att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne.

²⁶³ Svensson (2006) s. 113.

²⁶⁴ Se 3 kap. 6 a § andra stycket LVU.

²⁶⁵ SOU 1979/80:44, s.100.

²⁶⁶ Andersson & Mattson (2011), s. 53-54.

²⁶⁷ Lundgren & Sunesson (2020), s. 387-388.

²⁶⁸ Ett omedelbart omhändertagande aktualiseras således enbart om det är sannolikt att vårdbehov enligt 3 § LVU föreligger.

stöd av lagen är nödvändig. Det omedelbara omhändertagandet sker således i väntan på utredning om den unges vårdbehov.²⁶⁹ Eftersom ett beslut om omedelbart omhändertagande måste kunna fattas med kort varsel, kan hög grad av osäkerhet accepteras.²⁷⁰ Vidare krävs det att förvaltningsrättens beslut om vård inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling, eller till att den fortsatta utvecklingen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras (p.2).²⁷¹ Rekvisitet innebär att risken måste bedömas som akut. Exempelvis på sådana akuta situationer är att den unge har gjort sig skyldig till eller misstänks för allvarlig brottslighet, och det finns risk för fortsatt brottslighet.²⁷² Socialnämnden ska särskilt överväga att ingripa med sådant omedelbart omhändertagande om den unge riskerar att häktas eller redan är häktad.²⁷³ Ett beslut om att omedelbart omhänderta den unge kan tas även om denne är häktad, men eftersom häktningsbeslutet tar över det socialrättsliga beslutet kan inte omhändertagandet börja verkställas så länge den unge är häktad, se 9 § andra stycket LVU.²⁷⁴ Syftet med möjligheten att besluta om omedelbart omhändertagande när den unge är häktad är att det ska leda till kortare häktningstider eller snabbare vårdinsatser för den som inte döms till fängelse.²⁷⁵

När socialnämnden överväger ett omedelbart omhändertagande på grund av att den unge riskerar häktning, är det av vikt att även då tillämpa lagstiftningen i enlighet med socialrättens syfte. Omhändertagandet får inte aktualiseras för att skydda omgivningen eller underlätta brottsutredningen. Grunden för beslutet ska vara den unges egna sociala utveckling som riskerar att äventyras genom bl.a. fortsatt brottslighet.²⁷⁶

5.4 Förfarandet vid ett omhändertagande enligt LVU

Frågan om ett omhändertagande enligt LVU ska på talan av socialnämnden prövas av förvaltningsrätten.²⁷⁷ Om förvaltningsrättens avgörande inte kan vänta, kan socialnämnden interimistiskt besluta om att omedelbart omhänderta den unge enligt 6 § LVU.²⁷⁸ Ett sådant beslut kallas för administrativt frihetsberövande, eftersom det inte fattas av domstol.²⁷⁹

---

²⁶⁹ Lundgren & Sunesson (2020), s. 387-388.

²⁷⁰ Clevesköld, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 6 §, Karnov (JUNO) 2020-04-16; Lundgren & Sunesson (2020), s. 388.

²⁷¹ Se 6 § första stycket LVU.

²⁷² SOSFS 1997:15, s. 45.

²⁷³ Svensson (2006), s. 45.

²⁷⁴ Clevesköld, Thunved & Thunved (2019), s. 27; SOSFS 1997:15, s. 45.

²⁷⁵ SOSFS 1997:15, s. 46.

²⁷⁶ Socialstyrelsen (2020a), s. 102–103.

²⁷⁷ Se 4 § LVU.

²⁷⁸ Prop. 1989/90:28, s. 39.

²⁷⁹ Svensson (2006), s. 37.

Ett beslut omedelbart omhändertagande gäller enligt 40 § LVU omedelbart, och ska prövas av domstolen så snart som möjligt. Enligt 7 § LVU ska beslutet underställas förvaltningsrätten inom en vecka från dagen för beslutet. Därefter ska domstolen så snart som möjligt, och i regel inom en vecka från att socialnämndens beslut kom in i rätten, pröva om beslutet var riktigt. Resonemang kring om unga som blir omedelbart omhändertagna i de fall det rör sig om personer som är misstänka för brott innehåller sällan information om hur den unge erkänner sitt brottsliga handlande. I stället handlar de om hur den unge ställer sig till vårdbehovet och tvångsingripande.²⁸⁰

Fastställer domstolen beslutet om omedelbart omhändertagande, har socialnämnden enligt 8 § LVU fyra veckor på sig från den dag då omhändertagandet verkställdes att ansöka hos förvaltningsrätten om beslut om vård enligt LVU. Om nämnden inte ansöker inom denna fyraveckorsperiod, upphör det omedelbara omhändertagandet att gälla. Tidsfristen kan under vissa förutsättningar förlängas.²⁸¹ Sedan ansökan om vård enligt LVU har gjorts, får även rätten enligt 6 § fjärde stycket LVU besluta om omedelbart omhändertagande.²⁸²

5.5 Placering i särskilt ungdomshem

Vård med stöd av LVU kan bedrivas i familjehem alternativt i hem för vård eller boende.²⁸³ Behöver den unge som vårdas på grund av sitt eget beteende stå under särskilt noggrann tillsyn ska vården istället genomföras enligt 12 § LVU i särskilda ungdomshem, som drivs av Statens institutionsstyrelse (SiS).²⁸⁴

Vården som ges av SiS ska vara av god kvalitet och anpassad till den enskildes individuella behov.²⁸⁵ Utgångspunkten är att tvångsvården ska tillgodose den omhändertagnes behov enligt individuellt utformad behandlingsplan. Det görs således ingen skillnad på ungdomar som har begått brott och de som är placerade av andra anledningar. Fokus läggs på den unges situation och vårdbehov, inte på en eventuell begången brottslig gärning.²⁸⁶ Samtidigt som vårdinsatserna inte fokuserar på gärningen utan anpassas till individen, kan brottsmisstanken tänkas ha viss påverkan på vården.²⁸⁷

Vården som bereds på ett särskilt ungdomshem delas in i tre avdelningar: akut-, utrednings- och behandlingsavdelning. Akutavdelningen aktualiseras

---

²⁸⁰ Svensson (2006) s. 112.

²⁸¹ Clevesköld, Thunved & Thunved (2019), s. 28.

²⁸² Prop. 1989/90:28, s. 39.

²⁸³ Schiratzki (2019), s. 146.

²⁸⁴ Clevesköld, Thunved & Thunved (2019), s. 29.

²⁸⁵ Lundgren & Sunesson (2020), s. 403.

²⁸⁶ Andersson & Mattson (2011), s. 83-84.

²⁸⁷ Socialstyrelsen (2020c), s. 50.

när den unge omhändertas eftersom det finns ett behov att avbryta ett destruktivt beteende. Ändamålet med placeringen är att avbryta kriminalitet, missbruk eller annat socialt nedbrytande beteende. Vården på en akutplacering får pågå i högst åtta veckor. Därefter ska den unge skrivas ut, eller placeras vid någon av de andra avdelningarna för utredning eller behandling. Placering vid en utredningsenhet går ut på bedömningar av den unges behandlingsbehov, där den unge även motiveras till och förbereds inför fortsatt vård. En placering på en behandlingsavdelning innebär vanligtvis en längre vårdtid, där syftet är att stärka barnets förutsättningar för ett socialt fungerande liv. Vilken avdelning den enskilde placeras i och vilka behandlingsinsatser som aktualiseras avgörs utifrån barnets behov.²⁸⁸ Exempel på behandlingsmetoder som bedrivs är miljöterapi, kognitiv beteendeterapi och tolvstegsmodellen.²⁸⁹

5.5.1 God vård och kontakt med närstående

Eftersom ett omhändertagande enligt LVU är en ingripande åtgärd, behöver den socialrättsliga placeringen präglas av god vård.²⁹⁰ Lagstiftningen förklarar inte närmare vad som kan utgöra god vård. Hur vården ska genomföras bör avgöras i varje enskilt fall, med viss vägledning som kan finnas i Socialstyrelsens föreskrifter.²⁹¹

Enligt 14 § första stycket LVU ska den unges behov av umgänge med vårdnadshavare tillgodoses så långt som möjligt. Umgänget får dock, enligt bestämmelsens andra stycke, begränsas om det är nödvändigt för att kunna genomföra vården. Umgängesbegränsning ska tillämpas restriktivt och med hänsyn till den unges behov. Begränsningen får således aldrig aktualiseras för att exempelvis underlätta en pågående brottsutredning.²⁹²

5.5.2 Särskilda befogenheter

Barn som är placerade i särskilda ungdomshem kan hindras från att lämna institutionen och underkastas olika begränsningar i rörelsefriheten.²⁹³ Detta möjliggörs genom att majoriteten av platserna är låsbara, och genom personalens särskilda befogenheter.²⁹⁴ De särskilda befogenheterna som får tillgripas i ett SiS-hem regleras i 15-20 §§ LVU. Befogenheterna får enbart aktualiseras om det anses nödvändigt för att kunna genomföra vården eller med hänsyn till den unges, personalens eller övriga intagnas säkerhet (se 15 § LVU). Det innebär att SiS-placerade ungdomar som är misstänkta för brott inte får begränsas i kontakter med omvärlden på samma grunder som

---

²⁸⁸ SiS (2019a), s. 10; SiS (2019b), s. 5.

²⁸⁹ Clevesköld, Thunved & Thunved (2019), s. 29.

²⁹⁰ Se 6 kap. 7 § SoL.

²⁹¹ SOU 2015:71, s. 201; Prop. 1979/80:1 Del A, s. 598.

²⁹² JO 2014/15, s. 422, 424.

²⁹³ SOU 2004:122, s. 551.

²⁹⁴ SiS, *Vår verksamhet*.

åklagaren kan besluta om vid häktning (restriktioner).²⁹⁵ Om den unge som alternativ till häktning placeras i ett särskilt ungdomshem med stöd av LVU har varken domstol eller åklagare möjlighet att meddela några föreskrifter om begränsning av den unges kontakt med omvärlden.²⁹⁶ De särskilda befogenheterna innebär begränsningar i rörelsefrihet, kontakter med omvärlden eller möjligheten att kontrollera vad som förs in på ungdomshemmen.²⁹⁷ Nedan följer en uppräknig och kort redogörelse av de olika inskränkningarna.

Enligt 15 a § LVU kan unga begränsas i möjligheter att ta emot besök, använda elektroniska kommunikationsmedel eller vistas utanför hemmet. En intagen i ett SiS-hem kan vidare underkastas vård i enskildhet enligt 15 b § LVU eller vård i avskildhet i enlighet med 15 c §. Vården i enskildhet innebär att den intagne vårdas vid en låsbar enhet utan möjlighet att träffa andra utöver personalen, som ständigt ska vara närvarande. Sådan vård kan aktualiseras om den behövs för att genomföra vården, men syftar också till att garantera den unges eller övriga boendes säkerhet. Vård i enskildhet ska prövas var sjunde dag (se 15 d § tredje stycket) och får pågå i högst två månader i följd (se 15 b § tredje stycket) om inte längre tid motiveras av behandlingsskäl.²⁹⁸ Som alternativ till vård i enskildhet kan vård i avskildhet enligt 15 c § aktualiseras när den unge uppträder våldsamt eller är påverkad av berusningsmedel på ett sätt som stör ordningen.²⁹⁹ Det ska röra sig om ett akut behov att avskilja barnet från andra. Den unge hålls då skild från andra, men är under fortlöpande uppsikt av personalen.³⁰⁰ Vården i avskildhet får aktualiseras enbart om det är särskilt påkallat och pågå så länge det anses vara nödvändigt, men högst fyra timmer i följd. Den maximala längden om fyra timmar är en relativt ny regel. Före lagändringen 2018 kunde vården i avskildhet pågå upp till 24 timmar i följd.³⁰¹ Vård i avskildhet anses vara ett sämre alternativ till vården i enskildhet, då det försvårar behandlingen, och ska därför användas restriktivt.³⁰²

Eftersom den unge vistas helt ensam när denne vårdas i avskildhet, kan det antas att sådan avskiljning utgör isolering. Det råder dock en oklarhet i frågan. Medan Barnombudsmannen likställer avskiljningen med isolering, uttrycker förarbeten att det inte alls rör sig om det. Enligt lagstiftaren kan ingripandet inte utgöra isolering, eftersom ensamvistelsen aktualiseras i extrema situationer och pågår under en kort tid. Vidare är den inlåste under ständig uppsikt av personalen, och avskiljningen som inleds med stängd dörr övergår snabbt till avskiljning med öppen dörr.³⁰³ Oavsett är vården i avskildhet en ingripande åtgärd som bör användas i undantagsfall.³⁰⁴ Enligt

---

²⁹⁵ SiS, *Sluten ungdomsvård*-LSU.

²⁹⁶ JO 2014/15, s. 424.

²⁹⁷ Prop. 2017/18:169, s. 33–34.

²⁹⁸ SOU 2015:71, s. 831.

²⁹⁹ BO (2010), s. 14.

³⁰⁰ SOU 2015:71, s. 831.

³⁰¹ Prop. 2017/18:169, s. 63.

³⁰² SOU 2015:71, s. 832-833; BO (2019), s. 74.

³⁰³ BO (2010), s. 14; BO (2019), s. 73; Prop. 2017/18:169, s. 67, 69.

³⁰⁴ JO 2016/17, s. 556.

förarbeten ska SiS systematiskt arbeta med att minska användningen av avskiljning. Syftet är att på sikt helt avskaffa åtgärden.³⁰⁵

Vidare kan den intagne bli föremål för kroppsvisitation och kroppsbesiktning, provtagning för drogkontroll, säkerhetskontroll med metalldetektor samt brevcensur. Dessa begränsningar återfinns i 16-19 §§ LVU.³⁰⁶ En kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning (17 §) genomförs i syfte att leta efter otillåtna föremål. Visitationen eller besiktningen ska genomföras när den unge ankommer till hemmet, men kan även göras under vistelsen på hemmet om skäl därtill föreligger. Exempel på omständigheter när den unge får underkastas visitation är om det finns misstanke om planerad rymning från hemmet.³⁰⁷ Kroppsvisitationen eller kroppsbesiktningen ska enligt 17 § andra stycket genomföras i närvaro av ett vittne, om inte den unge avstår från rätten till det. Syftet med vittnet är att stärka kontrollen av att bestämmelsen tillämpas korrekt och rättssäkert.³⁰⁸ Vidare ska den unge tillfrågas om han eller hon önskar att någon särskild ur personalen genomför eller närvarar vid visitationen eller besiktningen, se bestämmelsens tredje stycke. Den unges möjlighet ska tillgodoses så långt som möjligt. Utöver kroppen får även den intagnes bostadsrum visiteras i de fall det anses vara nödvändigt, se 17 b § LVU. Rumsvisitationen får enbart utföras för att söka efter föremål som den unge inte får inneha i hemmet, och ska liksom kroppsvisitationen genomföras i närvaro av ett vittne.³⁰⁹ Personalen får dock dagligen genomföra okulär besiktning av bostadsrummen för att kontrollera att dessa är i funktionella skick. Sådana besiktningar anses inte utgöra rumsvisitation i lagens mening. För att se att det inte finns föremål som intagna inte får inneha i hemmet kan i enlighet med 17 c § säkerhetskontroller med hjälp av metalldetektorer genomföras.³¹⁰

Den unge får därutöver underkastas provtagning enligt 17 a § LVU, som kan innefatta blod-, urin-, utandnings-, saliv- eller svettprov. Syftet med provtagningen är att se om den unge är påverkad av något berusningsmedel. Provtagningen får göras när den unge anländer på ungdomshemmet om det finns anledning till det. Under vistelsen på hemmet får provtagning enbart göras om det finns misstanke om påverkan.³¹¹ Bedömningen om det finns skäl till en provtagning ska göras utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. I det särskilda ungdomshemmet kan den unge dessutom underkastas övervakning av sina brev och andra försändelser, se 19 § LVU. Exempelvis för när sådan övervakning är motiverad är om det finns misstanke om att den unge i samråd med annan tänker avvika från hemmet, eller att den unge i försändelsen kommer att ta emot något som inte får innehållas i hemmet.

---

³⁰⁵ Prop. 2017/18:169, s. 67.

³⁰⁶ Clevesköld, Thunved & Thunved (2019), s. 30.

³⁰⁷ Prop. 1979/80:1 Del A, s. 599–600.

³⁰⁸ Prop. 2017/18:169, s. 43; Clevesköld, Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga 17 §, Karnov (JUNO) 2020-04-18.

³⁰⁹ Prop. 2017/18:169, s. 47.

³¹⁰ Ibid, s. 50-51.

³¹¹ Prop. 2017/18:169, s. 57–58.

Brevgranskningen behöver vara påkallad i varje enskilt fall, vilket begränsar en kontinuerlig granskning av samtliga försändelser.³¹²

De ovan beskrivna särskilda befogenheterna får enbart användas om de står i rimlig proportion till sitt syfte och enbart om mindre ingripande åtgärder är tillräckliga. Denna proportionalitetsprincip regleras i 20 a § LVU och ska råda i alla LVU-sammanhang.³¹³ Eftersom de särskilda rörelsebegränsande befogenheterna innebär inskränkningar i den unges grundläggande fri- och rättigheter är det av vikt att dessa befogenheter inte är mer omfattande än vad som är nödvändigt.³¹⁴ Åtgärderna måste vidare vara förenliga med såväl nationella som internationella regler om mänskliga rättigheter, och präglas av ett barnrättsperspektiv.³¹⁵

Efter att ett beslut om avskildhet, kroppsvisitation, kroppsbesiktning eller rumsvisitation har verkställts ska den unge erbjudas uppföljande samtal. Syftet med samtalet är att förklara för den unge vad som föranledde tvångsåtgärden, samt ge den unge möjligheten att framföra sin åsikt om den vidtagna åtgärden.³¹⁶ Den unge har vidare rätt att till en förvaltningsdomstol överklaga ett rörelsebegränsande åtgärd.³¹⁷

5.6 Granskningar och framförd kritik

Institutionsvården bör enligt förarbeten bygga på kunskap och utformas på ett sätt som ökar barns delaktighet och tillvaratar barns erfarenheter. Vården bör vidare vara evidensbaserad och ha ett tydligt barnrättsperspektiv. Därför har vården vid särskilda ungdomshem varit föremål för flertal granskningar och inspektioner. De genomförda granskningarna har resulterat i omfattande kritik, framför allt gällande de särskilda befogenheterna som kan tillgripas i SiS-hem. SiS kritiserar för godtyckliga beslut och åtgärder som strider mot barns mänskliga rättigheter. Samtidigt som rättsskyddet för unga är tillgodosedd i lagstiftningen och beslutsfattandet, anses skyddet vara svagt under själva verkställigheten.³¹⁸

Framför allt kritiserar SiS-verksamheten för omfattande avskiljningar och inskränkningar i kontakter med omvärlden. Avskiljningarna missbrukas och används ofta som ett hot. Unga som vårdas i särskilda ungdomshem har vidare en inskränkt kontakt med sina vänner, och en mycket avskuren tillgång till internet och mobiltelefon.³¹⁹ SiS-hemmen kritiserar även för att barn i olika åldrar och med olika sorts problematik placeras i stora grupper,

---

³¹² Lundgren & Sunesson (2020), s. 420-423.

³¹³ Ibid, s. 425.

³¹⁴ Prop. 2017/18:169, s. 65–66.

³¹⁵ SOU 2015:71, s. 56, 183.

³¹⁶ 20 c § LVU.

³¹⁷ 42 § första stycket LVU.

³¹⁸ SOU 2015:71, s. 55, 199, 840–842; JO 2016/17, s. 556; JO 2019/20, s. 537.

³¹⁹ BO (2010), s. 14-15, 45, 76.

samt att det föreligger brist för planering av vården.³²⁰ Brister anses även föreligga i personalens bemötande som leder till dåligt mående som resulterar i sammanbrott. Resultatet leder då ofta till att den unge bestraffas istället för att erhålla adekvat hjälp.³²¹ Vid inspektioner genomförda av JO har det exempelvis i ett fall framkommit att unga har utsatts för obefogat våld av personalen. Enligt JO föreligger det en del brister på särskilda ungdomshem som SiS behöver komma till rätta med. Det är främst personalens bemötande av ungdomarna som enligt JO behöver förbättras.³²²

---

³²⁰ BO (2019), s. 34.

³²¹ Ibid, s. 49.

³²² JO 2019/20, s. 537.

6 Analys – likheter och skillnader mellan respektive frihetsberövande

6.1 Inledning

Nedan besvaras uppsatsens två första frågeställningar om vilka likheter och skillnader som kan synliggöras mellan häktning och omedelbart omhändertagande enligt LVU med placering i ett särskilt ungdomshem. Kapitlet delas upp i flera avsnitt och underavsnitt, där såväl de rättsliga förutsättningarna för och verkställigheten av respektive frihetsberövande analyseras samt jämförs. De likheter och skillnader som främst tas upp är de som enligt mig öppnar upp för en vidare diskussion.

6.2 Skilda rättsområden, samma utfall

Såväl häktning som ett omedelbart omhändertagande enligt LVU kan aktualiseras när en ung person misstänks för allvarlig brottslighet. Regleringen bakom respektive frihetsberövande tillhör olika rättsområden med skilda ändamål, idéer och principer. Medan häktning är ett straffprocessuellt tvångsmedel, utgör det omedelbara omhändertagandet ett förvaltningsrättsligt ingripande. Straffprocessuella tvångsmedel är, till skillnad från socialtjänstens insatser, en del av straffsystemet som arbetar för att förhindra och motverka brott. Ändamålet med häktning är att säkra brottsutredningen och hindra den misstänkte från att fortsätta begå brott. Socialtjänstens tvångsvård ska istället vara ett skyddsnet som tillhandahåller behövlig vård till den enskilde.³²³

Utifrån ett barnrättsperspektiv, så som det kan tolkas när socialrätten möter straffrätten när frågan om häktning respektive betryggande övervakning väcks, kan det straffprocessuella tvångsmedlet sägas grunda sig på samhällsintresset medan socialtjänsten på barnets bästa. Men om frågan om ett LVU-omhändertagande väcks med anledning av frågan om häktning, kan samhällsintresset vara utgångspunkten för bägge frihetsberövandeformerna. Även fast den socialrättsliga tvångsvården syftar till vårda den unge, blir utfallet detsamma i praktiken – en misstänkt för brott person blir berövad friheten.

Det socialrättsliga ingripandet skulle vidare, i en mycket vidsträckt mening, kunna förstås som ett personellt (straffprocessuellt) tvångsmedel. När ett omedelbart omhändertagande aktualiseras som alternativ till och för att

---

³²³ Jfr avsnitt 4.1 och 5.1, där respektive rättsområdes ändamål presenteras.

undvika häktning, faller omhändertagandet indirekt inom ramen för regeln om betryggande övervakning i 24 kap. 5 § RB. När det gäller unga lagöverträdare är det i många fall de särskilda ungdomshemmen som i praktiken utgör sådan betryggande övervakning som avses i rättegångsbalken. Frågan om ett LVU-omhändertagande föregås av frågan om häktning och aktualiseras om det uppfyller häktningens ändamål och är tillräckligt ingripande. Vidare uppnår båda frihetsberövandeformerna det kriminalpolitiska ändamålet att hindra den misstänkte från fortsatt brottslighet, trots att det egentligen inte är den främsta grunden för ett socialrättsligt omhändertagande. En ung person som misstänks för allvarlig brottslighet hindras genom frihetsberövandet från att fortsätta begå brott, oavsett på vilket sätt denne berövas friheten. På så sätt kan SiS-placeringen indirekt tänkas falla under 24 kap. RB och därmed klassas som ett straffprocessuellt tvångsmedel. En sådan tolkning är dock förmodligen alldeles för långdragen, och kan möta starka motargument. Diskussionen kring detta grundas inte på en närmare utredning i den specifika frågan, utan bygger på egna funderingar som har vuxit under arbetets gång. Syftet med diskussionen är att ge läsaren ett verktyg för att lyfta blicken från respektive rättsområde. Genom att ovanifrån skildra de olika rättssystem som möter varandra när barn misstänks för brott kan deras gemensamma funktion i systemet framhåvas, istället för deras respektive roll på varsitt håll. Genom att på detta sätt diskutera systemet, går det att se den straffprocessuella aspekten med omedelbart omhändertagande, nämligen att det aktualiseras för att undvika häktning.

6.3 Rättsliga förutsättningar för respektive frihetsberövande

För att frågan om häktning ska aktualiseras behöver dels en pågående brottsutredning med misstänkt(a) person(er) vara för handen, dels någon av de i RB stadgade häktningsgrunderna vara uppfyllda. Utgångspunkten är att den enskilde ska på sannolika skäl vara misstänkt för ett brott för vilket fängelse i ett år eller mer är föreskrivet. Vidare ska flykt-, recidiv-, eller kollusionsfara föreligga. På så sätt är det begångna brottet och brottsutredningen central vid frågan om häktning. Även när brottsmisstanken riktas mot en ung person, är det brottsligheten och dess allvar som avgör om häktning kan aktualiseras. Ett omedelbart omhändertagande enligt LVU är i sin tur kopplat till det enskilda barnet och barnets vårdbehov. Vidare kan socialrättens vård enbart aktualiseras om frivilliga insatser är uttömda, medan häktning kan ske oavsett den enskildes samtycke.

Samtidigt är brottsligheten och den brottsliga gärningen inte helt oviktig vid bedömningen av behovet av den socialrättsliga tvångsvården. Frågan om ett LVU-omhändertagande i syfte att undvika häktning väcks genom frågan om betryggande övervakning enligt 24 kap. 5 § RB. Det föreligger således en nära koppling till brottmålsprocessen. I sådana situationer prövas

vårdbehovet oftast med anledning av brottslig verksamhet eller annat socialt nedbrytande beteende. För att brottslig verksamhet ska föreligga i LVU:s mening behöver det röra sig om brottslighet av icke-bagatellartad karaktär som ger uttryck för sådan bristande anpassning till samhället som framkallar ett vårdbehov hos den enskilde. Vårdbehovet är ett något svävande rekvisit, särskilt när det ska bedömas i förhållande till brottslig verksamhet. Samtidigt som behovet ska bedömas med hänsyn till samtliga omständigheter runt den enskilde, torde en misstanke om allvarlig brottslighet i sig utgöra ett skäl till behov av vård. På så sätt kan den brottsliga gärningen i sig tänkas vara styrande när frågan om LVU-omhändertagande prövas. Särskilt kan den brottsliga gärningen vara styrande när det rör sig om omedelbart omhändertagande, där vårdbehovet inte behöver föreligga utan enbart vara sannolikt. Hur sannolikhetsrekvisitet bedöms beror på det enskilda fallet. Eftersom beslutet behöver fattas snabbt och syftet är att få bort den unge från en negativ miljö, tillåts osäkra sannolikhetsbedömningar.³²⁴

Trots att det socialrättsliga ingripandet inte fokuserar på brottet kan det således aktualiseras just på grund av den brottsliga gärningen. Gärningen väcker indirekt frågan om omhändertagande genom att väcka frågan om häktning. Den straffprocessuella regleringen kan på så liknande sätt som den brottsliga gärningen anses styra socialnämndens beslut om omedelbart omhändertagande, eller i vart fall att frågan om sådant omhändertagande väcks.³²⁵ Samtidigt som förutsättningarna för socialtjänstens vård ska grunda sig på en helhetssyn, kan frågan ställas om inte engagemang i brottslig verksamhet i princip alltid innebär andra sociala problem, och därmed föranleder behov av socialtjänstens insatser. Den brottsliga gärningen har således betydelse för såväl häktning som för ett omedelbart omhändertagande enligt LVU. I vart fall när det socialrättsliga ingripandet aktualiseras för att undvika häktning av den unge.

Ytterligare en likhet mellan de rättsliga förutsättningarna för respektive frihetsberövande är proportionalitetsprincipens starka roll. Både häktning och ett LVU-omhändertagande ska aktualiseras som en sista utväg och enbart om mindre ingripande åtgärder inte är tillräckliga. Häktning är det mest ingripande tvångsmedlet i straffprocessen och ska föregås av icke-frihetsberövande insatser. Ett LVU-omhändertagande är i sin tur vård som inte bygger på frivilliga insatser, som annars präglar socialrätten. Det är således de frivilliga insatserna som ska väljas framför tvångsinsatserna.

Sammanfattningsvis finns det flera grundläggande skillnader i de rättsliga förutsättningarna för respektive frihetsberövande. Den övergripande skillnaden går ut på skiftande fokus. Straffprocessen fokuserar på den brottsliga handlingen, till skillnad från socialrätten som beaktar individen och dennes behov. Vid en närmare titt på systemet finns det dock mer likheter än vad lagstiftningen ger uttryck för. Detta när LVU-

---

³²⁴ Jfr 6 § LVU och avsnitt 5.3.

³²⁵ Detta förutsatt den unge inte redan innan den straffrättsliga processen är föremål för socialtjänstens insatser.

omhändertagande aktualiseras som alternativ till häktning. Omhändertagandet aktualiseras då av samma anledning som häktning och utgår, vare sig medvetet eller omedvetet, till stor del från den brottsliga gärningen och styrs av den straffprocessuella regleringen.

6.4 Verkställighet av respektive frihetsberövande

Verkställigheten av respektive frihetsberövande sker på olika institutioner. Medan Kriminalvården ansvarar för häktningsverksamheten, är det Statens institutionsstyrelse som har hand om de särskilda ungdomshemmen. Samtidigt ska placeringen vid båda institutionerna genomföras i ljuset av proportionalitetsprincipen, särskilt avseende tvångs- och rörelsebegränsande åtgärder. Oavsett om den unge häktas eller placeras i ett SiS hem blir denne föremål för den offentliga makten.

Som nämns i tidigare avsnitt ska socialtjänstens insatser som utgångspunkt väljas före det straffprocessuella frihetsberövandet. Det beror till stor del på att häktning utgår från en vuxennorm med repressiva inslag. Det socialrättsliga frihetsberövandet anses istället bestå av behandlande insatser som fokuserar på den enskildes behov. När respektive frihetsberövande granskas närmare går det dock att se att båda institutionerna behöver förena två viktiga delar som ingår i ett frihetsberövande: säkerhet och mänskliga rättigheter. Hur mycket behandling respektive repression väger vid häktning och vid placering på ett SiS-hem beror på vilken del av verkställigheten det rör sig om. Under arbetets gång har nedan beskrivna delar av respektive frihetsberövande uppmärksammas särskilt och ställts mot varandra.

6.4.1 Vård vs. förvaring (eller något mer?)

Vistelsen i ett särskilt ungdomshem kännetecknas av vårdande inslag som syftar till att skapa förutsättningar till ett bättre liv för den enskilde. Blir den unge istället föremål för häktning, utgör häktesvistelsen en förvaring av den enskilde i syfte att säkra brottsutredningen. Det kan dock diskuteras om häktning enbart utgör ett förvar, och om placering i ett särskilt ungdomshem bara är vårdande.

I vilken utsträckning de vårdande inslagen faktiskt genomsyrar SiS-placeringen beror på vilken avdelning den unge placeras på. En person som blir föremål för omedelbart omhändertagande hamnar ofta på en s.k. akutavdelning. Syftet med den akuta placeringen är att få bort den unge från en destruktiv, möjligtvis kriminell, miljö. Visst kan det i sig anses positivt, men om en sådan placering innehåller vårdande inslag eller främst är ett sätt att förvara den unge är en fråga som kvarstår. När en ung person blir häktad är det av andra anledningar (samhällsintresset), men i praktiken förs denne också bort från den destruktiva miljön.

Samtidigt som häktningens centrala roll är att säkra en brottsutredning, ställer lagstiftningen vissa krav att häktesvistelsen. Frihetsberövandet ska utformas på ett sätt som beaktar de intagnas människovärde och motverkar frihetsberövandets negativa följder. Särskilda insatser aktualiseras när det rör sig om minderåriga intagna. Unga kan placeras på resursavdelningar med specialutbildad personal, samt få företräde till såväl uppsökande verksamhet, isoleringsbrytande åtgärder som andra stöttande insatser. Häktningstiden kan också utnyttjas genom att planera vård- eller behandlingsinsatser. Med det sagt dras inte någon slutsats att häktning är ett bra alternativ för en ung person. Det jag ämnar lyfta fram är att båda formerna av frihetsberövande innehåller insatser som särskilt anpassas till den intagne.

Sammanfattningsvis utgör häktning ett förvar i grunden, men ska under förvaret beakta de intagnas värde och behov. På samma sätt karaktäriseras SiS-hem av vårdande inslag, men innehåll även i ganska stor omfattning ”förvarande” inslag. Bland annat syns förvarande inslagen i de särskilda befogenheterna, som diskuteras närmare i nästa delavsnitt (6.4.2 och 6.4.3). Vid en närmare undersökning utgör häktning inte enbart förvaring, på samma sätt som SiS-placering inte enbart är vårdande. Båda formerna av frihetsberövande innehåller såväl behandlande som repressiva insatser, och både Kriminalvården samt SiS arbetar aktivt för att motverka frihetsberövandets negativa effekter.

6.4.2 Särskilda befogenheter vs. restriktioner

Den intagnes rörelsefrihet behöver ibland begränsas med hänsyn till den pågående brottsutredningen, säkerheten på institutionen eller den enskilde. På vilka grunder respektive begränsning kan aktualiseras beror på om den enskilde är häktad eller placerad i ett särskilt ungdomshem.

En person som är häktad kan bli ålagd med restriktioner och därigenom begränsas i sina kontakter med omvärlden. Hur långt begränsningarna sträcker sig beror på hur stark kollusionsfaran är, d.v.s. hur stor risken är att brottsutredningen påverkas i negativ riktning om den häktade har kontakt med omvärlden. Häktningens restriktioner kan jämföras med vissa av de särskilda befogenheterna i ett särskilt ungdomshem. De rörelsebegränsande åtgärderna enligt LVU kan enbart aktualiseras med hänsyn till den enskilde eller säkerheten på institutionen, och således inte för att på något sätt underlätta en pågående brottsutredning. Samtidigt kan de särskilda befogenheterna i praktiken innebära liknande inskränkningar i den unges frihet som restriktioner i ett häkte.³²⁶ Nedan presenteras en tabell där inskränkningarna enligt häkteslagen ställs mot särskilda befogenheter enligt LVU.

---

³²⁶ Se avsnitt 4.5 om restriktioner, och avsnitt 5.5.2 om särskilda befogenheter.

Tabell 1 – Jämförelse av rörelsebegränsande åtgärder som kan aktualiseras genom restriktioner i ett häkte och genom särskilda befogenheter enligt LVU.

Restriktioner enligt 6 kap. 2 § HäL	Särskilda befogenheter som kan aktualiseras i ett SiS-hem
Begränsningar i rätten att vistas med andra intagna	Vård i enskildhet (15 b § LVU) eller i avskildhet (15 c § LVU)
Begränsningar i rätten att följa med vad som händer i omvärlden genom att ha tillgång till radio och tv	Ej aktuellt enligt LVU
Begränsningar i rätten att inneha tidskrifter och tidningar	Eventuellt aktuellt om dessa på något sätt utgör otillåtna föremål, men i övrigt ej aktuellt enligt LVU
Begränsningar i rätten att ta emot besök eller använda elektronisk kommunikation	Begränsningar i rätten att ta emot besök eller använda elektronisk kommunikation (15 a § LVU)
Begränsningar i rätten att sända eller ta emot försändelser	Övervakning av brev och andra försändelser (19 § LVU)

Begränsningar i rätten att vistas med andra intagna

Utgångspunkten i båda formerna av frihetsberövande är att den enskilde ska vistas med andra intagna. Rättigheten kan dock inskränkas genom restriktioner alternativt vård i enskildhet eller avskildhet. Häktningens inskränkningar i rätten att vistas med andra intagna kan jämföras med särskilda ungdomshemmets vård i enskildhet samt avskildhet. Inskränkningar i gemensamhetsvistelse grundar sig dock på olika anledningar beroende på om den unge är häktad eller LVU-omhändertagen. Anledningen till att en häktad person inte får vistas med andra intagna beror risken för att sådan vistelse ska påverka brottsutredningen. När det istället rör sig om vård i enskildhet eller avskildhet i ett SiS-hem aktualiseras dessa med hänsyn till den enskildes vårdbehov eller till säkerheten på hemmet.

Vid vård i enskildhet vårdas den intagne ensam, men med ständig närvaro av personalen. Vården ska prövas var sjunde dag och får pågå i högst två månader, om inte längre tid kan motiveras av behandlingsskäl. Det innebär att det finns en maximal tid för vården, till skillnad från restriktioner som i princip kan pågå under hela häktesvistelsen. Vad gäller vård i avskildhet verkar den likna mer vistelsen på en restriktionsenhet, då den unge hålls helt avskild från andra, om än under uppsikt av personalen. Avskiljningen

aktualiseras om det föreligger ett akut behov att separera den unge från andra och får pågå i högst fyra timmar.

Inskränkningar i den intagnes kontakter med omvärlden väcker frågan om isolering. Medan det är tydligt att häktade personer med restriktioner blir i stor utsträckning föremål för isolering, är företeelsen inte lika glasklar vad gäller avskiljningarna i ett särskilt ungdomshem. Maximala tiden för avskiljning är fyra timmar, vilket inte uppfyller kraven på det internationellt fastlagda begreppet på isolering.³²⁷ Oavsett om avskiljningen i ett särskilt ungdomshem anses utgöra isolering eller inte, är det ett repressivt ingripande där den intagne de facto är avskild från andra på boendet.

Barn och unga kan således bli föremål för ensamvistelse såväl i ett häkte som i ett särskilt ungdomshem. Ensamvistelsen är dock kortare och mer kontrollerad av personalen på ett SiS-hem, och aktualiseras på grund av andra anledningar än häktningens restriktioner.

Begränsningar i rätten att följa med nyheter

Inskränkningen i rätten att följa nyheter är starkt kopplad till den brottsliga gärningen och brottsutredningen. Särskilt när det rör sig om mål som uppmärksammas av media. Att begränsningen inte återfinns i den sociala tvångsvården kan tänkas bero på att brottsutredningens intressen inte ska utgöra grund för socialrättsliga ingripanden. Det går helt enkelt inte att förklara inskränkningen med hänsyn till den unges vårdbehov eller till säkerheten på hemmet.

Begränsningar i rätten att inneha tidskrifter

Rätten att inneha tidskrifter eller tidningar kan begränsas genom restriktioner. Motsvarande begränsning regleras inte uttryckligen i LVU. Anledningen till att jag i tabellen har uppgett att begränsningen ändå kan aktualiseras i ett särskilt ungdomshem beror på eventuell möjlighet att tidskriften utgör ett otillåtet föremål. Uppsatsen redogör inte för vilka föremål som kan vara otillåtna i ett särskilt ungdomshem, men exemplifierar att det i vart fall kan röra sig om berusningsmedel. Om det finns misstanke om att tidskriften på något sätt kan vara eller innehålla otillåtna föremål, eller av annan anledning försvåra vården av den unge, kan en begränsning aktualiseras. Det kan vidare vara så att SiS inte tillåter innehav av samtliga typer av tidskrifter.³²⁸

Begränsningar i rätten att ta emot besök eller använda elektronisk kommunikation

En häktad person är begränsad i att använda elektronisk kommunikation och ta emot besök, särskilt om häktningen är förenad med restriktioner. Den som är placerad i ett särskilt ungdomshem kan också begränsas i besöks- och

---

³²⁷ Den internationellt vedertagna definitionen på isolering är 22-24h per dygn, se avsnitt 4.4.5.

³²⁸ Påståendet grundar sig enbart på generell uppfattning av vad som kan tänkas utgöra "otillåtna föremål", eller om det är tidskrifter som berör saker som på ett negativt sätt påverkar den unge.

kommunikationsmöjligheten om det krävs för att genomföra vården eller är påkallat med hänsyn till intagnas eller personalens säkerhet. I praktiken har SiS-placerade barn en mycket avskuren tillgång till internet och mobiltelefon. Det resulterar i att intagna har en begränsad kontakt med världen även när 15 och 15 a §§ LVU inte är tillämplig, och således i större utsträckning än vad lagstiftaren ger uttryck för.

Begränsningar i rätten att sända eller ta emot försändelse

Den häktade kan begränsas i rätten att sända eller ta emot försändelser, antingen helt och hållet eller genom att brev och försändelser kontrolleras innan de kan sändas iväg. Kontrollen sker antingen av åklagaren eller av Kriminalvården.³²⁹ Inskränkningen i rätten att självständigt ta emot förslutna brev kan även aktualiseras i ett särskilt ungdomshem, om det befaras att försändelserna kan innehålla otillåtna föremål. Inom socialvården kan dock kontrollen av försändelsen inte aktualiseras på en kontinuerlig basis. Brevgranskningen måste vara påkallad i varje enskilt fall.³³⁰

Sammanfattningsvis är häktningens restriktioner snarlika de särskilda befogenheterna som kan aktualiseras i ett SiS-hem. Samtidigt aktualiseras respektive rörelsebegränsande åtgärd av olika skäl och med stöd i olika regelverk. Medan restriktioner i ett häkte är primärt kopplade till den pågående brottsutredningen, grundar sig de särskilda befogenheterna i ett särskilt ungdomshem på den unges vårdbehov och säkerheten i hemmet.

6.4.3 Särskilda befogenheter vs. Tvångsåtgärder

På samma sätt som i avsnitt 6.4.2 jämförs och analyseras de särskilda befogenheterna enligt LVU med häktningens tvångsåtgärder, se tabell 2 nedan. Dessa analyseras separat från jämförelsen i tabell 1, eftersom de nedan redovisade tvångsåtgärderna kan tillgripas även om den häktade inte är ålagd med restriktioner.

---

³²⁹ Se avsnitt 4.5.5.

³³⁰ Se avsnitt 5.5.2.

Tabell 2 – Jämförelse av tvångsåtgärder som kan aktualiseras genom häktningens tvångsåtgärder respektive SiS-hemmets särskilda befogenheter

Tvångsåtgärder i ett häkte	Särskilda befogenheter som kan aktualiseras i ett SiS-hem
Kontroll av bostadsrummet	Kontroll av bostadsrummet
Kroppsvisitation och kroppsbesiktning	Kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning
Provtagning i form av urin-, utandnings-, saliv-, svett-, blod- eller hårprov	Provtagning i form av urin-, utandnings-, saliv- eller svettprov
Fängsel	Finns ingen motsvarighet

Såväl i ett häkte som ett särskilt ungdomshem aktualiseras de ovan jämförda tvångsåtgärdena för att hitta eventuella otillåtna föremål eller fastställa berusning. Vidare ska samtliga tvångsmedel genomföras i enlighet med proportionalitetsprincipen, och enbart när de påkallas. Sociallagstiftningen innehåller dock ”mjukare” regler om tvångsmedel än häktesregleringen. Det mjukare sättet syns bland annat i den unges rätt att efter varje ingripande få anledningen till vidtagen tvångsåtgärd förklarad. Därutöver har den som vårdas på ett SiS-hem rätt att, i den utsträckning det är praktiskt möjligt, påverka tvångsåtgärdena. Exempelvis kan den unge önska vem som han eller hon vill ska genomföra en kroppsvisitation. Vidare finns det inget lagstöd för att en person som vårdas i ett särskilt ungdomshem ska få beläggas med fängsel. Tvångsåtgärden får däremot aktualiseras på ett häkte om det är påkallat av säkerhetsskäl.

Sammanfattningsvis är tvångsåtgärdena som kan aktualiseras vid respektive frihetsberövande väldigt lika varandra. Häktningen öppnar dock upp för flera typer av tvångsåtgärder, som kan tillgripas utan närmare förklaring för den intagne.

6.4.4 Barnrättsperspektivet

Eftersom uppsatsen präglas av ett barnrättsperspektiv bör något kort nämnas om den del av perspektivet som särskilt anses aktuell vid frihetsberövande: principerna om rättssäkerhet, delaktighet och god vård.

Krav på förutsebarhet och proportionalitet måste vara uppfyllda för att ett frihetsberövande ska anses vara rättssäkert och därmed präglad av ett

barnrättsperspektiv.³³¹ Såväl häktning som ett LVU-omhändertagande ska både bestämmas och verkställas i ljuset av proportionalitetsprincipen. Vad gäller förutsebarheten anser jag dock att häktning är mer förutsebart än ett omedelbart omhändertagande. Detta eftersom samtliga beslut kommuniceras till den enskilde, och ofta får denne i förväg veta om häktningen ska förenas med restriktioner eller inte. Vården på det särskilda ungdomshemmet är ur den aspekten mindre förutsägbar. Den unge kan inte på förhand veta om och vilka begränsningar i rörelsefriheten kan komma att aktualiseras, i vart fall avseende de begränsningar som ovan jämförs med häktningens restriktioner. Allt beror på vad som för stunden är bäst för den vårdade och säkerheten på en avdelning, ett tillstånd som kan variera snabbt. Att häktningen är mer förutsägbar i den ovan angivna aspekten innebär dock inte att den är att föredra ur ett barnrättsperspektiv. Tvärtom ska häktning av barn undvikas så långt som möjligt. Istället ska de sociala åtgärderna aktualiseras, då dessa är mer anpassade för unga och har en vårdande karaktär. Eftersom häktning utgår från en s.k. vuxennorm, kan placering i ett särskilt ungdomshem utgöra en barnnorm och är därför att föredra.

6.5 Sammanfattning

Sammanfattningsvis skiljer sig såväl förutsättningarna för som verkställigheten av respektive frihetsberövande på ett generellt plan. De ovan analyserade frihetsberövandeformerna skiljer sig främst i syfte och idé, men i praktiken kan de aktualiseras av liknande skäl (brottsmisstanke och pågående brottsutredning som kräver frihetsberövande). Samtidigt som det omedelbara LVU-omhändertagandet styrs av vårdbehovet, kan ett sådant behov anses diffust när det prövas med anledning av brottslig verksamhet och för att undvika häktning. Förutsättningarna för det socialrättsliga tvångsomhändertagandet är i dessa situationer närmare kopplade till den brottsliga gärningen och samhällets intressen att förhindra brott än vad lagstiftaren ger uttryck för.

Vad gäller verkställigheten av respektive frihetsberövande har placeringen i ett särskilt ungdomshem helt klart en tydlig vårdande inriktning. Dock går det inte att bortse från att placeringen är ett frihetsberövande som möjliggör olika kontroll- och tvångsåtgärder. Dessa aktualiseras för att kunna genomföra vården, men också för att upprätthålla säkerheten på hemmet. De tvångsåtgärder och inskränkningar i den intagnes kontakt med omvärlden som kan tillgripas i ett häkte aktualiseras på helt andra grunder och är något mer repressiva. Ensamvistelsen är mycket mer omfattande på ett häkte än i ett särskilt ungdomshem. Samtidigt är de olika rörelsebegränsande ingripandena på respektive institution väldigt lika varandra när de väl tillgrips. Vidare bygger såväl förutsättningarna för och verkställigheten av båda frihetsberövandeformerna till stor del på proportionalitetsprincipen. Särskilt är det viktigt att de rörelse- och kontaktbegränsande inslagen i respektive institution enbart används om det är nödvändigt.

---

³³¹ Se avsnitt 1.6.2.

7 Tillgodoräknande av tid för frihetsberövande

7.1 Gällande straffidsreglering

När en person döms till fängelse eller sluten ungdomsvård aktualiseras regleringen om verkställighet och strafftid. Den svenska strafftidslagstiftningen vilar på principer om humanitet, förutsebarhet och likabehandling. Regleringen bör därför präglas av respekt för individen och utformas på ett sätt som för den enskilde varken framstår som orättvist eller godtyckligt. Därutöver ska lika fall så långt som möjligt behandlas på samma sätt vid rättstillämpningen, i syfte att öka förutsebarheten och likabehandlingen.³³²

7.1.1 Verkställighetens inledande

Det är ur ett samhällsperspektiv och med hänsyn till den dömde viktigt att verkställigheten påbörjas i så nära anslutning till domen eller beslutet som möjligt. Samtidigt ska systemet präglas av rättssäkerhet och effektivitet.³³³ Verkställigheten av ett fängelsestraff regleras i strafftidslagen (StL), medan bestämmelser om verkställigheten av sluten ungdomsvård återfinns i lagen om verkställighet av sluten ungdomsvård (LSU). Vissa delar av strafftidslagen är dock även tillämpliga på den slutna ungdomsvården, något som framgår av 11 § LSU.³³⁴

Ett fängelsestraff får som utgångspunkt börja verkställas när en dom eller beslut i den del som avser fängelsestraffet har fått laga kraft mot den dömde, se 2 § StL. Detta gäller oavsett om beslutet fattats i Sverige eller utomlands. Enligt 4 § StL ska Kriminalvården kontrollera påföljdens verkställbarhet. När påföljden istället bestämts till sluten ungdomsvård får verkställigheten inledas om den dömde inte har överklagat domen inom föreskriven tid, se 5 § LSU. Verkställigheten får dock enligt 6 § LVU inledas omedelbart om den dömde före överklagandetidens utgång lämnar en nöjdförklaring.³³⁵

7.1.2 Beräkning av strafftid

I samband med verkställighetens inledande behöver strafftiden räknas ut och presenteras i ett strafftidsbeslut. Strafftiden beräknas från och med dagen för

---

³³² Prop. 2017/18:250, s. 46.

³³³ SOU 2016:18, s. 14.

³³⁴ Närmare bestämt är det 17-19 och 20 §§ StL som även blir tillämpliga vid verkställighet av sluten ungdomsvård.

³³⁵ En nöjdförklaring innebär att den dömde uttryckligen avstår från att överklaga domen avseende påföljden och medger att påföljden får verkställas.

strafftidens början till och med dagen för frigivning.³³⁶ Enligt straffidsbestämmelsen i 17 § StL måste två förutsättningar sammanfalla för att strafftiden kunna börja. Dels måste den utdömda påföljden vara verkställbar, och dels ska den dömd av den anledningen berövas friheten eller redan vara berövad friheten, exempelvis som häktad. Straffidsbestämmelsen är tillämplig för såväl verkställigheten av ett fängelsestraff som för den slutna ungdomsvården.³³⁷

Den avgörande tidpunkten för strafftidens början beror på om den dömd redan är frihetsberövad. Befinner sig den dömd ”på fri fot” börjar strafftiden vid inskrivning i ett häkte eller kriminalvårdsanstalt för verkställighet.³³⁸ För en dömd som redan är frihetsberövad blir istället den avgörande tidpunkten för strafftidens start den dag som fängelsestraffet är verkställbart.³³⁹ Strafftiden beräknas i dagar, se 18 § StL, och på samma sätt oavsett om påföljden är fängelse eller sluten ungdomsvård. Beräkningen av ett fängelsestraff genomförs av Kriminalvården, medan den slutna ungdomsvården beräknas av SiS.³⁴⁰

7.1.3 Tillgodoräknande av tid för frihetsberövande

Den som döms till fängelse eller sluten ungdomsvård kan ha varit anhållen, häktad eller på annat sätt berövad friheten med anledning av brottsutredningen. Enligt gällande straffidsreglering ska sådant frihetsberövande tillgodoräknas i verkställigheten av den utdömda påföljden.³⁴¹ Avräkningsmöjligheten regleras i lagen om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande, nedan förkortad som tillgodoräknandelagen, och i en kompletterande förordning.³⁴²

Avräkningen är obligatorisk och gäller såväl frihetsberövanden som skett i Sverige som utomlands. För att frihetsberövandet ska vara avräkningsgillt, behöver det ha varat under en sammanhängande tid av minst 24 timmar. Vidare måste det finnas ett kausalt samband mellan frihetsberövandet och brottsutredningen som föregått den utdömda påföljden. När ett tillgodoräknande av tid för frihetsberövande aktualiseras, ska avräkningen fastställas i straffidsbeslutet. Det är enligt förarbeten till gällande tillgodoräknandelag enbart straffprocessuella frihetsberövanden som kan tillgodoräknas i verkställigheten av den utdömda påföljden. Administrativa

---

³³⁶ Se 17 § StL och 18-21 §§ StF, samt prop. 2017/18:250, s.112.

³³⁷ Se 11 § LSU.

³³⁸ Se 14 § KVFS 2019:1.

³³⁹ Prop. 2017/18:250, s. 181.

³⁴⁰ Ibid, s. 209.

³⁴¹ Regleringen om tillgodoräkning av frihetsberövande kallas i detta arbete för avräkningssystem.

³⁴² SOU 2016:18, s. 21.

frihetsberövanden faller således utanför avräkningssystemets tillämpningsområde.³⁴³

7.2 Avräkningssystemet enligt förarbeten

Lagstiftarens grundläggande utgångspunkt är att samhällets reaktion mot brott ska uppfattas som rimlig och rättvis. För att uppnå ett heltäckande och rättvist system bör den som i avvaktan på utredning av brott varit frihetsberövad därför få tillgodoräkna frihetsberövandetiden som verkställighet av påföljd.³⁴⁴ Det är av vikt att bestämmelserna om avräkning utformas på ett sätt att de så gott som möjligt möter rättvisekravet. Ett sätt att uppnå rättvisekravet är att beakta hur frihetsberövandet uppfattas av den enskilde. En person som döms för brott kan, med hänsyn till sambandet med brottet och verkställighetens form, uppfatta det straffprocessuella tvångsmedlet som en del av påföljden. För att systemet ska uppfattas som heltäckande och rättvist av de enskilde, är det därför rimligt att samhällets samlade reaktion på brottsligheten beaktas i en straffrättsberäkning. I praktiken innebär det beaktande av såväl den utdömda påföljden som det straffprocessuella frihetsberövandet.³⁴⁵

Frågan om vilka frihetsberövanden som bör vara en del av avräkningssystemet har vid flera tillfällen varit föremål för lagstiftarens diskussioner.³⁴⁶ Enligt äldre förarbeten bör i princip alla ingripanden som kan jämföras med en frihetsberövande påföljd, särskilt påföljd som verkställs i anstalt, ingå i avräkningssystemet. Lagstiftaren anger häktning som exempel.³⁴⁷ Samtidigt ska enbart de ingripanden som innebär ett verkligt frihetsberövande vara avräkningssgilla.³⁴⁸

Särskilt har tillgodoräkning av frihetsberövanden utomlands diskuterats av lagstiftaren, i såväl äldre som nya förarbeten. Genom den senaste lagändringen av straffrättsregleringen 2019, som resulterade i en helt ny tillgodoräkningandelag, tillgodoräknas frihetsberövanden som ägt rum utomlands som regel i strafftiden. Syftet med lagändringen var att avräkningssystemet skulle på ett bättre sätt anpassas till det rådande internationella samarbetet.³⁴⁹ För att kunna tillgodoräkna frihetsberövanden som ägt rum i utlandet, måste dessa dock vara jämförbara med de nationella former av frihetsberövanden som är avräkningssgilla, exempelvis anhållande eller häktning.³⁵⁰ Lagändringen som trädde i kraft 2019 innebar fler förändringar än möjligheten att tillgodoräkna utländska frihetsberövanden. Syftet med lagändringen var att ta fram en helt ny lagstiftning som på ett

---

³⁴³ Prop. 2017/18:250, s. 190-191.

³⁴⁴ Ibid, s. 135.

³⁴⁵ Prop. 1972:146, s. 43-44.

³⁴⁶ Ibid, s. 2.

³⁴⁷ Ibid, s. 20, 42.

³⁴⁸ Ibid, s. 49.

³⁴⁹ Prop. 2017/18:250, s. 135-136.

³⁵⁰ Ibid, s. 138.

bättre sätt svarar mot dagens krav på effektivt, heltäckande och ändamålsenligt system.³⁵¹

Utredningen som ledde till gällande avräkningslagstiftning kritiserade det tidigare systemet för att ha varit en aning oklart och alldeles för detaljerad. Det ansågs begränsa tillämpningsområdet på ett sätt som resulterade i att situationer som borde ha omfattats av systemet inte gjorde det.³⁵² Tidigare uppräknade av vilka frihetsberövanden som ska ge rätt till tillgodoräkning har därför tagits bort. Numera är syftet att den enhetliga termen ”frihetsberövad” istället ska användas. Vägledning för termens innebörd bör enligt lagstiftaren sökas i den mer generella beskrivningen av vad som förstås med ett frihetsberövande. I korthet innebär ”frihetsberövande” att någon genom inspärning eller övervakning faktiskt är hindrad att förflytta sig utanför ett rum eller ett annat relativt starkt begränsat område. På en konkret nivå innebär det att till begreppet ”frihetsberövad” bör räknas sådant frihetsberövande som skett i form av gripande, anhållande, häktning, intagning på enhet för rättspsykiatrisk undersökning och omhändertagande enligt 26 kap. 22 § 1st, 28 kap. 6 b och 11 § 1 och 3st BrB. Även frihetsberövanden som är jämförbara med intensivövervakning med elektronisk kontroll bör kunna godtas, dock i en bedömning som tar hänsyn till samtliga omständigheter. Mindre ingripande åtgärder såsom reseförbud omfattas dock inte av tillgodoräkningens möjlighet.³⁵³

Det är enligt lagstiftaren inte behövligt att i lagstiftningen rabbla upp samtliga frihetsberövanden som kan omfattas av avräkningsregleringen. Däremot anger lagstiftaren uttryckligen att det är de straffprocessuella frihetsberövanden i form av gripande, anhållande och häktning som främst ska tillgodoräknas. Samtidigt som lagstiftaren i vissa delar av förarbeten till gällande strafftidslagstiftning anger att avräkningsmöjligheten bör gälla oavsett formen av eller grunden för frihetsberövandet, är denne tydlig med att administrativa frihetsberövanden faller utanför avräkningssystemet. Lagstiftaren förklarar dock inte närmare varför dessa inte bör beaktas vid straffidsberäkningen.³⁵⁴

7.3 Avräkningssystemet och det förvaltningsrättsliga frihetsberövandet

Som nämnt i föregående avsnitt faller det förvaltningsrättsliga frihetsberövandet utanför gällande avräkningssystem. Det innebär att ett omedelbart omhändertagande med placering i särskilt ungdomshem som aktualiseras istället för häktning inte kan tillgodoräknas i den verkställande påföljden.

---

³⁵¹ Dir. 2014:132, s. 1; SOU 2016:18, s. 13.

³⁵² Prop. 2017/18:250, s. 134.

³⁵³ Ibid, s. 138.

³⁵⁴ SOU 2016:18, s. 22; Prop. 2017/18:250, s. 135, 137.

Avräkningssystemet i förhållande till förvaltningsrättsliga frihetsberövanden har problematiserats en utredning som resulterade i SOU 2004:122.³⁵⁵ Ett av utredningens framlagda förslag innebar en lagändring som möjliggjorde tillgodoräknande av det förvaltningsrättsliga frihetsberövandet med placering i särskilt ungdomshem i den verkställande påföljden. Avräkningen föreslogs vara fakultativ och aktualiseras om frihetsberövandet till sin art kunde jämföras med anhållande eller häktning och i övrigt vara skäligt. Förslaget motiverades med ungas upplevelse av ett rättvist system samt en likvärdig hantering av frihetsberövanden.³⁵⁶ Vidare motiverades förslaget med särskilda rörelsebegränsande befogenheterna som kan tillgripas i särskilda ungdomshem.³⁵⁷ Att vara placerad vid ett särskilt ungdomshem ansågs enligt utredningen i många fall likna med vad som gäller för den som är intagen i häkte, särskilt vid vård i enskildhet eller avskildhet.³⁵⁸

Utredningens förslag gällande ändring i avräkningssystemet togs inte upp av den efterföljande propositionen. Däremot diskuterades förslaget i remissyttranden, och avstyrktes av majoriteten. Den mest genomgående anledningen till avstyrkandet var att det inte ansågs vara praktiskt genomförbart samt resultera i ett osäkert och oförutsebart system. Åklagarmyndigheten uttryckte dock särskilt att en LVU-placering bör handla om vård och inte straff. En SiS-placering som kan jämföras med häktning innebär ett misslyckande för systemet. Därutöver ansågs förslaget enligt Åklagarmyndigheten kunna leda till negativa och oöverblickbara konsekvenser.³⁵⁹

Utredningens förslag i SOU 2004:122 avseende avräkningssystemet ledde inte till någon lagändring, och det tog flera år innan frågan togs upp igen. Frågan diskuteras flera år senare av Tove Pettersson, professor i kriminologi vid Stockholms universitet.³⁶⁰ Pettersson ställer sig kritisk mot att placeringar i särskilda ungdomshem inte kan tillgodoräknas i strafftiden. Kritiken mot systemet riktar sig främst till de situationer när den unge varit omhändertagen enligt LVU under brottsutredningen med placering vid ett särskilt ungdomshem och sedan dömd till slutet ungdomsvård. Detta eftersom såväl frihetsberövandet som föregått påföljden som själva påföljden verkställs på samma institution.³⁶¹ Enligt Pettersson har systemet med socialtjänstens företräde vid hantering av unga lagöverträdare som utgångspunkt goda insatser. Detta företräde är dock problematiskt i avräkningssystemet, då det leder till längre frihetsberövanden, särskilt om rättsprocessen drar ut på tiden. I dagsläget kan tiden för frihetsberövandet anses som oöverblickbar och inte sällan orimligt lång.³⁶² På så sätt är socialrättens insatser i grunden positiva, men när insatserna ses i ljuset av

---

³⁵⁵ SOU 2004:122, s. 1.

³⁵⁶ Ibid, s. 46, 590-591, 702.

³⁵⁷ Se mer om vilka rörelsebegränsande ingripanden som kan aktualiseras under avsnitt 6.5.

³⁵⁸ SOU 2004:122, s. 592.

³⁵⁹ Ju2004/11774/L5, s. 208-210.

³⁶⁰ Se Pettersson (2017).

³⁶¹ Ibid, s. 278.

³⁶² Ibid, s. 282, 290-292.

gällande avräkningssystem bidrar de istället till att upprätthålla och förstärka ett repressivt system.³⁶³

Ett LVU-omhändertagande som en del av den socialrättsliga hjälplagstiftningen kan dock betraktas som en vårdande insats och därmed inte som ett frihetsberövande. Enligt Pettersson utgör dock omhändertagandet ett frihetsberövande, om än bättre anpassat för unga än häktning. Visst faller unga illa av häktning, men eftersom tiden för LVU-omhändertagandet inte får tillgodoräknas indikerar det en vilja hos unga att hellre vara häktade just för att det möjliggör en avräkning. Oavsett hur lagstiftaren ser på omhändertagandet enligt LVU, är det enligt Pettersson uppenbart att utifrån ungas perspektiv är placeringen i ett särskilt ungdomshem ett frihetsberövande, ibland till och med mycket likt häktningen.³⁶⁴

I sin text hänvisar Pettersson till en av henne tidigare genomförd studie där hon intervjuade ungdomar vid särskilda ungdomshem. Ur intervjuerna framgår det att ungdomarna anser den icke-befintliga möjligheten att tillgodoräkna ett förvaltningsrättsligt frihetsberövande som problematiskt. Flera av studiens respondenter hade först varit häktade, men sedan förflyttats till särskilda ungdomshem som alternativ till häktning. Flera av respondenterna uppgav att de inte kände någon större skillnad mellan att vara häktad eller placerad på ett särskilt ungdomshem. Några av dem ansåg SiS-placeringen vara bättre anpassad för unga än häkte och att de därför hellre skulle vara placerade där än i ett häkte. Dock enbart om det vore möjligt att tillgodoräkna tiden därifrån i påföljden.³⁶⁵ Vissa av de intervjuade ungdomarna uttryckte att de hellre hade varit häktade än placerade i särskilda ungdomshem, just med hänsyn till avräkningsmöjligheten.³⁶⁶ Att inte kunna tillgodoräkna tiden för frihetsberövande på ett särskilt ungdomshem strider enligt Pettersson mot såväl förutsebarhets- som proportionalitetsprincipen. I dagsläget kan den totala tiden för frihetsberövandet inte förutses utifrån brottets straffvärde, utan tiden blir i vart fall delvis beroende av brottsutredningens längd.³⁶⁷

Samtidigt som avräkningssystemet är problematiskt, har det varken uppmärksammas eller ifrågasatts i någon större utsträckning. Anledning till detta bristfälliga intresse för problematiken kan enligt Pettersson tänkas bero på att det inte är särskilt många barn som drabbas av systemet. Det är dock inte ett godtagbart skäl, menar Pettersson. Varje frihetsberövande, särskilt långa sådana, av barn är viktiga att beakta. Författaren menar att strafftidslagstiftningen bör ändras så fler frihetsberövanden kan tillgodoräknas i strafftiden. En möjlighet att räkna av fler frihetsberövanden

---

³⁶³ Pettersson (2017), s. 279.

³⁶⁴ Ibid, s. 292.

³⁶⁵ Ibid, s. 287-290.

³⁶⁶ Ibid, s. 278-279.

³⁶⁷ Ibid, s. 290-291.

skulle enligt författaren kunna leda till att dessa tillämpas med större försiktighet.³⁶⁸

7.4 Analys

Det här avsnittet besvarar uppsatsens tredje frågeställning. Nedan följer därför en analys om hur frånvaron att i strafftiden tillgodoräkna ett omedelbart LVU-omhändertagande med placering i särskilt ungdomshem förhåller sig till avräkningssystemet och lagstiftarens tankar bakom det.

Strafftidslagstiftningen har varit föremål för omfattande regeländringar som trädde i kraft 2019. Syftet med ändringarna avseende tillgodoräkning av tid för frihetsberövande var att minska lagstiftningens detaljnivå och inbegripa fler former av frihetsberövande. Det verkar således vara angeläget för lagstiftaren att ha ett enhetligt och lättöverskådligt system, inkluderande flera typer av frihetsberövanden. Samtidigt som lagstiftaren öppnar upp för att flera frihetsberövanden ska kunna ingå i avräkningssystemet är denne tydlig med att systemet inte omfattar administrativa frihetsberövanden. Detta är något som uttrycks såväl i nya som i äldre förarbeten. Skälet därtill förklaras dock inte.

Anledningen till varför förvaltningsrättsliga frihetsberövanden faller utanför avräkningssystemet kan egentligen bara utläsas av remissyttranden till SOU 2004:122. De flesta remissyttranden som avstyrkte förslaget ansåg det inte vara praktiskt genomförbart, vilket innebär att de nödvändigtvis inte ställer sig emot själva idén utan till hur ändringen skulle genomföras enligt det aktuella förslaget. Åklagarmyndigheten var dock den myndighet som tydligt ställde sig kritisk mot den generella idén och menade att socialrättens insatser ska vara vårdande, och därmed inte beblandas med straffprocessuella tvångsmedel i avräkningssystemet. Jag ställer mig dock kritisk mot detta ställningstagande. Med hänsyn till omhändertagandets starka koppling till straffprocessen när det aktualiseras som alternativ till häktning, och med hänsyn till de likheterna som finns mellan häktning och placering i ett särskilt ungdomshem, anser jag att socialrättens insatser redan är beblandade med straffprocessuella tvångsmedel i flera sammanhang.

Eftersom lagstiftaren, om än utan förklaring, uttryckligen anger att avräkningssystemet inte ska omfatta administrativa omhändertaganden, kan svaret på uppsatsens frågeställning tänkas vara enkel. Att omedelbara omhändertaganden enligt LVU med placering i särskilda ungdomshem inte utgör en del av gällande avräkningssystem är förenligt med lagstiftarens tankar bakom systemet. Eftersom lagstiftaren inte anger någon förklaring till det, är det dock av intresse att undersöka lagstiftarens mer generella tankar bakom systemet. Detta för att se hur avräkningsdilemmat förhåller sig till dessa, bortsett från lagstiftaren uttryckliga och oförklarade ovilja att utesluta administrativa frihetsberövanden från systemet.

---

³⁶⁸ Pettersson (2017), s. 291-293.

Avräkningssystemet, som är en del av gällande straffidsregleringen, vilar på principerna om humanitet, förutsebarhet och likabehandling. Vidare är det enligt lagstiftaren viktigt att regleringen uppfattas som rättvis av den enskilde. Genom att inte inbegripa LVU-omhändertaganden i avräkningssystemet, blir regleringen dock något oförutsägbar. En person som ställs inför valet att medverka till en betryggande övervakning eller inte riskerar att underkasta sig sådan övervakning, omedveten om risken att bli föremål för ett tidsmässigt längre frihetsberövande om han eller hon sedan döms till fängelse eller sluten ungdomsvård. Utifrån Petterssons studie framgår det att det finns viss förväntning av unga att kunna tillgodoräkna sig frihetsberövandet, och att det gällande systemet anses som orättvist. Just med tanke på Petterssons studie och de av henne genomförda intervjuerna, tror jag att rättvisekravet skulle på ett bättre sätt kunna uppnås om avräkningssystemet inbegrep placeringar i särskilda ungdomshem. Rättviseaspekten är dessutom viktig för att regleringen kring frihetsberövandet, i detta fall avräkningssystemet, ska präglas av ett barnrättsperspektiv. För att kravet på delaktighet, som i detta sammanhang utgör en del av barnrättsperspektivet, ska vara uppfyllt behöver barnets åsikter beaktas.³⁶⁹

Vidare framgår det ur äldre förarbeten att det avräkningsbara frihetsberövandet ska kunna motsvara den frihetsberövande påföljden. Eftersom tillgodoräknande av tid för frihetsberövande numera även aktualiseras om en person döms till sluten ungdomsvård, skulle lagstiftarens tankar kunna förstås på ett sätt som även tillämpas för sluten ungdomsvård. Den unge som döms till sluten ungdomsvård har i dessa situationer såväl före som under verkställigheten av påföljden befunnit sig på ett särskilt ungdomshem. Med hänsyn till denna tanke som framgår av förarbeten borde omedelbara LVU-omhändertaganden med placering i särskilda ungdomshem beaktas i straffidsberäkningen när påföljden bestäms till sluten ungdomsvård.

Utöver de grundläggande principerna och frihetsberövandets liknelse med påföljden, ska det som utgångspunkt finnas ett kausalt samband mellan frihetsberövandet och brottsutredningen som föregått den utdömda påföljden. Det som måste klargöras är således om ett omedelbart omhändertagande enligt LVU kan i sammanhanget aktualiseras på grund av brottsutredningen. Denna fråga diskuteras närmare i avsnitt 6, där jag kommer fram till att ett LVU-omhändertagande med anledning av brottslig verksamhet och som aktualiseras som alternativ till häktning har en närmare koppling till den brottsliga gärningen, och därmed till brottsutredningen, än vad lagstiftaren ger uttryck för. Om inte det vore för brottsmisstanken och frågan om häktning, hade frågan om omedelbart omhändertagandet förmodligen inte väckts. Ur en straffprocessuell synvinkel sker LVU-omhändertagandet således för att undvika häktning, där brottsmisstanken utgör en stor orsak till det socialrättsliga ingripandet. Med anledning av

---

³⁶⁹ Jfr avsnitt 1.6.2.

detta borde således ett kausalt samband mellan frihetsberövandet och brottsutredningen vara för handen när en person placeras på ett SiS-hem istället för att häktas.

Enligt förarbeten till avräkningsregleringen ska det dessutom röra sig om ett verkligt frihetsberövande, för att ingripandet ska vara avräkningsbart. Att en SiS-placering inte skulle utgöra ett verkligt ingripande är dock, enligt mig, helt uteslutet. Utifrån analysen i avsnitt 6 går det, i vart fall i det här arbetet, att konstatera flera likheter mellan de repressiva inslagen som kan aktualiseras i ett häkte och ett särskilt ungdomshem. En SiS-placering bör således anses innehålla tillräckligt rörelsebegränsande inslag för att utgöra ett verkligt frihetsberövande i avräkningsregleringens mening. Det stämmer att den som är häktad blir föremål för isolering i högre utsträckning än den som är placerad i ett särskilt ungdomshem. Det är inte ens säkert om den ensamvistelse som SiS-placerade ungdomar blir föremål för utgör de facto isolering. I förhållande till avräkningssystemet menar jag dock att isoleringen inte spelar någon roll. Lagstiftaren ställer inga krav på att avräkningssystemet enbart kan inbegripa frihetsberövanden som innefattar isolering.

Sammanfattningsvis är frånvaron av möjligheten att i strafftiden tillgodoräkna LVU-omhändertaganden till synes förenlig med lagstiftarens tankar i frågan. Detta med hänsyn till lagstiftarens uttryckliga övilja att involvera förvaltningsrättsliga frihetsberövanden i avräkningssystemet. Samtidigt är frånvaron inte förenlig med lagstiftarens övriga tankar bakom systemet, som behöver beaktas i sammanhanget då förklaring till den starka öviljan att inbegripa förvaltningsrättsliga frihetsberövanden saknas.

8 Avräkningsdilemmat och barnkonventionen

Nedan besvaras uppsatsens sista frågeställning om hur frånvaron att i strafftiden tillgodoräkna ett LVU-omhändertagande med placering i särskilt ungdomshem (det s.k. avräkningsdilemmat) förhåller sig till barnkonventionens princip om barnets bästa och krav på att frihetsberövande ska ske för kortast möjliga tid.

Vid genomförandet av arbetet har barnkonventionen tolkats på ett sätt som beskrivs i avsnitt 1.6.1, det vill säga genom att fastställa textens mening och inte utforska parternas bakomliggande avsikter. Samtidigt har Barnkommitténs allmänna kommentarer tagits i anspråk, i syfte att på ett bättre sätt förstå konventionsartiklarna och då dessa kan användas som hjälpmedel vid tolkning av konventionen. Principen om barnets bästa enligt konventionens art. 3.1. analyseras i förhållande till avräkningssystemet självständigt, men även tillsammans med art. 37(b) om frihetsberövande för kortast möjliga tid. Detta eftersom principen har en självständig betydelse samtidigt som det genomsyrar resterande konventionsartiklar.

8.1 Avräkningsdilemmat i förhållande till barnets bästa

Barnets bästa är ett flexibelt och dynamiskt begrepp, vilket innebär att dess betydelse varierar beroende på sammanhanget. Därför inleds denna analysdel med en tolkning av vad som kan tänkas utgöra barnets bästa i avräkningssystemet. Eftersom regleringen om tillgodoräkning av tid för frihetsberövande utgör en del av vårt straffsystem, tas utgångspunkten där. Enligt Barnrättskommittén uppnås barnets bästa i straffsystemet genom att traditionella målsättningar ger vika för rehabilitering och reparativ rättvisa.³⁷⁰ Det svenska straffrättssystemet grundar sig inte på ett barnrättsperspektiv, utan intar en vuxennorm. Denna vuxennorm ger dock vika för rehabilitering och reparativ rättvisa genom regler som särskilt gäller för unga, och därmed genom särbehandling av unga lagöverträdare. Särbehandlingen återfinns i flera delar av straffsystemet och grundar sig i tanken att unga har bristande ansvarsförmåga och högre känslighet för samhällets reaktioner på brott. På detta sätt kan konstateras, i alla fall i det här arbetet, att barnets bästa i det svenska straffsystemet och därmed i avräkningsregleringen uppnås genom särbehandling av unga.

Ett omedelbart omhändertagande enligt LVU som aktualiseras istället för häktning kan tänkas utgöra sådan särbehandling inom straffprocessen. Straffprocessuellt utgör omhändertagandet ett bättre alternativ till häktning,

---

³⁷⁰ Se avsnitt 2.5.1.

och således en särbehandling av unga. Eftersom omhändertagandet i flera avseenden har en stark koppling till straffprocessen och brottsliga gärningen³⁷¹, finns det anledning att betrakta det utifrån en straffprocessuell vinkel. Socialrättsliga ingripanden utgör även en särbehandling i dagens påföljdsreglering genom de särskilda ungdomspåföljderna.

Gällande avräkningssystem skiljer sig dock från såväl den straffprocessuella regleringen som påföljdlagstiftningen vad gäller ovan beskrivna särbehandling av unga. När ett frihetsberövande ska tillgodoräknas i strafftiden är det enbart de ”vuxna” frihetsberövandeformerna som beaktas. Unga personers särskilda sårbarhet mot samhällets reaktioner mot brottslighet är inget som beaktas. Avräkningssystemet präglas således inte av ett barnrättsperspektiv. Lagstiftaren har faktiskt inte ens uppkommit med någon förklaring till varför de socialrättsliga ingripandena, som är närvarande i andra delar av straffrätten, inte beaktas i avräkningssystemet.

Petterssons studie visar att systemet i många fall är oförutsägbart, orättvist och därmed problematiskt för ungdomar som placerats i särskilda ungdomshem som alternativ till häktning. Att flera ungdomar i studien inte upplevde någon större skillnad mellan häkte och ett SiS-hem kan innebära att den socialrättsliga vården är alldeles för repressiv. Men det kan också innebära att tvångsvården, med en mix av vårdande och repressiva inslag, behöver i viss mån vara avräkningsgillt för att uppfattas som rättvist. Det är trots allt också ett frihetsberövande, om än mer humant än häktning. Att placering i ett särskilt ungdomshem uppfattas som och är ett bättre alternativ än häktning är otvivelaktigt. Det som däremot inte erkänns, i vart fall i avräkningssystemet, är att det förvaltningsrättsliga frihetsberövandet är just ett frihetsberövande som ur straffprocessuell synvinkel uppstår på grund av brottsmisstanke och inledd brottsutredning. Som nämnt tidigare i arbetet är det omedelbara omhändertagandet enligt LVU närmare kopplat till den brottsliga gärningen än vad lagstiftaren ger uttryck för när det aktualiseras för att undvika häktning. I dessa situationer utgör placering i det särskilda ungdomshemmet betryggande övervakning som uppnår häktningens ändamål, men som är bättre anpassat för unga. Detta är något som, enligt mig, bör beaktas i högre utsträckning i gällande avräkningssystem.

Gällande avräkningssystem som inte innefattar LVU-placeringar på särskilda ungdomshem måste således förstås som otillfredsställande i förhållande till barnkonventionens princip om barnets bästa. Detta eftersom systemet på inget vis särbehandlar unga lagöverträdare. Den redan starkt rådande vuxennormen i straffsystemet står sig ännu starkare i tillgodoräkmandelagen. Frånvaron av möjligheten att i strafftiden tillgodoräkna ett förvaltningsrättsligt frihetsberövande anses således inte vara förenligt med barnets bästa. Principen sätts inte i främsta rummet i sammanhanget. Det i sin tur öppnar upp för en diskussion om eventuell förklaring därtill. Principen om barnets bästa kan i vissa situationer behöva ge vika för andra intressen. Eftersom regleringen om tillgodoräkning av tid

---

³⁷¹ Se analysen i avsnitt 6.

för frihetsberövande ingår i gällande straffsystem, är det aktuella samhällsintresset att bekämpa brottslighet. Att ett avräkningssystem som på ett eller annat sätt beaktar socialrättsliga tvångsomhändertaganden skulle strida mot samhällets brottsbekämpande intresse är dock inte troligt.

8.2 Avräkningsdilemmat i förhållande till kravet på frihetsberövande ”för kortast möjliga tid”

Innan avräkningssystemet analyseras i förhållande till barnkonventionens krav på frihetsberövande för kortast möjliga tid³⁷², är det av intresse att diskutera vad ”för kortast möjliga tid” kan tänkas innebära i sammanhanget. Konventionens krav på kortast möjliga tid innehåller ingen angiven tidsgräns för hur länge frihetsberövandet som högst bör pågå. En bedömning behöver istället ske i varje enskilt fall. Enligt tidigare forskning beror bedömningen på var och hur den unge är berövad friheten. Det är därför viktigt att ta ställning till hur integritetskränkande ett frihetsberövande anses vara, och ställa nivån av kränkningen mot tidsaspekten samt mot syftet med frihetsberövandet.³⁷³

Trots flera likheter är en SiS-placering mindre repressiv än häktning, och det kan därför anses som rimligt att placeringen bedöms mot en annan tidsaspekt än häktning. Vidare har SiS-placeringen ett behandlande syfte. Det främsta ändamålet är således inte att hålla den unge inlåst, utan inlåsningen är en förutsättning för att vården ska kunna genomföras. Men även en placering som huvudsakligen bygger på vårdande inslag bör inte pågå längre tid än vad som är nödvändigt. I enlighet med behandlingsprincipen ska vårdande insatser upphöra när syftet med dessa har uppnåtts. Annars riskerar de att bli kontraproduktiva.³⁷⁴ Det innebär att det socialrättsliga frihetsberövandet inte kan pågå hur länge som helst, trots att det inte är lika repressivt som häktning och trots att det har ett vårdande syfte.

Ett avräkningssystem som inte innefattar omedelbara omhändertaganden enligt LVU med placeringar i särskilda ungdomshem innebär således en begränsning i möjligheten till kortare frihetsberövanden. När en person döms till sluten ungdomsvård eller fängelse, och påföljden har föregåtts av en SiS-placering, blir det totala frihetsberövandet längre än om personen istället hade varit häktad. Eftersom SiS-placeringen innehåller integritetskränkande inslag, om än mindre repressiva än häktning, kan frihetsberövandet få negativa konsekvenser för den enskilde om det pågår längre än vad som är nödvändigt. Bortsett från lagstiftarens uttryckliga ovilja att inbegripa administrativa frihetsberövanden i avräkningssystemet,

---

³⁷² Art. 37(b).

³⁷³ Se avsnitt 2.5.2.

³⁷⁴ Se avsnitt 5.1.

finns det förutsättningar till att korta tiden på frihetsberövande genom att inbegripa omedelbara LVU-omhändertaganden med placering i särskilt ungdomshem i straffrättsberäkningen. Frihetsberövandet skulle i många fall bli kortare och därmed inte lika repressivt eller kontraproduktivt om det hade beaktats i gällande avräkningssystem. Frånvaron av möjligheten att i strafftiden tillgodoräkna ett omedelbart omhändertagande enligt LVU med placering i särskilt ungdomshem är således inte förenligt med barnkonventionens krav på frihetsberövande för kortast möjliga tid enligt art. 37(b) i barnkonventionen.

Särskilt föreligger det en oförenlighet när den unge döms till slutet ungdomsvård, eftersom frihetsberövandet före domen äger rum på samma institution som den verkställande påföljden. Att det i dagsläget inte går att tillgodoräkna ett LVU-omhändertagande med placering i särskilt ungdomshem i strafftiden gör att frihetsberövandet och den sociala tvångsvården riskerar att pågå under en längre än vad som är nödvändigt, både i förhållande till samhällets reaktion på brottslighet och i förhållande till den unges vårdbehov. Skulle avräkningssystemet inbegripa LVU-omhändertaganden med placering i särskilt ungdomshem, hade kortare frihetsberövande tid och enbart behövlig vårdtid kunnat uppnås.

Den ovan beskrivna oförenligheten behöver ses i ljuset av att barnkonventionen numera utgör svensk lag. Utifrån definitionen om verklig konflikt mellan övrig nationell lagstiftning och barnkonventionen torde en sådan konflikt inte föreligga mellan avräkningssystemet och art. 37(b). Att det inte föreligger en verklig konflikt innebär dock inte att regleringen är tillfredsställande i förhållande till konventionen. Lösning på ett sådant problem kan, utifrån förarbeten till inkorporeringen, bestå i fortsatt transformeringsarbete. Därför bör gällande avräkningssystem ses över och en eventuell lagändring övervägas, med ändamålet att på ett bättre sätt präglas av ett barnrättsperspektiv och uppnå barnkonventionens krav.

8.3 Sammanfattning

Sammanfattningsvis är gällande avräkningssystem otillfredsställande såväl i förhållande till barnets bästa som till kravet på frihetsberövande för kortast möjliga tid. Genom att varken beakta eller ens diskutera möjligheten till att avräkna LVU-omhändertaganden med placering i särskilda ungdomshem i strafftiden tar lagstiftaren ett avstånd från barnkonventionen. Det som idag stoppar systemet till att uppnå konventionens krav på frihetsberövande för kortast möjliga tid, eller i vart fall kortare möjliga tid, är lagstiftarens oförklarade ovilja att inbegripa administrativa frihetsberövanden i systemet. Denna ovilja måste, enligt mig, vägas emot barnkonventionen som numera utgör svensk lag. Oviljan måste även vägas mot det barnrättsperspektiv som i vårt straffsystem går ut på att särbehandla unga lagöverträdare. En transformering av gällande avräkningssystem bör därför övervägas.

9 Avslutande diskussion

9.1 Sammanfattande synpunkter

Syftet med förevarande arbete har varit att uppmärksamma och utifrån ett barnrättsperspektiv problematisera den frånvarande möjligheten att i strafftiden tillgodoräkna omedelbart omhändertagande enligt LVU med placering i ett särskilt ungdomshem. Uppsatsen visar att ett avräkningssystem som inte innefattar LVU-omhändertaganden med placering i SiS-hem är problematisk i flera avseenden.

När en misstänkt för brott person omhändertas enligt LVU och placeras i ett särskilt ungdomshem, sker placeringen ur en straffprocessuell aspekt för att undvika häktning. En SiS-placering är huvudsakligen vårdande, men innehåller repressiva inslag som på flera sätt kan jämföras med häktningens restriktioner och tvångsåtgärder. När ett omedelbart omhändertagande aktualiseras som betryggande övervakning i rättegångsbalkens mening, anses SiS-placeringen uppnå häktningens ändamål. Dessa likheter mellan respektive frihetsberövande kan tänkas skapa en förväntan, i vart fall hos den unge, att i den verkställande påföljden kunna tillgodoräkna sig såväl häktningstiden som tiden i ett särskilt ungdomshem. Det är dock inte möjligt, vilket tydligt anges i förarbeten till tillgodoräknelagen.

Eftersom lagstiftaren bakom gällande avräkningssystem uttryckligen anger att systemet inte ska omfatta administrativa frihetsberövanden, kan frånvaron av möjligheten att i strafftiden tillgodoräkna ett LVU-omhändertagande tänkas vara förenligt med tankarna bakom regleringen. Jag menar dock att det inte är det, delvis då lagstiftaren inte anger någon förklaring till det och delvis med hänsyn till lagstiftarens övriga tankar bakom systemet. Framför allt borde SiS-placeringar på något sätt beaktas i avräkningssystemet med hänsyn till lagstiftarens vilja att systemet ska uppfattas som rättvist. Lagstiftarens oförklarade ovilja att inbegripa SiS-placeringar i avräkningssystemet kan särskilt ifrågasättas med hänsyn till hur frihetsberövandets upplevs av de placerade ungdomarna.

Vidare är frånvaron av möjligheten att i strafftiden tillgodoräkna LVU-omhändertaganden med placering i särskilda ungdomshem varken förenligt med barnkonventionens princip om barnets bästa eller med kravet på att frihetsberöva barn för kortast möjliga tid. Barnets bästa, så som principen tolkas i förevarande arbete, kan uppnås genom särbehandling av unga lagöverträdare. Barn särbehandlas på många plan i det svenska straffrättssystemet, vilket ger anledning till att ifrågasätta avräkningsregleringen som på intet sätt beaktar barnets särställning i straffrätten.

Med anledning av det ovan framförda skulle ett avräkningssystem uppfattas som mer rättvist och i större utsträckning präglad av ett barnrättsperspektiv om det på något sätt hade innefattat omedelbara omhändertaganden enligt LVU. En möjlighet att i strafftiden tillgodoräkna en SiS-placering på samma sätt som häktning kan dock anses som oproportionerligt och oförenligt med tanken att den socialrättsliga placeringen är ett bättre alternativ för unga. Med anledning av detta skulle lösningen kunna vara ett särskilt avräkningssystem som är anpassat till SiS-placeringar. På så sätt skulle avräkningssystemet anses som rättvist, samtidigt som den sociala tvångsvården inte skulle likställas med häktning. Trots många likheter kan det ändå konstateras att häktning är mer repressivt och därmed mer integritetskränkande än placering i ett särskilt ungdomshem. Det förvaltningsrättsliga frihetsberövandet bör därför bedömas mot en annan tidsaspekt.

Ett sådant särskilt ungdomsanpassat avräkningssystem skulle medföra att barnets bästa uppfylls genom särbehandling av unga lagöverträdare, samtidigt som den socialrättsliga tvångsvården inte skulle beblandas i samma bedömningssystem som gäller för häktning.³⁷⁵ Ett särskilt ungdomsanpassat system skulle vidare kunna täppa den lucka i lagen som i dagsläget gör avräkningssystemet otillfredsställande. En möjlighet att i strafftiden tillgodoräkna det förvaltningsrättsliga frihetsberövandet skulle möjligtvis även minska benägenheten att som ung misstänkt för brott person föredra häktning framför en SiS-placering. Innan ett sådant avräkningssystem kan bli aktuellt behöver det föregås av ett gediget utredningsarbete. Ett arbete som faller utanför ramarna för den här uppsatsen. Avslutningsvis är min förhoppning att avräkningsfrågan väcks i lagstiftningsdebatten. Oavsett om det leder till ett särskild ungdomsanpassat avräkningssystem eller någon annan lösning behöver lagstiftningen ses över.

9.2 Förslag till framtida forskning

Eftersom förevarande uppsats visar på ett behov av förändringar i gällande avräkningssystem, skulle det vara intressant att framöver se studier som undersöker hur dessa förändringar faktiskt kan genomföras. Särskilt föreslås närmare undersökningar av möjligheterna till ett särskilt ungdomsanpassat avräkningssystem hänfört till SiS-placeringar. Det skulle vara intressant att se om ett sådant system vore en realistisk lösning, och på vilket sätt systemet hade kunnat upprättas.

---

³⁷⁵ Jfr Åklagarmyndighetens uttalande i avsnitt 7.3 om att socialrättsliga vården inte ska beblandas med straffprocessuella tvångsmedel.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 2019/20:129	Effektivare hantering av häktningar och minskad isolering.
Prop. 2019/20:118	Ungdomsövervakning.
Prop. 2017/18:250	En ny strafftidslag.
Prop. 2017/18:186	Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter.
Prop. 2017/18:169	Stärkt rättssäkerhet vid genomförande av särskilda befogenheter på särskilda ungdomshem och LVM-hem.
Prop. 2015/16:174	Tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige.
Prop. 2012/13:10	Stärkt stöd och skydd för barn och unga.
Prop. 2009/10:135	En ny fängelse- och häkteslagstiftning.
Prop. 2005/06:165	Ingripanden mot unga lagöverträdare.
Prop. 1997/98:96	Vissa reformer av påföljdssystemet.
Prop. 1989/90:28	Om vård i vissa fall av barn och ungdomar.
Prop. 1980/81:201	Med förslag till ändring i rättegångsbalken m.m.
Prop. 1979/80:1	Om socialtjänsten.
Prop. 1972:146	Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i brottsbalken m.m.

Statens offentliga utredningar

SOU 2016:18	En ny strafftidslag.
SOU 2016:19	Barnkonventionen blir svensk lag.

SOU 2016:52	Färre i häkte och minskad isolering.
SOU 2015:71	Barn och ungas rätt till tvångsvård. Förslag till ny LVU.
SOU 2004:122	Ingripanden mot unga lagöverträdare.
SOU 1985:27	Gripen Anhållen Häktad. Straffprocessuella tvångsmedel m.m.
SOU 1979/80:44	Med anledning av dels propositionen 1979/80:1 om socialtjänsten, utom såvitt avser vissa följd författningar, jämte motioner, dels budgetpropositionen 1979/80:100 i viss del, dels ock propositionen 1979/80:172 om ändrat huvudmannaskap för ungdomsvårdsskolor och nykterhetsvårdsanstalter m.m., jämte motioner.
SOU 1938:44	Processberedningens förslag till rättegångsbalk II.

Justitieombudsmannens (JO:s) ämbetsberättelser

JO 2019/20:JO1 *SiS:s åtgärder med anledning av uppgifter om allvarliga missförhållanden vid ett särskilt ungdomshem, dnr O 9-2019 (s. 537-543).*

JO 2018/19:JO1 *En 16-årig pojke hade frihetsberövats i ett brottmål. Frågan bl.a. om det tog för lång tid innan socialnämnden tog ställning till om pojken skulle omhändertas med stöd av 6 § LVU, dnr 305-2016 (s. 532-539).*

JO 2018/19:JO1 *Placering av intagna i häkte i avskildhet m.m., dnr 5969-2015 (s. 146-164).*

JO 2016/17:JO1 *En yngling, som vårdades vid ett särskilt ungdomshem, hade avskilts efter ett "upplopp". Avskiljningen borde ha avbrutits tidigare än vad som blev fallet, dnr 714-2014 (s. 552-557).*

JO 2014/15:JO1 *En sjuttonårig pojke hade omhändertagits med stöd av 6 § LVU och placerats i ett särskilt ungdomshem; fråga bl.a. om nämnden med stöd av 11 § LVU kunde inskränka den unges kontakt med sin far enbart därför att det fanns oklarheter i en polisutredning om ett allvarligt brott som den unge eventuellt varit inblandad i, dnr 120-2012 (s. 422-426).*

JO 2009/10:JO1 *Socialtjänstens handläggning av ett ärende rörande en 16-årig pojke som hade begärts häktad; fråga om annan betryggande övervakning av pojken borde ha ordnats, dnr 641-2007 (s. 252-257).*

JO 1994/95:JO1 *Unga i häkte – ett på JO:s initiativ upptaget ärende angående socialtjänstens ansvar för unga lagöverträdare*, dnr 3104-1992 (s. 255-272).

Övrigt riksdagstryck

Dir. 2019:103, Kommittédirektiv. Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott.

Dir. 2014:132, Kommittédirektiv. En ny strafftidslag.

Justitiedepartementet, Ju2004/11774/L5, *Sammanställning av remissyttranden. Ingripanden mot unga lagöverträdare. Betänkande av Ungdomsbrottsligheten (SOU 2004:122)*. 2005-09-20. Tillgängligt på <https://www.regeringen.se/49bb93/contentassets/a0ae827e30264ff19e130d1ee4b9b86f/sammanstallning-av-remissyttranden-over-sou-2004122> (besökt 2020-04-20).

Barnkommitténs kommentarer och dokument

FN:s kommitté för barnets rättigheter, *Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr. 10 (2007). Barnets rättigheter inom rättskipning för unga lagöverträdare*, översättning december 2012, reviderad mars 2014, CRC/C/GC/10.

FN:s kommitté för barnets rättigheter, *Barnrättskommitténs allmänna kommentarer nr. 14 (2013) om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa*, översättning mars 2014, reviderad 2018, CRC/C/GC/14.

FN:s kommitté för barnets rättigheter, *Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport*, den 6 mars 2015, CRC/C/SWE/CO/5.

Lagkommentarer

Clevesköld, Lars, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga: *kommentar till 6 §*, Karnov (JUNO), besökt 2020-04-16.

Clevesköld, Lars, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga: *kommentar till 22 §*, Karnov (JUNO), besökt 2020-04-16.

Clevesköld, Lars, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga: *kommentar till 3 §*, Karnov (JUNO), besökt 2020-04-25.

Clevesköld, Lars, socialtjänstlagen (2001:453): *kommentar till 1 kap. 2 §*, Karnov (JUNO), besökt 2020-05-05.

Clevesköld, Lars, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga: *kommentar till 17 §*, Karnov (JUNO), besökt 2020-04-18.

Göransson, Frida, Brottsbalk (1962:700): *kommentar till 33 kap.*, Karnov (JUNO), besökt 2020-03-07.

Lindberg, Gunnel, Rättegångsbalken (1942:740): *kommentar till 24 kap. 6 §*, Karnov (JUNO), besökt 2020-03-07.

Lindberg, Gunnel, Rättegångsbalken (1942:740): *kommentar till 24 kap. 4 §*, Karnov (JUNO), besökt 2020-04-10.

Lindberg, Gunnel, Rättegångsbalken (1942:740): *kommentar till 24 kap. 4 §*, Lexino 2019-09-01 (JUNO), besökt 2020-04-10.

Övrigt

Kriminalvården, *Med fokus på barn i häkte*

<<https://www.kriminalvarden.se/om-kriminalvarden/nyheter/2019/december/med-fokus-pa-barn-i-hakte/?fbclid=IwAR1qUU-bHYQADiihpBK2LXK9c8KieOFFRAB38uN6m2aAe1IKUDVpO4X0SFI>> (besökt 2020-05-05).

KVFS 2019:1 *Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd om inledande av verkställighet av fängelsestraff och straffidsberäkning.*

<<https://www.kriminalvarden.se/om-kriminalvarden/publikationer/regelverk/kvfs-20191--kriminalvardens-foreskrifter-och-allmanna-rad-om-inledande-av-verkstallighet-av-fangelsestraff-och-straffidsberakning/>> (besökt 2020-03-27).

Riksåklagarens riktlinjer (RåR) 2006:3, *Riktlinjer för handläggning av ungdomsären*

<https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/ovriga-dokument/rar/rar-20063.pdf?_t_tags=language%3A%2Csiteid%3A764c28f6-3ce5-48e7-a8ec-b8f5f22e4245&_t_hit.id=Aklagare_Web_Models_Media_DocumentFile/_c66dc126-c732-4ed0-b99c-62262fb95588&_t_hit.pos=77> (besökt 2020-03-25).

Riksåklagarens riktlinjer (RåR) 2015:1, *Riktlinjer gällande restriktioner och långa häktningstider*

<<https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/ovriga-dokument/rar/rar-20151.pdf>> (besökt 2020-03-27).

Staten institutionsstyrelse, SiS (2019a) *SiS årsredovisning 2019*
<<https://www.stat-inst.se/globalassets/arsredovisningar/sis-arsredovisning-20192.pdf>> (besökt 2020-04-17).

Statens institutionsstyrelse, SiS (2019b) *Ungdomar intagna på SiS särskilda ungdomshem under 2018. En tabellsammanställning av ADAD inskrivningsintervju*
<<https://www.stat-inst.se/contentassets/dc6eee52adbc435dbd53cdceb1211482/2-2019-ungdomar-intagna-pa-sis-sarskilda-ungdomshem-under-2018.pdf>> (besökt 2020-04-17).

Socialstyrelsen, *Tillämpningen av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga*, SOSFS 1997:15.

Socialstyrelsen (2020a) *LVU Handbok för socialtjänsten*. Atta 45 tryckeri AB, Stockholm, mars 2020.

Socialstyrelsen (2020b) *Barn och unga som begår brott, Handbok för socialtjänsten*. Atta 45 Tryckeri AB, februari 2020.

Socialstyrelsen (2020c) *Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende. Kunskapsstöd för normbrytande beteende*.

Statens Institutionsstyrelse (SiS), *Vår verksamhet*
<<https://www.stat-inst.se/var-verksamhet/>> (besökt 2020-04-11).

Statens Institutionsstyrelse (SiS), *Sluten ungdomsvård – LSU*
<<https://www.stat-inst.se/var-verksamhet/sluten-ungdomsvard-lsu/>> (besökt 2020-04-08).

Åklagarmyndigheten, *När barn eller unga misstänks för brott*
<https://www.aklagare.se/om_rattsprocessen/berord-av-brott/misstankt-for-brott/nar-barn-eller-unga-misstanks-for-brott/> (besökt 2020-04-23).

Åklagarmyndigheten (2019), *Åklagarmyndighetens årsredovisning 2019*
<<https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/planering-och-uppfoljning/arsredovisningar/arsredovisning-2019.pdf>> (besökt 2020-04-02).

Litteratur

Andersson, Ulrika & Mattsson, Titti (2011) *Ungdomar i gäng: social- och straffrättsliga reaktioner*. 1. uppl., Malmö: Liber.

Barnombudsmannen, BO (2019) *Vem bryr sig – När samhället blir förälder. Barns röster om att växa upp i den sociala barnvården*. Stockholm: Barnombudsmannen.

Barnombudsmannen, BO (2013) *Från insidan: barn och ungdomar om tillvaron i arrest och häkte*. Stockholm: Barnombudsmannen.

Barnombudsmannen, BO (2010) *I'm Sorry – Röster från särskilda ungdomshem*. Stockholm: Barnombudsmannen.

Bengtsson, Bertil, *SOU som rättskälla*, SvJT 2011, s. 777-785.

Borgeke, Martin & Heidenborg, Mari (2016) *Att bestämma påföljd för brott*. 3 uppl. Stockholm: Wolters Kluwer.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2017) *Att minska isolering i häkte. Lägesbild och förslag*. Rapport 2017:6. Stockholm: Lenanders Grafiska.

Burman, Monica, *Ungdomspåföljder och barns rättigheter SvJT 100 år* (festschrift), s. 162-175.

Clevesköld, Lars, Thunved, Birgit & Thunved, Anders (2019) *Samhället och de unga lagöverträdarna*. 6 uppl. Johanneshov: MTM.

Estrada, Felipe (2017) *Ungdomsbrottslighetens utveckling, omfattning och struktur* i Estrada, Felipe & Flyghed, Janne (red.) *Den svenska ungdomsbrottsligheten* (s. 27–62). 4 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Holmberg, Stina (2017) *Påföljdssystemet för unga* i Estrada, Felipe & Flyghed, Janne (red.) *Den svenska ungdomsbrottsligheten* (s. 269–289). 4 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Jareborg, Nils, *Rättsdogmatik som vetenskap*, SvJT 2004, s. 1–10.

Kaldal, Anna & Tärnfalk, Michael (2017) *Samhällets hantering av barn som begår brott. en verksamhet i flera spår* i Leviner, Pernilla & Lundström Tommy (red.) *Tvångsvård av barn och unga: rättigheter, utmaningar och gränzoner* (s. 239–261).. Stockholm: Wolters Kluwer.

Kleineman, Jan (2018) *Rättsdogmatisk metod* i Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.) *Juridisk metodlära* (s.21–46). 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Leviner, Pernilla & Lundström Tommy (2017) *Om tvångsomhändertagande av barn – en inledning* i Leviner, Pernilla & Lundström Tommy (red.) *Tvångsvård av barn och unga: rättigheter, utmaningar och gränzoner* (s. 19–42). 2 uppl. Stockholm: Wolters Kluwer.

Lindberg, Gunnel (2018) *Straffprocessuella tvångsmedel: när och hur får de användas?* 4 uppl. Karnov Group, Stockholm.

Lindström, Linnéa (2020) *Häkting eller betryggande övervakning? En principiell fråga beträffande unga lagöverträdare som spänner över flera rättsområden*. Examensarbete, Juristprogrammet. Umeå universitet.

Lundgren, Lars & Sunesson, Per-Anders (2020) *Nya sociallagarna med kommentarer i lydelsen den 1 januari 2020*. 33 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik.

Mattsson, Titti (2017) *Barnrättsperspektivet i tvångsvården för barn och unga* i Leviner, Pernilla & Lundström Tommy (red.) *Tvångsvård av barn och unga: rättigheter, utmaningar och gränzoner* (s. 104–125). Stockholm: Wolters Kluwer.

Papadopoulou, Frantzeska & Skarp, Björn (2017) *Juridikens nycklar – Introduktion till rättsliga sammanhang, metoder och verktyg*. Stockholm: Wolters Kluwer.

Peczenik, Alexander (1974) *Juridikens metodproblem: rättskällelära och lagtolkning*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Pettersson, Tove (2017) *När hjälpen gör ont värre – om (oönskade?) konsekvenser av att undvika häkte för unga lagöverträdare* i Leviner, Pernilla & Lundström Tommy (red.) *Tvångsvård av barn och unga: rättigheter, utmaningar och gränzoner* (s. 278–295). Stockholm: Wolters Kluwer.

Sandgren, Claes (2015) *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*. 3 uppl. Stockholm: Nordstedts Juridik.

Sandgren, Claes (2018) *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*. 4 uppl. Stockholm: Norstedts Juridik.

Schiratzki, Johanna (2019) *Barnrättens grunder*. 7 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Svensson, Lupita (2006) *Häktad eller omedelbart omhändertagen? – en studie om akuta frihetsberövanden av unga lagöverträdare*. Institutionen för Socialt arbete Stockholms universitet. Stockholm: US-AB Print Center.

Thelin, Krister *Om ungdomsmål: Några reflektioner i anledning av en pågående översyn*, SvJT 2017 (s. 289-298).

Törnqvist, Tomas & Tryblom, Carl-Gustaf (2019) *Socialtjänstens insatser för barn och unga: En introduktion*. Norstedts Juridik, Stockholm.

Rättsfallsförteckning

NJA 2017 s. 701.

NJA 2015 s. 649.

NJA 2008 s. 81.